

En plats mellan radhusen

- ett idéförslag till utveckling av utemiljön för att stärka kvalitéer i bostadsområdet Dala

Matilda Björk & Antonia Johansson

Självständigt arbete · 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Landscape Architecture – Master's Programme
Alnarp 2023

En plats mellan radhusen

- ett idéförslag till utveckling av utemiljön för att stärka kvalitéer i bostadsområdet Dala

A Place between the Terraced Houses

- a design proposal for enhancing values of the outdoor environment in the neighbourhood area of Dala

Matilda Björk & Antonia Johansson

Handledare: Karin Svensson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Examinator: Allan Gunnarsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Bitr. examinator: Kerstin Teutsch, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: A2E
Kurstitel: Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod: EX0852
Program/utbildning: Landscape Architecture - Master's Programme
Kursansvarig inst.: Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2023
Omslagsbild: © Björk & Johansson (2023)

Nyckelord: bostadsgård, gemensam utemiljö, trygghet, naturbaserad lek miljö, växtgestaltning, lokal involvering

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt. Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

- JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.
- NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Förord

Att få ta sig an ett projekt i det verkliga livet och att få dela det tillsammans med någon har varit en unik möjlighet. Det här projektet är ett resultat av en samarbetsprocess fylld av utforskande, upplevelser, möten, lärdomar och såklart, toppar och dalar.

Tack Balder för att ni gav oss denna möjlighet och tack till er alla på kontoret i Åstorp som tagit väl hand om oss!

Tack till alla ni som bidragit med tankar och idéer om platsen!

Stort tack till vår handledare Karin för god vägledning och pepp!

Sammanfattning

Den bostadsnära utemiljön spelar idag en viktig roll i spåren av klimatförändringarna samt för hälsa och välmående. I brist på utrymme i den täta staden kan vikten av grönytor såsom bostadsgården och dess kvalitéer belysas. Formade av olika stadsbyggnadsideal, kan bostadsgårdars utformning och innehåll variera och frågan är om dess användbarhet, funktion och kvalitéer möter brukargruppens behov. Denna fråga utforskas genom detta arbete i den bostadsnära utemiljön i radhusområdet Dala, Åstorp, ett område med liknande karaktär från när det byggdes i början av 1970-talet.

Med målet att presentera ett idéförslag, syftar detta arbete till att utforska hur den gemensamma utemiljöns värden och egenskaper i relation till de boende kan stärkas. Arbetet syftar även till att bidra till förståelse av olika tillvägagångssätt för framtida utformning av bostadsnära utemiljöer. Med hjälp av flera

metoder undersöks och analyseras studieområdet Dala och dess kontext för att besvara projektets frågeställningar och skapa ett idéförslag. Baserat på litteraturstudier, platsbesök och dialog undersöks vilka värden som kan karaktärisera en bra bostadsgård. Genom platsanalysen identifieras utmaningar och möjligheter i Dalas utemiljö som till exempel storleken av ytorna och frågan om skötsel. Baserat på litteraturstudien och platsanalysen, belyser arbetets resultat grundläggande egenskaper i utformningen som behövs för att den gemensamma utemiljön ska kunna fungera, användas och möta dagens behov. Undersökningen illustrerar de boendes behov av trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet i den gemensamma utemiljön i Dala, vilket reflekteras genom ett idéförslag som utvecklas genom arbetets process. Slutligen diskuteras bostadsgårdens betydelse för de boende och behovet av att fortsatt undersöka utformning och funktion av olika bostadsgårdar.

Nyckelord: *bostadsgård, gemensam utemiljö, trygghet, naturbaserad lek miljö, växtgestaltning, lokal involvering*

Abstract

In times of climate change and as part of everyday life, the importance of outdoor environments are being increasingly recognised in the dense city. Hence, in this context residential outdoor environments or more specifically residential yards can play an important role since they can offer benefits to well-being and also environmental functions. Shaped by different planning paradigms, the content and design of these environments can vary as well as the function, utility and qualities. However the question of whether these different forms meet today's needs can be highlighted. In this study, this question is explored through the case of the residential outdoor environment between the terraced houses in Dala, Åstorp, which is a neighbourhood area built in the beginning of the 1970s.

With the objective of presenting a design proposal, this project aims at investigating how the qualities and characteristics of the environment in relation to the residents can be enhanced. It

also seeks to highlight different perspectives on the design of residential outdoor environments. Based on various methods, the study area Dala and its context is studied and analysed in order to answer the research questions and create a design proposal. Challenges and possibilities, such as size of the environment and the issue of maintenance, are explored through the analysis. With reference to the literature study and the landscape analysis, fundamental characteristics for the function and utility meeting today's needs for the benefit of the user groups are addressed. Similarly, specific attributes such as safety, clearness, enjoyment and activity are identified as a need in the outdoor environment in Dala among the residents. As a result, this is synthesised through a design proposal developed throughout the process. The thesis is concluded in a discussion of the importance of these environments supporting possibilities to their residents. It also emphasises the diversity of these environments and the need for continuous investigation of the design and function for the benefit of the user group.

Keywords: *residential yard, outdoor environment, safety, nature-based play, planting design, participatory approach*

Innehållsförteckning

Del 1: Introduktion

Inledning	9
Syfte & frågeställningar	10
Avgränsningar	11
Disposition	11
Material & metod	12
Projektet	12
Forskning och design	12
Utgångspunkter	12
Att lära av andra	14
Att lära känna platsen	14
Gestaltningprocessen	15
Bearbetning och analys av material	16

Del 2: Att lära av andra

Bostadsgården	18
Bostadsgårdens framväxt	19
Bostadsgårdens funktion	24
Trygghet på bostadsgården	25
Skötsel av bostadsgården	26
Gestaltning med växter	27
Naturalistisk växtgestaltning	27
Lekotop - en naturbaserad lekmiljö	28
Grundläggande lekegenskaper och lekvärden	30
Lekotopers utformning	31
De tolv kvalitetskriterierna	32
Skydd	33
Komfort	33
Njutning	33

Lynch-analys	34
Stråk	34
Barriärer	34
Distrikt	34
Noder	34
Landmärken	34
Referensprojekt	35
Vivalla	35
Hjälmarviksparken	36
Reflektion	38

Del 3: Att lära känna platsen

Platsen	40
Dala Ekebrogatan	40
Åstorp - stationsortens framväxt	41
Platsanalys	43
Helheten och omgivningen	43
Platsen	44
Materialen	46
Platsens växtförutsättningar	47
Vegetationen	48
Intressenternas perspektiv	49
Platsen från perspektivet av Gehls 12 kriterier	53
Reflektion	55
Platserna i detalj	56

Del 4: Gestaltningen

Bakgrund till processen	66
Idéprogram	67
Koncept	68
Förslag - nya platser mellan radhusen	69
Parken	69
Kullarna	73
Dalen	77
Torpträdgården	82
Att se gestaltningen som en process	86

Del 5: Avslut

Diskussion	88
Varför Dala?	88
En bra bostadsgård	88
Utmaningar och möjligheter	89
Gestaltningprocessen	89
Personliga reflektioner	90
Avslut	91
Referenser	92
Figurförteckning	94
Bilagor	96

DEL 1

Introduktion

I denna del introduceras projektet, ämnesområdet och problembeskrivningen. Här behandlas därför syfte, frågeställning och avgränsningar. Introduktionen avslutas sedan med en presentation av metod och material.

Inledning

Hemmet är en viktig plats i våra liv. Likaså är utemiljön som ligger direkt intill. Utemiljön, med dess natur och praktiska närhet, kan erbjuda flera möjligheter för individen. Det kan vara en plats för att återhämta sig, spela boll, solbada, leka, ta det lugnt, odla, motionera eller umgås (Kristensson, 2003). Utemiljön möjliggör för utevistelse, vilket bidrar till hälsa och välmående på olika vis (Ward Thompson, Aspinall & Bell, 2010). I vissa fall är denna miljö ens egen medan den i andra fall är delad med andra människor. I bebyggelse med flerbostadshus finns oftast en sådan gemensam utemiljö. Den är varken privat, som villans trädgård eller offentlig, som stadens parker. Det här kan beskrivas som en bostadsgård. Bostadsgården kan vara en uppskattad del av vardagen, men den kan också upplevas som påträngande eller mindre användbar (Kristensson, 2003).

I en tid av växande städer, ett klimat som ständigt förändras och med begränsade resurser har det urbana landskapet och dess kvalitéer kommit att spela en allt viktigare roll i sökandet efter hållbara samhällen (Braae & Steiner, 2019). Tätare och grönare städer har därför blivit två betydelsefulla strategier på agendan för hållbar utveckling (Boverket, 2010a). I brist på utrymme i den täta staden är också landskap såsom bostadsnära grönytor essentiella, men vad som egentligen utgör en bra bostadsgård kan ifrågasättas. En grön bostadsgård har potentialen att bidra med flera funktioner och värden. Värden, såsom hälsa, välmående, sociala möten, dagvattenhantering och bevarande av biologisk mångfald är några aspekter som en sådan mångfunktionell grönyta kan bidra med (Boverket, 2010a). Dessa funktioner och kvaliteter kan dock variera beroende på landskapets utformning och geografiska läge i förhållande till brukarens bostad (Gehl, 2011). En av landskapsarkitektens utmaningar är därför att säkra tillgången samt öka kvalitéerna hos och funktionerna av dessa bostadsgårdar.

I nordvästra Skåne ligger tätorten Åstorp som vuxit fram under järnvägens utveckling. Under årens gång har orten expanderat och nya områden har tillkommit. I sydvästra delen av Åstorp ligger ett av dessa områden. Det är bostadsområdet Dala Ekebrogatan som växte fram under 1970-talet (se Figur 1). Bostadsområdet har 175 hyreslägenheter bestående av radhus i ett plan. Mellan husen finns en gemensam utemiljö som sträcker sig över ytor av gräs och asfalt med inslag av bland annat sittplatser och sandlådor. Här finns å ena sidan gott om utrymme, men å andra sidan kan frågan om dess användbarhet, kvalitéer och funktioner i dagens kontext ställas. Med avstamp i föregående diskussion har Dalas bostadsnära utemiljö undersökts. Genom att utforska hur platsens värden och egenskaper uppfattas respektive hur de kan ökas i relation till radhusområdets invånare, har ett idéförslag utvecklats. Detta med syftet att stärka de befintliga och potentiella kvalitéerna samt bidra till förståelse för olika tillvägagångssätt för framtida utformning av bostadsnära utemiljöer.

Figur 1. Studieområdet Dalas geografiska läge i förhållande till tätorten och Sverige. Kartunderlag: ©2023 Lantmäteriet. Redigerad av författarna.

Syfte & frågeställningar

Det huvudsakliga målet med detta projekt är att presentera ett idéförslag för hur de befintliga och potentiella kvalitéerna i den gemensamma utemiljön mellan radhusen i bostadsområdet Dala i Åstorp kan stärkas. Detta har skett genom att undersöka och analysera platsen och dess kontext. Syftet är alltså att utforska hur platsens värden och egenskaper kan ökas respektive stärkas i relation till områdets invånare samt att bidra till förståelse för olika tillvägagångssätt för framtida utformning av bostadsnära utemiljöer. Målgruppen för förslaget är de boende i och aktörer relaterade till området. Målgruppen för uppsatsen är aktörer inom forskning och praktik inom landskapsarkitekturen och dess relaterade ämnesområden.

Med detta som utgångspunkt kommer följande frågeställningar att besvaras:

- 1. Vilka värden kan karaktärisera en bra bostadsgård?*
- 2. Vilka möjligheter och utmaningar kan identifieras i den gemensamma utemiljön i bostadsområdet Dala?*
- 3. Hur kan ett idéförslag utformas som exempel på möjliga lösningar till att öka utemiljöns värden för de boende i området Dala?*

Avgränsningar

Projektet har sin utgångspunkt i önskemålet från fastighetsbolaget Balder AB att få hjälp med att utveckla utemiljön för de boende i bostadsområdet Dala. Med sin utforskande karaktär har projektet avgränsats flera gånger för att vara genomförbart inom tidsramen för denna kurs. Den avgränsade platsen, Dala Ekebrogatan, med fokus på de gemensamma ytorna i utemiljön har därför varit en geografisk avgränsning av arbetet. För att också behandla platsen i dess kontext har analysen däremot omfattat ett större geografiskt område än endast det som i projektet gestaltas. Ett historiskt perspektiv har även behandlats. Ämnesområdet *bostadsgården* har varit en annan avgränsning till den teoretiska delen av arbetet där ett svenskt perspektiv valts som fokus. Internationella perspektiv har alltså uteslutits. Fördjupning av teorier och metoder har avgränsats allt eftersom

platsen har utforskats genom platsbesök, dokumentundersökning och dialog. Denna del har fungerat främst som inspiration från samtida principer inom landskapsarkitektur för att skapa ett, enligt vår tolkning, relevant idéförslag för platsen. Detta för att också skapa mer tid till dialog med invånarna och andra relevanta aktörer för att svara upp till önskemålet om att se till de boendes behov. Gällande gestaltningen har projektet avgränsats genom att det redovisas konceptuellt med ett program som belyser generella förändringar och sedan fyra utvalda platser i området på detaljnivå. Detaljritningar för växter och utrustning har dock delvis uteslutits eftersom förslaget endast är en gestaltningsidé.

Disposition

Del 1: Introduktion

I det här kapitlet introducerades tidigare projektets ämnesområde och även syfte, frågeställning och avgränsningar. Härnäst avrundas kapitlet med en presentation av valda metoder, material och inspirationskällor.

Del 2: Att lära av andra

I kapitel två presenteras en litteraturstudie av ämnesområdet bostadsgården, dess historiska kontext samt funktion, trygghet och skötsel. För att ge läsaren en bakgrund till undersökningen behandlas också metoder och teorier som använts för analys och gestaltning. Kapitlet avslutas med en presentation av referensprojekt vilket sedan leder in till en reflektion om vad som använts som inspiration till gestaltningen.

Del 3: Att lära känna platsen

I kapitel tre presenteras undersökningen av platsen med målet att behandla projektets syfte och frågeställningar. Kapitlet inleds med en platsbeskrivning. Vidare presenteras platsanalysen med referens till dokumentundersökning och observationer och sedan till enkäter och inter-

vjuer. Essensen av den sammanställda empirin diskuteras sedan utifrån Gehls tolvkriterieanalys för att identifiera utmaningar och möjligheter. Kapitlet avslutas sedan med en reflektion över vad som tas med in i gestaltningen.

Del 4: Gestaltningen

I kapitel fyra presenteras idéförslaget. För att tydliggöra vad som influerat förslaget beskrivs först vissa avgörande val i processen och därefter presenteras gestaltningens övergripande struktur, innehåll och idéer som skapar en helhet. Vidare behandlas gestaltningen i detalj och kapitlet avslutas i en diskussion om ytterligare förändringar, förslagets flexibilitet och lämplighet.

Del 5: Avslut

I kapitel fem besvaras projektets frågeställningar utifrån tidigare presenterad analys och gestaltning för att diskutera resultatet. Då författarnas roll i detta projekt spelat en avgörande roll redogörs även detta genom personliga reflektioner. Kapitlet avslutas med en sammanfattande reflektion av projektet, ämnesområdet och framtiden.

Material & metod

I detta avsnitt presenteras först projektets bakgrund och vilka teorier som inspirerat vårt övergripande förhållningssätt till projektets struktur. Efter det behandlas vilka metoder som använts för datainsamling, analys och gestaltning. Eftersom projektet inte har en rak ordningsföljd har vi delat in projektet i tre delar där vi använt oss av olika metoder. De tre delarna hänger alla ihop och har påverkat varandra. Material- och metodavsnittet syftar till att förse läsaren med heltäckande information och motivation till hur projektet designats, genomförts, vilka val som tagits och begränsningar.

Projektet

Mot bakgrunden av att detta projekt började med ett önskemål från fastighetsbolaget Balder AB om att få hjälp med att utveckla utemiljön för de boende i Dala har den geografiskt avgränsade platsen, dess kontext och ämnesområdet bostadsnära utemiljöer varit utgångspunkterna. Ursprunget till Balders önskemål var deras planer på att börja med intern skötsel av deras utemiljöer i Åstorp. Utan någon bestämd vision var därför önskan från Balder att förslaget skulle möta de boendes behov. Frågeställningarna har formulerats för att ta fram ett idéförslag, men även för att bidra till ökad förståelse för olika utformning av bostadsnära utemiljöer då projektet tar avstamp i designbaserad forskning. Den första frågan är därför generellt formulerad medan de två andra är mer specifika för platsen.

I ett samhälle som ständigt förändras krävs fortsatt utforskning av teori i relation till praktik för att stärka evidensbasen (van der Brink, Bruns, Bell & Tobi, 2017). Med sin multidisciplinära natur och nära relation till praktiken, har därför forskning inom landskapsarkitektur potentialen att bidra med ökad reflektion och flera lösningar till de komplexa problemen som berör interaktionen mellan människor och den fysiska miljön (Braae & Steiner, 2019).

Utän några förutbestämda antaganden kan genomförandet av detta projekt beskrivas vara en utforskande fallstudie där ett aktuellt fenomen, som är utom forskarens kontroll eller i det här fallet vår kontroll, studeras i sin verkliga kontext. Detta är en lämplig strategi som tillåter flera datainsamlingsmetoder för att besvara frågor som "hur" och "varför" (Yin, 2007). Bostadsnära utemiljöer i relation till brukargruppen kan här nämnas vara fallet som behandlas i den verkliga kontexten Dala. Idéer inspirerade från teorier och metoder inom landskapsarkitektur såsom *Research in Art and Design* (Frayling, 1993), *Site Matters* (Kahn & Burns, 2020) och *Traveling Transect* (Lee & Diedrich, 2019) har sedan använts som övergripande förhållningssätt till projektets struktur. Dessa metoder har valts efter relevans i vår utforskande process. Valet av metoderna har dock avgränsats till tillgänglig litteratur som vi stött på under tidigare kurser under programmet *Landscape Architecture - Master's Programme*.

Forskning och design

Som forskning inom fältet design följer detta projekt en kombination av modellerna *Research for design* och *Research by/through design*. Dessa är två av de tre modellerna som kan beskriva hur relationen mellan forskning och design integreras i en forskningsprocess, vilket år 1993 först presenterades i den vetenskapliga artikeln *Research in Art and Design* av den brittiska designteoretikern Christopher Frayling (Lenzholzer, Duchhart & van den Brink, 2017). *Research for design* innebär att forskning genomförs för att skapa kunskapsunderlag till design som en slutprodukt. *Research through design* använder istället processen design som en metod och ett tankesätt för att utveckla ny kunskap (Frayling, 1993). Detta projekt utgår därför från båda tankemodellerna eftersom målet med arbetet är ett idéförslag samtidigt som projektet är en designprocess i sig. Processen syftar till att belysa frågan om kvalitet och funktion av bostadsnära utemiljöer i relation till brukargruppen.

Utgångspunkter

Med detta i åtanke, har Dala i Åstorp varit utgångspunkten. Dala är den geografiskt avgränsade platsen och Åstorp är sammanhanget. Även om platsen kan ses som en självklar komponent i gestaltningen kan en plats förstås på många olika sätt. Det kan därför vara användbart att tydliggöra hur vi förstår en plats i denna studie. Här har inspiration till att förstå en plats hämtats från antologin *Site Matters* av arkitekterna Andrea Kahn och Carol J Burns (2020). Vi har även inspirerats av metoden *Traveling Transect* av landskapsarkitekterna Gini Lee och Lisa Diedrich (2019) som kan användas för att fånga, förstå och kommunicera materiella och immateriella värden och brister på en plats.

Site Matters - att tänka på platsen

I ett projekt där gestaltning av en fysisk miljö är utgångspunkten spelar platsen en nyckelroll. En plats kan på ett enkelt sätt beskrivas som ett fysiskt avgränsat område. Detta är också inom design ett vanligt sätt att se på platsen då ett projekt oftast utgår från en tydligt definierad yta som ägs och kontrolleras av uppdragsgivaren. En plats kan dock innebära mer än bara det. Platsen kan innebära mer än bara de synliga elementen inom de fysiska gränserna, som exempelvis historiska eller känslorelaterade aspekter. I gestaltningen riktas oftast fokuset utanför de fysiska gränserna. En plats, dess design och betydelse påverkas alltså av en rad olika influenser, både materiella och immateriella. Att förstå en plats och dess kvaliteter kan tyckas vara enkelt eller mångtydigt (Kahn & Burns, 2020). Kahn och Burns (2020) menar att platsen som begrepp bör förstås som mångtydigt och att design i denna kontext spelar en avgörande roll.

I *Site Matters*, belyser Kahn och Burns (2020) hur en plats conceptualiseras genom design och även tas i anspråk av design. Hur en plats förstås kan bero på hur den specifika platsen upplevs

av en individ men också beroende på situation. Detta illustrerar vikten av att förstå den specifika platsen, dess betydelser och hur det relaterar till designprocessen samt designerns egen bakgrund. Kahn och Burns (2020) har därför definierat ett konceptuellt sätt att tänka på platsen genom följande tre områden: "området av kontroll", "området av inflytande" och "området av effekt" (förf. övers.). Det första innebär själva platsen inom definierade gränser enligt lag. Det andra innefattar de företeelser som kan påverka platsen utan att de existerar på eller tillhör den specifika platsen. Det tredje är områden utanför som påverkas av själva gestaltningen på platsen. Dessa är alla överlappande men geografiskt olika. "Området av kontroll" är det som oftast definieras som platsen där det fysiska innehållet anses avgörande för design. De andra områdena placerar designen i bredare kontext och processer, vilka oftast är oförutsägbara förändringar skapade av designåtgärden på plats. Fenomen inom "området av kontroll" är således avgörande för gestaltningen och inom kontroll för utformningen. Kahn och Burns (2020) menar därför att en plats bör förstås som konstruerad i relation till sin kontext samt i interaktion med människor. Platsen är fysiskt specifik men samtidigt föränderlig. Aspekter som dåtid, nutid och framtid är alla avgörande (Kahn & Burns, 2020).

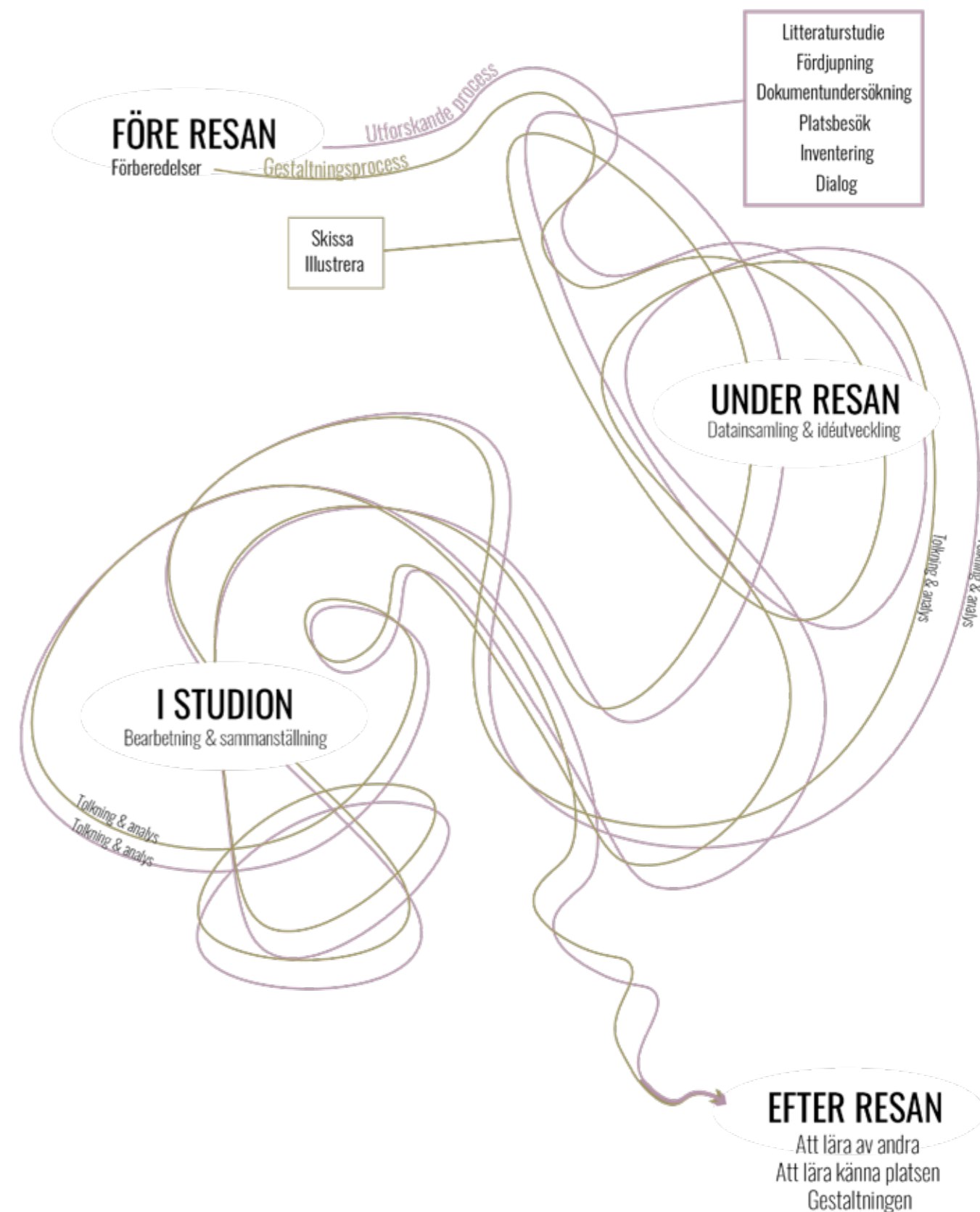
Traveling Transect - en metod för att utforska platsen

I likhet med detta tankesätt menar Lee och Diedrich (2019) att platsen bör förstås som något mer än bara det synliga fysiska på plats. Dessutom belyser de även den dynamiska aspekten av en plats eftersom den är i konstant förändring. Med särskilt fokus på större landskap som utsatts för oförutsägbara händelser föreslår Lee och Diedrich (2019) en metod för att sätta sig in i en plats. En metod som är inspirerad av den tyske vetenskapsmannen Alexander von Humboldts transektmodell. Lee och Diedrich (2019) föreslår *Traveling Transect* som ett alternativ till en traditionell platsanalys där materiella

och immateriella kvaliteter hos en plats fångas genom en så kallad resa. Detta innebär fältarbete i kombination med en designprocess. Resan består av fyra delar: *före resan*, *under resan*, *efter resan i studion* och *efter resan*. Genom hela resan förs en så kallad kartografisk dagbok där varje forskare noterar sina iakttagelser med hjälp av både text och bild. Denna har ett öppet slut som tillåter vidare resor. Här får illustrationer, anteckningar, ritningar och foton ta plats. *Före resan* består en rutt som ska följas genom platsen. Denna kan förändras under fältarbetet och en förstudie om platsen görs under denna tid på avstånd. *Under resan* tas utrustning med för att fotografera, skissa, konversera med andra, kartlägga och studera historiska dokument. *Efter resan i studion* samlas allt inhämtat material. Materialet sorteras, kombineras, tolkas och sammanställs samtidigt som forskarna reflekterar över sina mentala och fysiska upplevelser. Dagboken fortsätter expandera. Efter detta, vid slutlig publicering, skapar sedan forskarna tillsammans ett grafiskt narrativ som representerar landskapet. Detta är en sammanställd version av alla intryck som illustrerar rumsliga, fysiska och immateriella värden och brister, vilket pekar på om förändring behövs eller ej och i så fall var och hur (Lee & Diedrich, 2019). Lee och Diedrich (2019) kallar detta *Tableau Physique* som ämnar att visa en ögonblicksbild av landskapet för att skapa medvetenhet om landskapet eller för att få målgruppen att sätta sig in i gestaltningen av ett landskap.

Vår projektresa

Ovan nämnda teorier och metoder har alltså inspirerat genomförandet och strukturen av vårt projekt, som kan ses som en resa likt metoden *Traveling Transect* (se Figur 2). En resa som kan variera beroende på situation eftersom faktorer som den specifika platsen och dess olika betydelse i designprocessen samt designerns egna bakgrund spelar en avgörande roll. Platsen, som vi förstår som komplex och något mer än bara det synliga inom gränserna, har utforskats genom fältarbete, men också i dess större kontext som historia, omgivningen, ämnesområdet bostadsgården och relaterade teman kopplade till utemiljöer. Dock har fokus riktats på "området av kontroll" eftersom det området är inom kontroll för oss designers. Ett flertal metoder har därför använts och kombinerats i vårt projekt som utforskar platsen Dala. Genom ett icke-linjärt och delvis iterativt tillvägagångssätt, har metoderna emellanåt använts i en parallell process. Projektet följer därför inte en sekventiell ordning, men kan delas in i följande tre delar: *Att lära av andra*, *Att lära känna platsen* och *Gestaltning*. Dessa har innefattat olika datainsamlingsmetoder som belyser olika iakttagelser av platsen och relaterade processer. Metoderna har utforskats under resans gång för att besvara projektets frågeställningar. Med utgångspunkt i *Research for design* och *Research through design* kan gestaltningens process identifieras invävd i de andra två delarna som också utgör kunskapsunderlaget. Härefter följer en beskrivning av valda metoder för datainsamling och analys. Istället för att beskriva vad som skett "under resan" och "i studion" så har vi strukturerat metodbeskrivningen enligt projektets tre delar. Därefter följer en beskrivning av hur delar av materialet har bearbetats och analyserats. "Före resan" gjordes en del förberedelser för att samla in fakta om projektets studieområde Dala, Åstorp och ämnesområdet bostadsgården. Detta utvecklades under resans gång.

Figur 2. Illustrationen visar en bild av genomförandet av vårt projekt. Med inspiration från metoden "Traveling Transect", belyser figuren vårt projekts olika delar i förhållande till var de tagit plats i resan. Genomförandet av gestaltningen och den utforskande processen har skett i en parallell process som emellanåt gått samman. Ett flertal metoder har använts och upprepats för att samla in material. Materialet har sedan analyserats, tolkats och sammanställts i studion som kan ses som vår ögonblicksbild av landskapet. "Efter resan" utgörs här av denna uppsats bestående av de tre delarna "Att lära av andra", "Att lära känna platsen" och "Gestaltningen".

Att lära av andra

För att förstå en plats i sin kontext och således, vad som karaktäriserar en bra bostadsgård, dess utmaningar och möjligheter, har en litteraturstudie genomförts. Syftet med litteraturstudien är att utforska ämnet i existerande akademisk litteratur, men också för att få fördjupad kunskap om ämnesområdet och dess historia. Denna del avhandlar också en fördjupning av verktyg och teorier för analys och gestaltning samt referensprojektsstudier, som förankring och inspiration till gestaltningen.

Litteraturstudie

Ur ett landskapsarkitektursperspektiv, utforskades till en början artiklar i tidskrifterna *Journal of Landscape Research* och *Journal of Landscape Architecture* med sökord såsom 'residential yard' och 'inner yard'. Utmaningen att använda korrekt term på engelska kan här belysas och med ett mindre relevant sökresultat övergick därför sökandet utanför akademien till den svenska myndigheten Boverkets webbplats. Genom snöbollseffekten (Denscombe, 2018) ledde detta till ett urval av referenser som använts i litteraturstudien baserat på relevans i förhållande till syftet. Detta urval är också ett resultat av vad som parallellt utforskats om platsen. Referenser som varit centrala i litteraturöversikten är en avhandling och en artikel av landskapsarkitekten Eva Kristensson (2003; 2007) som haft bostadsgården som forskningsområde. Rapporter utgivna av Boverket och artiklar av bland annat landskapsarkitekt Bengt Persson är andra centrala referenser. För att få ett svenskt historiskt perspektiv på bostadsgårdens funktion och strukturer har boken *Svenska bostadsgårdar 1930-1959: miljökväligheter för framtiden* av landskapsarkitekterna Bengt Persson och Agneta Persson (1995) använts.

Fördjupning

Parallellt med litteraturstudien utforskades vilka lämpliga metoder som kunde användas för att analysera platsen. Med syftet att besvara den andra frågeställningen; "Vilka möjligheter och utmaningar kan identifieras i den gemensamma utemiljön i bostadsområdet Dala?", användes Kevin Lynchs (1964) platsanalys och Jan Gehls (2010) platsanalys utifrån *De 12 kvalitetskriterierna*. Likaså har fördjupning om principer för växtgestaltning och lekplatser utforskats baserat på resultatet från kapitlet *Att lära känna platsen* i det här projektet. Detta för att skapa förståelse och förankra gestaltningen. Som inspiration till gestaltningen har också en studie av referensprojekt genomförts. Dessa valdes i relation till resultatet av platsanalysen. Båda är situerade i Örebro och har haft fokus på teman som trygghet och lek. Genom att undersöka bilder från projekten och vad som skrivits om platserna har lärdomar dragits av vad som fungerat mer eller mindre bra. Utformningen har även utforskats här.

Att lära känna platsen

För att lära känna platsen, utforska dess förutsättningar och berörda intressenters perspektiv på platsen har flera datainsamlings- och analysmetoder använts. Att lära känna platsen har alltså inneburit delar som dokumentundersökning, platsbesök, inventering och dialog. Varje del har inkluderat olika metoder och empirin har sedan analyserats och sammanställts.

Dokumentundersökning

Under resan genomfördes en dokumentundersökning av fritt tillgängliga dokument via Åstorps kommuns och Länsstyrelsen Skånes webbplatser. Metoden valdes för att få en fördjupad förståelse för platsen och dess historia. Historiska

dokument såsom kartor och planer studerades. Likaså undersöktes gällande detalj- och översiktsplaner för att skapa en grundlig förståelse av både studieområdet Dala och Åstorp. Statistik för studieområdet hämtades också via öppna geodata från Statiska Centralbyrån (SCB). Det här gjordes för att få en bild av brukargruppens ålderssammansättning. Med relativt lite tillgänglig information om studieområdet Dala, kompletterades datan genom en intervju med en nyckelperson från fastighetsbolaget Balder AB i Åstorp³ och en boende i området⁴.

Platsbesök

Från projektets start har studieområdet Dala besökts tolv gånger från januari till april 2023. Dessa besök gjordes mestadels i februari månad. Att platsen inte besökts under andra årstider kan dock vara en begränsning. Syftet med platsbesöken har varit att utforska platsen genom mentala och fysiska upplevelser och alltså dokumentera platsen med inspiration från den kartografiska dagboken i metoden *Traveling Transect* (Lee & Diedrich, 2019). Dock har ingen förutbestämd rutt använts under dessa besök. Detta för att möjliggöra intuitiv utforskning av studieområdet. Rundvandringar, fotografering och spontana samtal är metoder som användes. *Walking* eller rundvandringar kan vara en av de vanligaste och mest effektiva metoderna för att utforska ett landskap (Schultz & van Etterger, 2017). Metoden innebär att gå genom landskapet som studeras för att uppleva och sätta sig in i platsen. Den kan ge kunskap om outtalade företeelser på en plats vilket ibland inte kan uttryckas i ord utan kräver visuella metoder såsom fotografering och skissarbete. Rundvandring kan också ge användbar kunskap vid utformning och design av komplexa landskap. Metoden möjliggör fri rörelse i den fysiska miljön och spontana möten som kan uppstå längs vägen (Schultz & van Etterger, 2017). När landskapet är forskningsobjektet är det självklart att man behöver vara i det fysiskt.

Om man till exempel sitter i en bil så försvinner känslan av landskapet och möjligheten till möten. Vid rundvandring ökar möjligheten till att möta människor och att upptäcka sådant som ej är synligt om man sitter i en bil (Doherty, 2019). Denna metod genomfördes flera gånger varav en gång tillsammans med en boende. Detta kan bidra till kunskapsutvecklingen om platsen, vilket är särskilt användbart i forskning inom fältet för design. Däremot kan det vara utmanande att dokumentera alla upplevelser, vilka därför bör noteras direkt och det är först då kunskapen utvecklas (Schultz & van Etterger, 2017). Fotografering, anteckningar och skisser var metoder som användes för att dokumentera dessa upplevelser.

Inventering

Studieområdet besöktes också med en förutbestämd rutt för att inventera och kartlägga de existerande fysiska elementen (se Bilaga 1). Detta innebar att göra en översiktlig inventering av växterna och observationer av strukturer samt rörelser i området med inspiration från Lynchs analysmodell (1964). Fotografering, anteckningar och skissande var metoder som användes för att dokumentera vad som observerades. Datainsamlingsmetoden *observation* (Denscombe, 2018) är lämplig för att studera företeelser ute i fält eller dokumentera vad människor gör. En strukturerad observation utgår från ett förutbestämt observationsschema, vilket innebär att alla observatörer riktar fokus på samma företeelser i den verkliga situationen. Detta kan reducera möjliga variationer mellan observatörernas uppfattning av situationer och händelser. Observationsschemat specificerar vad som ska observeras och hur det ska dokumenteras (Denscombe, 2018). Det kan dock vara viktigt att belysa att det är observatören som väljer vad för information som dokumenteras. Samtidigt kan forskarens tolkningar ses vara en del av denna kvalitativa undersökning, vilket är i linje med Lee och Diedrich (2019) som uppmärksammar vikten av forskarnas tolkning i en platsanalys.

Dialog

För att förstå platsens förutsättningar har också dialog med berörda parter varit en viktig del av att lära känna platsen. Detta för att få ett intryck av hur de boende upplever den gemensamma utemiljön samt fastighetsbolagets upplevelser. Metoder såsom intervjuer, frågor i sociala medier och en digital enkätundersökning har använts.

Intervju

Intervju är en metod för datainsamling där människors svar på forskarens fråga används som datakälla. Till skillnad från skrivna dokument baseras denna metod på vad människor säger sig göra (Denscombe, 2018). Forskningsintervjuer skiljer sig också från vanliga typer av samtal då den intervjuade samtycker att delta i forskningen och informantens ord kan användas som forskningsdata. Vid en intervju bör forskaren inta en neutral och passiv hållning för att minimera sin inverkan på resultatet. Under intervjun är forskarens roll att lyssna och lära samt att få informanten att öppna upp sig (Denscombe, 2018). Detta togs alltså i åtanke under intervjuerna genom en neutral hållning. Totalt genomfördes tre semistrukturerade personliga intervjuer. För att få flera perspektiv på situationen deltog båda författarna i intervjuerna eftersom perspektiven kan skilja sig beroende på forskarnas tolkningar. Vid semistrukturerade intervjuer utgår samtalet från en intervjuguide med förutbestämda teman och frågor som ska besvaras under intervjun, men guiden kan samtidigt frångås. Detta flexibla tillvägagångssätt tillåter informanten att utveckla sina idéer och ge mera utförliga svar (Denscombe, 2018). Semistrukturerade intervjuer kan dock innebära mycket tidsåtgång då det är mycket material att hantera och transkribera. Intervjun kan också hamna på sidospår vilket kan resultera i att mindre relevant information samlas in (Denscombe, 2018).

Två av intervjuerna genomfördes med nyckelpersoner från Balder AB i Åstorp och den tredje intervjun gjordes med en nyckelperson från Åstorps kommun. Alla intervjuerna spelades in och samtidigt togs anteckningar. Syftet med intervjuerna med nyckelpersonerna från fastighetsbolaget var att förstå deras upplevelser, tankar och idéer om studieområdet. Detta gjordes också för att skapa förståelse för organisationen, dess lokala samarbeten i Åstorp och deras arbete med utemiljöer generellt. Intervjun med nyckelpersonen från Åstorps kommun gjordes i syfte att undersöka kommunens perspektiv på studieområdet och dess omgivning eftersom offentlig parkmark ligger i anslutning till området. Likaså utforskades kommunens generella arbete med utemiljöer och samarbeten. Utifrån detta skapades därför intervjuguiden (se Bilaga 2). En referenslista användes under alla intervjuer för att kunna identifiera platser.

Sociala medier

Sociala medier kan vara användbara som datakälla till undersökningar inom landskapsarkitektur (van Lammeren, Theile, Stemmer & Bruns, 2017). Sociala medier gör det möjligt för forskare att komma i kontakt med människor som har vissa gemensamma intressen eller någon form av gemensam identitet, via till exempel en Facebookgrupp (Denscombe, 2018). I detta fall har Facebookgruppen *Dalaområdet* använts för att komma i kontakt med brukargruppen för studien. I början av projektets resa, gjordes därför ett inlägg från författarnas privata Facebook-konton med syftet att utforska intresset för den gemensamma utemiljön. Utan att ställa några frågor, gavs gruppmedlemmarna möjligheten att kommentera sina synpunkter och idéer kring vad de tycker är bra, vad de tycker är dåligt, vad som saknas och vad som skulle kunna förbättras. Urvalet av respondenter från denna datainsamlingsmetod bör dock belysas eftersom vissa begränsningar med enkäter på sociala medier kan förekomma. Det kan till exempel

vara svårt att få ett representativt urval eftersom dessa grupper är privata och utgörs av personer som godkänts av administratören. Ytterligare en begränsning kan vara huruvida ärligheten i de svar som ges är korrekta eller ej. De svarande kan vara benägna att inte uttrycka sina egentliga åsikter på grund av att de är synliga för andra i gruppen (Denscombe, 2018). Träffsäkerheten i svaren kan därför vara mindre pålitlig, men de kan indikera att intresse för utemiljön finns. För att jämföra och stärka svaren genomfördes sedan en digital enkätundersökning med de boende.

Enkätundersökning

Enkätundersökningar är en metod som används för att få en ögonblicksbild av den nuvarande situationen som till exempel vid opinionsmätningar eller kundpreferenser (Denscombe, 2018). Denna metod valdes då den syftar till att få reda på något om människor och deras attityder. Detta skiljer sig exempelvis från metoden *observation* som studerar företeelser ute i fält (Denscombe, 2018). Med hjälp av Balder och organisationens verktyg för webbenkäter utformades enkäten. Baserat på intervjuerna och svaren på facebook-inlägget formades tolv frågor i frågeformuläret (se Bilaga 3). Enkätfrågorna var en variation av öppna och fasta frågor. Webbaserade enkäter kan vara tidsbesparande när det gäller genomförandet och datahantering. Det kan vara enklare att arrangera än *personliga intervjuer*. Däremot kan värdet av ett frågeformulär variera. Detta beroende på svarsfrekvens, svarens validitet och hur fullständigt ifyllda svaren är (Denscombe, 2018).

Balder mailade ut den webbaserade enkäten till 122 av 175 hushåll. Anledningen till att enkäten inte skickades ut till alla hushåll var att Balder bara hade tillgång till 122 e-postadresser. Enkäten kunde besvaras under två veckors tid och efter en vecka skickades en påminnelse till de boende via e-post. Antalet inkomna svar från denna undersökning blev 35 av 122 vilket innebär en svarsfrekvens på 29 %. Att vissa boende

svarade på enkäten kan ge en indikation på att det finns intresse för den gemensamma utemiljön även om det inte är alla som bor i området. Dessa svar var jämnt fördelade mellan de olika fastigheterna och två av respondenterna har angivit att de svarat tillsammans i hushållet. Alla frågor besvarades dock inte fullständigt av alla 35 respondenter utan detta varierade mellan 25 och 35. I frågorna där egen kommentar kunde läggas till var det högsta 16 svar och lägsta två svar.

Gestaltningprocessen

För att framställa ett idéförslag och samtidigt belysa frågan om kvalitet och funktion hos bostadsnära utemiljöer i relation till brukargruppen har gestaltningprocessen varit invävd i hela arbetsprocessen. Processen har inneburit metoder för att sammanställa information, tolka, reflektera över upplevelser och även prova idéer för platsen samt att utveckla det slutliga idéförslaget. Idéförslagets omfattning har baserats på genomförbarhet inom projektets ramar för tid och resurser. Förslaget kan också beskrivas som en del av analysen av fynden från de andra delarna, vilket bland annat inneburit platsbesök och litteraturstudier. Skissa och illustrera har här varit det valda tillvägagångssättet. Skissa kan definieras som mindre förutsägbart än att illustrera då illustration genomförs när man tydligt ser målet (Nord & Birgerstam, 1997). Skissa som metod är användbart för att prova och kommunicera tankar och idéer innan den slutliga produkten skapas. Även om skissandet kan vara användbart för att åskådliggöra ett förslag så kan det vara ännu viktigare för att just tydliggöra idéer och tankar (Nord & Birgerstam, 1997). Digitala verktyg såsom *Adobe Illustrator*, *Photoshop* och *InDesign* har även använts som hjälpmedel i denna process för att kommunicera det slutliga resultatet.

Bearbetning och analys av material

En del av materialet som samlats in med hjälp av de tidigare beskrivna metoderna har bearbetats och analyserats för att vidare kunna beskriva, jämföra och tolka datan. Data från intervjuerna har transkriberats medan enkätsvaren sammanställdes av Balder. Facebook-svaren sammanställdes även i ett separat dokument. Likaså bearbetades materialet från inventeringen och platsbesöken genom en sammanställning likt fasen *Efter resan i studion* från metoden *Traveling Transect* (se avsnittet *Gestaltningprocessen*).

Efter bearbetning analyserades det sammanställda materialet från enkäterna, intervjuerna, spontana samtalen och Facebook. Detta gjordes för att analys av data kan ge en bättre förståelse och möjliggöra nya insikter (Denscombe, 2018). Analys kan också vara användbart i utformningen av idéförslaget för att fånga de olika intressena för platsen. Materialet granskades och lästes flera gånger om. Under läsningen kategoriserades ord eller meningar av textmaterialet enligt teman. Under denna process antecknades flera idéer och teman som framkom, vilka sedan förfinades ju mer datan jämfördes för att finna likheter och skillnader mellan de olika intressenterna. Det analyserade materialet jämfördes också med litteraturstudien om ämnesområdet, vilket till slut resulterade i fyra teman som enligt författarna tolkades återkommande. Analysen gjordes alltså utforskande för att kunna belysa och skildra platsens värden och egenskaper från olika intressenters perspektiv. Det kan vara bra att utforska alternativa teman eller förklaringar i en kvalitativ analys (Denscombe, 2018) och därför lämnades kategorierna öppna för förändring genom projektprocessen. De teman som slutligen valdes var *trygghet*, *aktivitet* och *trivsel* då de tolkades som de mest återkommande. För att vidare sammanfatta analysen kategoriserades datan enligt temat *utmaningar och möjligheter*.

För att sedan kunna presentera övergripande möjligheter och utmaningar med platsen sammanställdes och tolkades alla intryck utifrån *dokumentundersökningen*, *intressenterna*, *inventeringen* och *platsbesöken* genom en analys inspirerad av Jan Gehls 12 *kvalitetskriterier*. Dessa kriterier bedömdes enligt en trestegsskala och kunde alltså värderas som "dålig", "medel" eller "god". Detta gjordes för att kunna presentera idéförslaget och dess motiv för utformning som syftar till att öka utemiljöns värden för de boende i studieområdet. Författarnas val och tolkning av datan är även i denna del av projektet viktig att belysa.

DEL 2

Att lära av andra

I följande del presenteras litteraturstudien över ämnesområdet bostadsgården, dess historiska kontext samt funktion, trygghet och skötsel. För att ge läsaren en bakgrund till analysen och gestaltningen redogörs också för valda verktyg och teorier inom landskapsarkitektur. Delen avslutas sedan med en presentation av referensprojektsstudierna samt en diskussion om förankring och inspiration till gestaltningen.

Bostadsgården

I Plan- och bygglagens åttonde kapitel under paragraf nio kan följande läsas: "Om tomten ska bebyggas med byggnadsverk som innehåller en eller flera bostäder eller lokaler för fritidshem, förskola, skola eller annan jämförlig verksamhet, ska det på tomten eller i närheten av den finnas tillräckligt stor friyta som är lämplig för lek och utevistelse." (Landsbygds- och infrastrukturdepartementet, 2010). I bebyggelse med flerbostadshus finns alltså oftast en gemensam utemiljö i varierande storlek. Denna plats är en avgränsad markyta på tomtmark som kan uppfattas vara hushållens i de tillhörande flerbostadshusen. Något som kan beskrivas vara en bostadsgård. Detta är ett begrepp som under en längre tid använts för att beskriva bostadsnära utemiljöer i just bebyggelse med flerbostadshus (Kristensson, 2003).

En bostadsgård kan definieras och se ut på olika sätt beroende på exempelvis bebyggelseform men också beroende på ens egen preferens (Minoura, 2018). Det finns många olika variationer, vilket gör det svårt att definiera vad en bostadsgård är och vad den ska användas till (Kristensson, 2007). En bostadsgård skiljer sig dock från andra gröna stadsrum då den, enligt landskaps-

arkitekt Eva Kristensson (2007), har två specifika egenskaper: ett bostadsnära läge och en kollektiv karaktär. Inom dessa ramar kan sedan idéer om användningen, värdet och utformningen av bostadsgården skilja sig vilket gör begreppet mångtydigt. Liksom bebyggelsen formas efter det rådande stadsbyggnadsidealet så formas tankar om bostadsgården och dess innehåll likaså. Som ett resultat har därför definitionen av bostadsgården haft olika innebörd genom tiderna (Kristensson, 2007).

Bostadsområdet Dala växte fram under miljöprogramsåren i början av 1970-talet (se Figur 3). Här följer en beskrivning av hur synen på bostadsgården, i kontexten av olika stadsplaneringsideal, utvecklats från 1800-talet till nutid ur ett svenskt perspektiv. Därefter diskuteras bostadsgårdens funktion i relation till de boende, trygghet på och skötsel av bostadsgården.

Figur 3. Bilderna visar hur bostadsområdet Dala ser ut idag, en liknande karaktär som när det byggdes.

Bostadsgårdens framväxt

Industristaden & den tidiga gården (under 1800-talet)

I samband med 1800-talets industrialisering växte städerna då många människor invandrade till staden för att få arbete. Denna massinvandring resulterade i sociala spänningar och hälsoproblem. Smittsamma sjukdomar spreds snabbt bland de överbefolkade stadskvarteren och dödligheten steg. Att medellivslängden i städerna var cirka hälften så lång som den var på landsbygden visar tydligt på de rådande hälsoproblemen i staden. I Stockholm fördubblades antalet invånare under 1800-talet (Kristensson, 2003). Den här tidens städer präglades av ett rutnäts-system med tät bebyggelse. Till en början bestod bebyggelsen av låga träbyggnader men ersattes mer och mer av två- till fyrvåningshus i putsad sten då dessa hus kunde stå emot bränder bättre. Kvarteren karaktäriserades av trånga gränder med små bostäder. Gårdarna mellan husen var här en plats för hästar, verkstäder, utedass och soptunnor (se Figur 4). Det var små och trånga utemiljöer som var avgränsade med murar och gårdshus (Björk, Nordling & Reppen, 2015).

Bostadsgården (i början av 1900-talet)

I och med industristadens framväxt utvecklades en större förståelse och ökad kunskap om hur sanitära förhållanden kunde minska dödstalen och spridningen av sjukdomar. Detta skulle också komma att bli grunden till en förändrad stadsplanering. En motreaktion till 1800-talets smutsiga och slumliknande stad blev 1900-talets planering där grönskan fick en central roll i staden. Utbyggnaden av villasamhällen var ett av de tidiga särdragen som i första hand var till för välbärgade borgare (Björk, Nordling & Reppen, 2015). För de mindre välbärgade medborgarna uppstod istället egnahemsrörelsen (se Figur 5). Här gavs stöd av staten i form av egnahemslån

som skulle ge bättre levnadsvillkor genom möjligheten att bygga enklare villor och med tillgång till mark att bruka (Nationalencyklopedin, u.å.).

I motsats till de stereotypa rutnätsplanerna med trånga och mörka gårdar och gränder så växte idén om storgårdskvarteret fram (se Figur 6). Friare planformer med gator och hus formade efter terrängen utvecklades och kvarter med gröna öppna gårdar skapades (Björk et al., 2015). Detta stadsbyggnadsideal strävade efter tydlighet och enhetlighet där olika husvolymmer i ett kvarter slogs ihop till ett stort block med en gemensam gård (Kling, 2017). Bostadshusen bestod av djupa och enkelsidiga lägenheter i form av ett rum och kök. Dessa var små och mörka vilket gjorde att de stora, luftiga, gröna och gemensamma gårdarna var en viktig kompensation för dessa trånga bostäder (Björk et al., 2015; Kling, 2017). Precis som parken, så introducerades under denna tid också bostadsgården. Detta var i syfte att skapa hälsosammare bostadsmiljöer genom att släppa in ljus, luft och grönska i det inre gårdsrummet som var omgivet av byggnader (Kristensson, 2003; 2007). Begreppet bostadsgård kom alltså här att utvecklas, vilket ledde fram till dagens bostadsgård.

Figur 4.
Bilden illustrerar
ett exempel av en
bostadsgård
under 1800-talet
(Larssons ateljé, 1908)

Figur 5.
Arbetare framför
ett blivande
egnahemsområde
i början av 1900-talet
(Ranch, u.å.).

Figur 6.
Fotot illustrerar idén
om gården i storgårdskvarteret
i början av 1900-talet
(Johnsson, u.å.).

Figur 7. Ett exempel på funktion och användning av bostadsgården under 1930-talet (af Petersens, u.å.).

Figur 8. Skötselarbete vid bostadsgården i Stockholms utkant (af Petersens, u.å.).

Figur 9. En bostadsgård från den tidiga funktionalismen där grönskan flyter in mellan lamellhusen (Lenardsson, u.å.).

Bostadsgården under tidig funktionalism (cirka 1930)

Idealet om storgården varade dock inte länge då det kom en stark reaktion mot detta, nämligen funktionalismen. I samband med Stockholmsutställningen år 1930 fick funktionalismen sitt första stora genombrott i Sverige. Det blev starten för det funktionalistiska stadsbyggnadsideal som skulle komma att präglade Sveriges städer de kommande årtiondena. Till följd av att folksjukdomen tuberkulos spreds kraftigt kom hygienismen att ha ett starkt inflytande. Med detta som grund introducerades ett helt nytt stadsbyggnadsideal. De slutna kvarteren öppnades upp för att ge plats åt sol och grönska (se Figur 7). De nya bostäderna skulle också vara ljusa och luftiga (Kristensson, 2003; Björk et al., 2015). Det var dock inte endast de hygieniska aspekterna som spelade en viktig roll, utan de var sammanvävda med socialpolitiska och estetiska målsättningar. Utifrån detta så växte ett grönt förortslandskap fram i stadens utkant (se Figur 8). Fokuset var att skapa en hälsosam och lugn boendemiljö med rymliga gårdar, lekplatser och enkla parker (Kristensson, 2003). I takt med en ökande välfärd så tonades det hygieniska motivet för grönska ned och när flera sjukdomar var bekämpade, övertog den rekreativa aspekten den hygieniska (Kristensson, 2003). Det smala lamellhuset introducerades under denna tid och placerades noggrant ut för att uppnå maximalt solljus in i lägenheterna (Björk et al., 2015).

Funktionalismens bostadsgårdar genomgick ett flertal olika faser. På 1930-talet var gårdarna generella i sin utformning där naturlandskapet flöt in mellan byggnaderna (se Figur 9) och mycket fokus låg på prydnadsvärdet snarare än på de sociala aspekterna (Kling, 2017). 1930-talets gårdar bestod främst av tre funktioner: transportutrymme, pisk- och vädringsplats och prydnadsträdgård. Det fanns ingen tydlig rumslig uppdelning av gården för dessa funktioner. Sittplatser och lekplatser hade oftast inte heller en självklar roll (Persson & Persson, 1995).

Bostadsgården under senare funktionalism (cirka 1940-1960)

Under 1940- och 1950-talet kom funktionalismen att träda in i ett nytt skede där de sociala aspekterna av funktion fick ta en allt större roll. I Europa strömmade totalitära politiska tankar och det fanns en vilja att motverka dessa genom att planera för grannskapsenheter och centrumbildningar. I samband med detta börjades det också diskuteras kring hur trafikseparering skulle öka säkerheten för cyklister och gående. Planeringen för grannskap gick ut på att skapa större sammanhängande gårdsytor där bostadsgårdarna fick en tydligare rumslig hierarki (se Figur 10). Gränserna mellan olika funktioner tydliggjordes och var sak skulle ha sin plats, som till exempel piskplatsen, lekplatsen och sittplatsen (Kling, 2017). Bostadsgården fick en helt annat prägel. De tidigare funktionerna för transport, pisk- och torkplats och sophantering läts inte dominera miljön på samma sätt som under 1930-talet. Den tidigare prydnadsfunktionen ersattes med en mer socialt präglad trädgård som skulle användas för lek och rekreation (Persson & Persson, 2015). Funktionsytan för att sitta blev viktig och designades omsorgsfullt med bland annat en markbeläggning i natursten, målade bänkar och perenner. Varje gård gavs utrymme till en mindre lekplats som oftast innehöll en sandlåda och andra lekredskap. Detta som ett komplement till parkernas mera ambitiösa lekplatser med exempelvis plaskdamm, rutschkana och klätterställningar (Persson & Persson, 1995).

Under 50-talet stod de sociala aspekterna fortfarande i fokus och kraven på barns rätt till soliga, rymliga och skyddade lekplatser sattes i fokus vilket gjorde att allt fler gårdar dominerades av lekplatsen. Funktionsuppdelningen mellan bostadsgårdens olika ytor blev allt skarpare då utemiljön började planeras i moduler. Gångvägar kantades av buskar och likaså omringades piskplatserna av träd och buskar. Lekplatserna avskiljdes också med antingen staket eller buskage som var friväxande eller klippta (se Figur 11). Funktionen anpassades alltså till småbarns- föräldrars behov medan rumsligheten och flexibiliteten minskades. Utemiljön blev allt mer schematisk och frångick den tidigare funktionella planeringen av gårdsmiljön (se Figur 12). Den stora brytningen blev vid slutet av 50-talet (Persson & Persson, 1995).

Figur 10. En bostadsgård i Östra Sorgenfri, Malmö med tydliga gränser mellan olika funktioner under senare funktionalism (© Arkivbildare, Malmö stadsarkiv, u.å.).

Figur 11. Tydligt avgränsad lekplats kantad av buskar på en bostadsgård i Persborg, Malmö (© Arkivbildare, Malmö stadsarkiv, u.å.).

Figur 12. Fotot illustrerar den schematiska utformningen av gården (© Arkivbildare, Malmö stadsarkiv, u.å.).

Figur 13. En bostadsgård från miljonprogrammet. Platsen är tydligt definierad för lek och omringas av hårdgjorda ytor (af Petersens, u.å.).W

Figur 14. Strikta rader av buskar som avgränsar funktionsytan (© Arkivbildare, Malmö stadsarkiv, u.å.).

Figur 15. Bilden visar byggandet av bostadsområdet Dala på en plats med gott om utrymme och med en uformning som följer raka linjer (Olsson, 2020).

Miljonprogrammets bostadsgårdar (cirka 1960-1980)

Den rådande bostadsbristen tillsammans med ökad urbanisering och befolkningstillväxt under efterkrigstiden gjorde att efterfrågan på bostäder ökade allt mer. Genom rationellt och industriellt byggande höjdes takten på den statligt styrda bostadsproduktionen ytterligare och miljonprogrammet kom under 1960-talet att ta form. En miljon bostäder skulle byggas snabbt och billigt mellan 1965 och 1975. Den vanligaste typen av hus var lamellhus om tre våningar och en tredjedel av alla var villor och andra småhus. Byggandet av höghus ökade men stannade av på 1970-talet då småhus tog över igen istället för flerbostadshus. Under denna tid var det således fokus på rationellt byggande av ensidigt utformade hus och därefter kom utemiljön (Boverket, 2020). Bebyggelsen placerades i ytterkant av staden oftast med ett överskott av ytor, parkeringsplatser och stora gårdar (Boverket, 2008). Gårdsrummets storlek och placering hamnade således på en slumpmässig plats efter byggnadernas utplacering och växtvalet likaså (Norell, 1989).

Den tidigare introducerade funktionsuppdelningen för sociala aspekter i utemiljön samt det skötselfria spelade en central roll i detta rationella byggande (Kling, 2013). Med ett statiskt synsätt på utformning, växtlighet och funktioner fick varje funktionsdel, såsom lekyta eller piskplats, avgöra växternas placering (se Figur 13). Detta utan hänsyn tagen till växternas krav och egenskaper som till exempel bredd och höjd. De definierade funktionsdelarna utgjordes oftast av hårdgjorda ytor. Placeringen av träd eller buskage var strikt (se Figur 14). Exempelvis träd på formella rader runt parkeringar eller buskar längs byggnaders fasader. Från ett arkitektoniskt synsätt användes vegetationen för att avgränsa funktionsytorna och för att betona de olika rummen, vilket sedan repeterades med samma växtart genom området för att binda samman miljön till en helhet. På gårdarna var träden få och om någon högre vegetation

introducerades var det vid en definierad funktionsyta eller ibland runt en gräsyta oberoende dess storlek. Under 1970-talet skedde en mindre förändring av denna modell där ytorna gavs en mjukare form och antalet arter i planteringsytorna blev fler. Ett alternativ till denna modell under perioden var också att gårdarna formades till en övergripande parkmiljö i likhet med föregående ideal baserat på en stomme av träd, buskar och gräs som anpassats efter vägnätet. Här var funktionsdelarna sedan inpassade element i miljön (Norell, 1989). Generellt sett präglades miljonprogrammets bostadsgårdar alltså oftast av stora utrymmen, raka linjer, geometri och mer eller mindre artvariation (se Figur 15). De följde en standardiserad utformning av olika funktioner för barnfamiljer som fokus och som sedan varierade beroende på hustyp (Boverket, 2008). Sambandet mellan storlek och användbarhet, särskilt för barn, belystes särskilt genom att utformningen av utemiljön började styras av normskriften Bostadens grannskap utgiven av planverket 1975 (Kristensson, 2007). Nästan en femtedel av Sveriges alla nuvarande bostäder anlades under denna period och således även bostadsgårdarna (Boverket, 2020).

Efter rekordåren och nutidens bostadsgårdar (1980-nutid)

I och med den ekonomiska kris som drabbade Sverige under 1970-talet minskade arbetskraftsinvandringen och rekordåren av bostadsbyggande nådde sitt slut (Boverket, 2020). Lägenheter blev allt svårare att hyra ut och det statliga engagemanget i bostadsbyggandet avslutades under 1980-talet medan byggbolagens roll växte och ansvaret för den fysiska planeringen flyttades till kommunerna (Kling, 2013; Boverket, 2006). Miljonprogrammets standardisering med sitt monotona, konstgjorda och enkla uttryck kom att kritiseras redan under 1970-talet då de så kallade miljöupprustningarna av utemiljöer tog fart. Detta med de boende som medverkande och med bidrag från staten (Kling, 2013). Som motreaktion började också sökandet efter alternativa idéer. Idéer om att bygga städer med naturen som förebild på en lite mänskligare skala utforskades. Fokus började riktas på människan framför bilen (Boverket, 2006). Fokuset flyttades också till utveckling av centrala delar av staden och det redan byggda eftersom tidigare bostadspolitiska mål var uppnådda (Kristensson, 2007). Komplettering, förnyelse, blandstad och förtätning blev en del av idealen för hållbar utveckling som också är del av nutida stadsbyggnadsprinciper (Boverket, 2006).

Idag uppmärksammas före detta industriområden och likt den tidigare rutnätsstaden har täta kvarter växt fram med högre krav på offentliga rum, utemiljöer och bostäders gårdsmiljöer (Kling, 2013). Inte olik idéer från 30-, 40- och 50-talet (se Figur 16) finns grundtankar om att dessa utrymmen ska vara estetiskt tilltalande och innehålla funktioner för ett hälsosammare leverne, men att material och utformning i detalj bör vara väl valda (Boverket, 2006; Kling, 2013). Den täta staden ska ha plats för en lagom blandning av funktioner, upplevelser och grönska (Boverket, 2006). Bostadsgårdar har i denna kontext blivit mindre i storlek och det

offentliga rummet har kravet att istället möjliggöra flertalet olika aktiviteter såsom rekreation, möten men också evenemang (Kling, 2013).

Sammanfattning

Begreppet bostadsgård kan beskrivas ha introducerats av 1800-talets stadsplanerare då syftet med gården var att släppa in ljus och grönska i det inre gårdsrummet mellan kringbyggda byggnader. Det fanns alltså en idé om att en god utemiljö behövdes i staden. Uppfattningen om vad en bostadsgård är och dess utformning har dock förändrats med tiden och formats av rådande stadsbyggnadsideal. Olika gårdar av olika karaktär har uppkommit som ett resultat av det samtida stadsbyggandets syn på vilka värden som viktiga och rymligheten i staden (Kristensson, 2007).

Figur 16. Förnyad bostadsgård med olika funktioner i Helsingborg.

Bostadsgårdens funktion

Idag har vissa bostadsgårdar som uppkommit under de olika perioderna förändrats medan andra har bestått. Dessa olika bostadsgårdar kan kanske mer eller mindre möta dagens behov, preferenser och nya levnadsformer. Utformning och funktioner som anses karaktärisera en god utemiljö vid bostaden idag kan vara många och varierande. Det kan också råda delade meningar om detta. Definitionen av begreppet bostadsgård kan därför belysas som dynamiskt och komplext. Dagens ideal som försöker återknyta till den traditionella kvartersstaden för att möta kritiken från miljonprogrammet sätter fokus på miljöns skönhet, platsens själ och historia utan fokus på storleken av platsen. Bostadsgårdens betydelse för dagens preferenser och levnadsformer kan således ifrågasättas. Detta då både fördelar och nackdelar kan identifieras i den bostadsnära utemiljön som också krymper i staden som förtätas. Här följer en beskrivning av vilken betydelse bostadsgården kan ha ur de boendes perspektiv. Enligt landskapsarkitekt Eva Kristensson (2007) kan bostadsgården ha rollen som ett *bostadsnära uterum*, *lekmiljö*, *mötesplats* och *utsikt*. Dessa fyra roller spelar en viktig roll i hur väl fungerande en bostadsgård är. Ju mer dessa roller samverkar med varandra desto mer användbar blir utemiljön, menar Kristensson (2007).

Rollen som ett *bostadsnära uterum* handlar om användningen av utemiljön som ett slags vardagsrum där vardagsaktiviteter och rekreation som till exempel att sola, grilla, odla och umgås med vänner och familj är en viktig del. Hur användbar utemiljön är för dessa typer av aktiviteter påverkas mycket av hur den konkreta miljön är utformad. Rymligheten har stor betydelse då det dels måste finnas utrymme för olika aktiviteter men också tillräckligt stort avstånd mellan de olika aktivitetstyperna. Om avstånden mellan exempelvis lekplatser, sittplatser och privata uteplatser är för korta så kan det upplevas som en påträngande närhet. Kristensson (2007) menar att bostadsgårdens utrymme är centralt både när det gäller vad som är möjligt

att göra på gården och om gården är tillräckligt inbjudande för det man vill göra. Att tillgängliggöra olika platser att vara på och möjliggöra aktiviteter stärker gårdens roll som bostadsnära uterum. Utemiljön kan göras mer användbar genom att skapa en tydlig rumslig avgränsning och det är därför viktigt att skapa både mer privata och offentliga utrymmen som kan användas för antingen enskilda eller gemensamma aktiviteter. Det är också viktigt att ordna sittplatser på flera olika lägen i utemiljön och inte bara en sittplats eftersom den då kan upplevas allt för privat (Kristensson, 2007).

Den andra rollen är *lekmiljö*. Lekplatser är viktiga mötesplatser för både barn och vuxna och kan fungera som en motor för det sociala livet i en bostadsgård. Barnfamiljer använder sin bostadsgård mycket i förhållande till vad andra boende gör (Kristensson, 2007). Om några barn leker vid en lekplats lockas och inspireras andra barn till att vara delaktiga. En liten grupp kan på så sätt växa till en stor grupp med lekande barn (Gehl, 2011). Hur den fysiska miljön vid lekplatsen ser ut har stor betydelse för vilka lekar och aktiviteter som kan utföras. Det är viktigt att en lekmiljö ges tillräckligt utrymme och har en inspirerande miljö för att vara inbjudande. Platsen ska erbjuda möjligheter för barn i olika åldrar (Kristensson, 2011). Både lekplatsen i sig själv och lekutrustningen är viktig. En inspirerande lekutrustning skapar möjligheter för barn att leka själva i väntan på att andra barn ska vara delaktiga (Gehl, 2011). Ytterligare en faktor som påverkar lekmiljön är den kringliggande trafikmiljön. Det är viktigt att barn själva kan ta sig säkert till lekplatsen. En stor andel hårdgjorda ytor kan även orsaka buller, vilket gör det viktigt med vegetation och gräsytor då de har en bullerdämpande effekt (Kristensson, 2007). Enligt Gehl (2011) så tenderar barn att oftast leka och uppehålla sig på platser där det förekommer mest aktivitet eller på platser där det mest troligt kommer att hända någonting som intresserar barnen. Om en lekplats är belägen på en undanskymd plats eller där det inte rör sig så mycket människor så vill inte barn uppehålla sig där (Gehl, 2011).

Bostadsgården som *mötesplats* är en av de viktigaste rollerna för de boende då det skapar trivsel, trygghet och identitet. De boende kan antingen träffas slumpartat eller avsiktligt. I och med att de boende själva kan bestämma graden av umgänge är bostadsgården en bra mötesplats i detta avseende. Gårdens utformning och dess rumslighet i relation till om miljön uppfattas som användbar har en stor betydelse för det sociala livet. En viktig förutsättning för detta är att det finns utrymme som passar olika typer av aktiviteter. Om en bostadsgård inte uppfattas som användbar så minskar gårdens funktion som mötesplats. Även trivsel och samsamhet stärker denna funktion (Kristensson, 2007). Gehl (2011) menar att ju längre tid boende vistas utomhus, desto livligare blir bostadsområdet. Om möjligheten till utomhusaktiviteter förbättras så mycket att de boende tillbringar 20 minuter utomhus istället för tio minuter så fördubblas aktivitetsnivån. En viktig nyckel till ett liv mellan husen menar Gehl (2011) är att förbättra förutsättningarna för att vistas och umgås i den gemensamma utomhusmiljön. Om det inte finns en plats att vara på och ingenting att göra där, så vill inte boende stanna kvar. Detta leder till att aktivitetsnivån blir låg (Gehl, 2011).

De visuella och estetiska aspekterna har en stor betydelse för hur de boende uppfattar sin utemiljö. Gårdens roll som *utsikt* handlar om just detta. Att utemiljön är välskött är en viktig faktor i hur gården upplevs som utsikt. En annan viktig kvalitet är grönska och vegetation. En varierande växtlighet med bärbuskar, fruktträd och blommande växter uppskattar många. Det är därför viktigt med en väl genomtänkt utformning som gör utemiljön intressant och vacker (Kristensson, 2007). Kvaliteten på utemiljön är något som även Jan Gehl (2011) lyfter som en viktig aspekt. Utomhusaktiviteter på offentliga platser kan delas in i tre olika kategorier; nödvändiga aktiviteter, valfria aktiviteter och sociala aktiviteter. Dessa ställer olika krav på hur utemiljön utformas. Nödvändiga aktiviteter kan identifieras som de mest vardagliga som till exempel att gå till skola eller jobb, vänta på bussen eller gå ärenden. Eftersom dessa aktiviteter är nödvän-

diga så påverkas de inte så mycket av utemiljöns utformning och de pågår året runt oavsett väder och tid. Valfria aktiviteter är motsatsen till de nödvändiga, då dessa är just frivilliga och sådant som varje enskild person har lust till att göra. Dessa aktiviteter är helt beroende av utemiljöns utformning och de yttre omständigheterna, så som att vädret och platsen är inbjudande. Om utemiljöns kvalitet är låg så kan bara de nödvändiga aktiviteterna ske. Däremot om kvaliteten är hög och utemiljön uppfattas som god så bjuds människor in till att utföra olika typer av aktiviteter. De sociala aktiviteterna är de aktiviteter som är beroende av närvaron av människor. Dessa aktiviteter uppstår oftast spontant då man är ute och gör någon av de andra aktiviteterna och en förutsättning är att flera människor befinner sig på samma plats. Exempel på dessa aktiviteter kan vara möten och samtal, höra och titta på andra människor och barns lek med varandra. Ju mer tid människor tillbringar utomhus, desto högre är chansen att de möts och pratar med varandra (Gehl, 2011).

Kontakten och de sociala möten är en nyckel till att den gemensamma utemiljön är väl fungerande. Kristensson (2007) menar att de flesta gillar att känna sina grannar och att en del människor önskar mer kontakt medan vissa önskar mindre kontakt. Människor vill själva kunna reglera graden av umgänge och det är därför viktigt att spänningsfältet mellan närhet och distans hanteras på ett bra sätt (Kristensson, 2007). Behovet och graden av kontakt är något som även Gehl (2011) menar spelar roll. Han beskriver detta som nivåer av kontaktintensitet där lågintensiv kontakt utgörs av att se, lyssna och iaktta varandra, medan högintensiv kontakt innebär att man har ett nära vänskapsband med varandra. Om aktivitet saknas mellan husen så försvinner även den lågintensiva kontakten vilket gör att möjligheterna till social aktivitet i stort sett försvinner. Om det däremot finns en lågintensiv kontakt så finns det förutsättningar för att social kontakt kan ske.

Trygghet på bostadsgården

En av de viktigaste aspekterna för en god och trivsam boendemiljö är att den upplevs som trygg. Trygghet kan dock definieras olika beroende på vem som tillfrågas och är inte endast ett resultat av den fysiska miljön (Boverket, 2010b). Forskning visar däremot på att miljöns egenskaper har en betydande roll för trygghetsupplevelsen (Gunnarsson, Jansson, Fors & Kristensson, 2012; Boverket, 2010b). Upplevelsen av en miljöns utformning kan skilja sig mellan individer. Sociala skillnader såsom kön och ålder men också den särskilda situationen kan påverka hur tryggheten upplevs (Boverket, 2010b). Trots detta finns det enligt Boverket (2010b) några gemensamma egenskaper som är återkommande vid identifiering av trygga platser. Detta är platser som är befolkade, går att orientera sig i, blandar vägar och bebyggelse, skapar möjlighet till kontakt med omgivningen, går att överblicka och är välskötta. Det finns således åtgärder som kan vidtas för att utforma miljöer så att de upplevs som tryggare (Boverket, 2010b).

När det gäller bostadsgården specifikt kan trygghet bland annat innebära att känna sig bekväm gentemot andra människor i miljön. Exempelvis genom att det ska vara möjligt att ha överblick över vilka och vem som rör sig på gården. De gemensamma ytorna bör därför kunna överblickas av de som vistas på gården och från fönster. Siktlinjer är därför viktiga. Det bör också finnas alternativa gångvägar med tydliga och öppna entréer så att andra vägar kan användas om man känner sig otrygg. Tydlighet är också generellt viktigt för att markera stråk samt för att visa vad som är allas och enskilt. Detta kan göras med hjälp av både fysiska och symboliska avgränsningar. I en trygg miljö är belysningen en viktig aspekt då man ska känna sig trygg under dygnets alla timmar oavsett årstid. Belysningen bör vara väl avbländande med en hög färgåtergivning för att möjliggöra bedömning av vad som finns i miljön. Den bör också placeras i kanter, till exempel mot fasaderna eller mot angränsande ve-

getation. Detta skapar siluetter mot bakgrunden och man kan då tydligt se om någon rör sig i de mörkare delarna. En del av trygghetsupplevelsen är även att lekmiljön är säker och utan risk för konflikter med trafik. Boende som vistas i den gemensamma utemiljön ska inte heller uppleva att det finns en risk att bli påkörd av olika typer av fordon (Boverket, 2008).

Man bör alltså känna sig trygg när man vistas på eller passerar bostadsgården, vilket är avgörande när det kommer till trivsel på gården (Boverket, 2008). Att den gemensamma utemiljön känns inbjudande, attraktiv och intressant är viktig för trivseln. Trivsel leder till en ökad användning av utrymmena vilket i sin tur också kan ge positiva effekter på trygghetsupplevelsen (Boverket, 2010b). I relation till ovan nämnda trygghetsaspekter kan vegetationens karaktär och dess skötsel här belysas då växterna i samspel med andra element utgör utformningen av utemiljön och således hela trygghetsupplevelsen. Så kallade naturlika planteringar, som är vanligt förekommande idag, kan upplevas som otrygga då de emellanåt anläggs utan tanke på trygghet och utebliven skötsel förstärker då den snåriga och täta karaktären. Karaktären på vegetationen kan istället styras genom skötsel för att öka tryggheten (Gunnarsson et al., 2012). Byggnader, och utemiljön likaså, bör kontrolleras regelbundet för att snabbt kunna åtgärdas och underhållas (Boverket, 2008). Detta då ovårdade miljöer kan öka vandalisering, vilket påverkar tryggheten (Boverket, 2010b). Grönskans karaktär är även något som konstant förändras, vilket också påverkar tryggheten. Det kan upplevas olika beroende på årstid samt om det är dag eller natt. Skötsel är därför en viktig aspekt i kontexten av trygghet på bostadsgården (Gunnarsson et al., 2012).

Skötsel av bostadsgården

Precis som parken kräver bostadsgården skötsel för att upprätthålla sin kvalitet och funktion, men också för tryggheten. En vanligt förekommande skötselåtgärd på bostadsgården är formklippna buskar. Denna klippning görs för det mesta inte av biologiska eller tekniska skäl utan för att det kan anses vara pryddligt eller av gammal vana (Persson, Kristoffersson & Fors, 2009). Detta kallas "vaktmästarklippning" (se Figur 17). Skötseln av bostadsgårdar varierar dock mellan bostadsföretagen och kan ske i egen regi eller på entreprenad. Även om detta kan skilja sig mellan olika gårdar är grunderna för att styra skötseln desamma. Skötseln och underhållet av bostadsgården är ett omfattande arbete vilket kräver planering. Det kan därför vara användbart att enkelt och tydligt kunna beskriva hur arbetet ska utföras. *Skötselmanual för bostadsgårdar* framtog år 2009 av de svenska landskapsarkitekterna Bengt Persson och Hanna Fors samt civilingenjören Anders Kristoffersson på uppdrag av Sveriges allmännyttiga bostadsorganisation (SABO). Uppdraget var att definiera ett gemensamt språk för gårdens delar som har olika behov av skötsel, kontroll och underhåll. Manualen togs fram som ett underlag för förvaltare att utgå ifrån när skötselbeskrivningar ska tas fram. Skötsel kan enligt manualen beskrivas som de åtgärder som återkommer årligen för att kvarhålla funktion och kvalitet av utemiljön. Kontroll är detaljerna som undersöks för att bedöma kvaliteten av utemiljön. Underhåll är istället de åtgärder som görs för att återställa eller utveckla en funktion (Persson, Kristoffersson & Fors, 2009).

Som tidigare nämnt är utemiljön viktig för trivseln hos de boende. Skötseln av utemiljön blir därför avgörande för hur utemiljön upplevs (Boverket, 2010b). Vegetationens karaktär i samspel med andra egenskaper i miljön, som exempelvis belysning, är något som kan påverka om en miljö upplevs mer eller mindre trygg (Gunnarsson et al., 2012). Att känna sig trygg är väsentligt för människors hälsa och livskvalitet (Jackson &

Stafford, 2009). Anläggning och skötsel av planteringar i närheten av bostadsområden är därmed bidragande faktorer till trygghet. Att se till platsens specifika egenskaper när det kommer till skötsel är alltså viktigt då detta kan påverka både växternas och brukargruppens välmående (Boverket, 2010b). Skötselmanualen kan därför vara användbar som en utgångspunkt för skötselbeskrivningen av bostadsgårdar, men inte en standardiserad lösning. Det krävs en kunnskap för att sköta vegetationen på ett passande sätt och en känslighet för att bedöma relationen mellan upplevd otrygghet och attraktivitet på den specifika bostadsgården. Att hitta rätt metod för rätt plats kan därför medverka till att grönskans positiva värden behålls samtidigt som tryggheten stärks och kostnaden sänks (Boverket, 2010b).

(för ytterligare skötsel aspekter se Bilaga 4 & 5)

Figur 17. Exempel på "vaktmästarklippning" från Dala.

Gestaltning med växter

Studieområdet Dala byggdes i början av 1970-talet i en tid då trädgårdstrenden präglades av ett modernistiskt tankesätt där man ville skapa en ren och ordnad miljö baserad på vetenskap, logik och rationellt tänkande. Den modernistiska designen tog avstånd från de tidigare dekorativa trädgårdstrenderna och skulle därför anpassas till det urbana livet där enkla linjer och former, ordning och minimalism var riktlinjer. De växter som användes valdes oftast efter funktion eller form snarare än att de skulle främja mångfalden (Dunnett, 2019). I och med rationaliseringen och att byggandet övergick till en mer industriell och produktionsanpassad process blev utformningen av både hus och utemiljöer anpassade till det. Detta gjorde att valet av växtmaterial hade ett stort fokus på slitage och en begränsad artvariation (Persson & Persson, 1995). Under de senaste decennierna har ett mer diversifierat synsätt på växtgestaltning vuxit fram. Med en vision om att arbeta mer ekologiskt med mer artrika och blandade planteringar har naturalistiska planteringar fått en stor genomslagskraft (Oudolf & Kingsbury, 2013). Här följer en beskrivning av huvddragen och metoder för denna samtida riktning inom växtgestaltning, vilket inspirerat gestaltningförslaget för detta projekt.

Naturalistisk växtgestaltning

Naturalistisk växtgestaltning karaktäriseras oftast av en taxonomisk variation i planteringen, arter som återkommer repetitivt, en dynamisk och tillåtande placering av växterna över tid samt en blandning av arter istället för monokulturella block (Kingsbury, 2004). Nigel Dunnett, professor i växtdesign och urban vegetationsgestaltning vid avdelningen för landskapsarkitektur vid University of Sheffield, menar i sin bok *Naturalistic planting - the essential guide* (2019) att den samtida naturalistiska växtgestaltningen kan förstås som ett brett paraplybegrepp som täcker ett skiftande spektrum av tankar och tillvägagångssätt (Dunnett, 2019).

Naturalistisk växtgestaltning enligt Nigel Dunnett

För att förstå naturalistisk växtgestaltning, dess variation, flexibilitet och olika angreppssätt menar Dunnett (2019) att den kan delas in i tre olika grenar. Dessa överlappar varandra, men möjliggör ett sätt att urskilja deras huvuddrag. De tre grenarna definierar Dunnett (2019) som *Impressionistisk*, *Teknokratisk* och *Modernistisk* naturalistisk växtdesign.

Den *impressionistiska* stilen kan beskrivas som konstnärlig och färgrik där omsorg läggs på olika växtkombinationer för att skapa estetiska uttryck. En nyckel i denna stil är att placera växtkombinationer så att de skapar en harmonisk och kontrastrik visuell effekt som baseras på färg, form och textur. Framstående namn inom den stilen är Dan Pearson, Sarah Price och Tom Stuart-Smith (Dunnett, 2019).

Den *teknokratiska* stilen är i jämförelse mer vetenskaplig och teknisk där växtvalet oftast är baserat på naturliga växtsamhällen från världen över. Växtplaceringen är slumpartad genom antingen plantering eller sådd vilket skapar olika lager av höjd och form. Planteringen har på så sätt en varierad artrikedom (se Figur 18). Växtvalet görs utifrån ståndort och en lång blomningstid eftersträvas. Exempel på designers inom denna gren är James Hitchmough och Nigel Dunnett (Dunnett, 2019).

Den *modernistiska* grenen kan beskrivas som mer abstrakt med geometriska former. Utformningen följer en enkelhet och en avskalad utsmyckning samtidigt som växtvalet baseras på enkla mixer och växtkombinationer som placeras i återkommande grupper (se Figur 19). Växtkombinationens form kan förstås enklare då växterna är mindre slumpmässigt placerade (Dunnett, 2019). Piet Oudolf, Wolfgang Oehme och James van Sweden är exempel på personer som arbetar inom denna gren, menar Dunnett (2019).

Figur 18. Naturalistisk plantering på The Barbican i London av Nigel Dunnett. Bilden visar på artvariation (Dunnett, u.å).

Figur 19. Återkommande grupper av växtkombinationer i Maximilian Park i Hamm, Tyskland, av Piet Oudolf (Oudolf Garden Detroit, u.å).

Naturalistisk växtgestaltning enligt Noel Kingsbury

Den brittiska trädgårdsdesignern och författaren inom trädgårdsskötsel, växtvetenskap och andra relaterade ämnen Noel Kingsbury (2004) delar istället upp naturalistisk växtgestaltning i *stiliserad natur*, *biotopplanteringar* och *habitatrestaureringar*.

Stiliserad natur innebär att planteringarna har en estetik som tydligt är inspirerad av vilda växtsamhällen men kan vara designade med en förhöjd visuell effekt. Växterna är ofta kultiverade sorter och växtkombinationernas upplevelsemässiga kvaliteter är i detta fall av stor betydelse (Kingsbury, 2004).

Biotopplanteringar är planteringar som liknar vilda växtsamhällen vad gäller dynamik och struktur. Däremot är artsammansättningen oftast vald utifrån estetiska aspekter och deras ekologiska lämplighet för den specifika platsen. Dessa planteringar är oftast baserade på inhemska växtsamhällen med inslag av exoter, då de förhöjer upplevelsevärdena genom att till exempel förlänga blomningssäsongen (Kingsbury, 2004).

Habitatrestaurering är planteringar som syftar till att skapa ett växtsamhälle så likt ett vilt växtsamhälle som möjligt. Här är struktur och artsammansättning de viktigaste aspekterna, medan designen och de estetiska värdena inte är lika viktiga. Vid en habitatrestaurering används oftast endast inhemska arter eftersom det är en naturvårdsinsats (Kingsbury, 2004).

Tillvägagångssätt

Inom de tidigare nämnda grenarna av naturalistisk växtgestaltning finns även olika tillvägagångssätt för att designa, anlägga och kommunicera planteringen. Ett konventionellt sätt att göra det på är att skapa en planteringsplan som visar varje enskilds växts placering, vilket tar längre tid ju större ytan är både vad gäller design och plantering. En annan metod som

kan vara användbar på större ytor är att skapa slumpmässig plantering där placeringen av växterna inte spelar en avgörande roll. Det är istället själva kombinationen av växterna som är centralt. En sådan slumpmässig plantering kan exempelvis designas genom modulplantering eller mixplantering (Oudolf & Kingsbury, 2013).

Modulplantering innebär att fyra till sex arter kombineras till en modul som kan bestå av ungefär tio växter totalt. Modulen kan exempelvis vara en ruta på en kvadratmeter där växterna har en bestämd placering. Modulen används sedan för varje kvadratmeter på planteringsytan. Detta skapar ett slumpmässigt intryck likt naturliga växtsamhällen. Modulen kan roteras för ännu mera variation och även kombineras med andra moduler. I jämförelse med moduler, är mixplantering en ännu mer slumpmässig planteringsmetod. Den innebär att välja olika arter som ska placeras ut med ett jämnt avstånd över hela planteringsytan. Planteringsytan kan sedan delas upp i mindre delar och därefter bestäms hur många procent av varje art som ska placeras i varje mindre del. Detta kan göras genom både frösådd och plantering (Oudolf & Kingsbury, 2013).

I båda metoderna kan alltså växtvalet variera beroende på vilken funktion växten ska ha i kompositionen. Detta beror också på hur inspiration hämtats från naturen, men båda metoder kan vara användbara på större ytor då mindre tid för design, anläggning och kommunikation krävs (Oudolf & Kingsbury, 2013). Naturalistiska planteringar härmar alltså naturens struktur och rumslighet och skiljer sig på så vis från konventionella planteringar. Det finns även olika sätt att designa och genomföra planteringen. De olika presenterade angreppssätten kan identifieras med både fördelar och nackdelar men är i grunden baserade på naturliga växtsamhällen (Hitchmough, 2004).

Fördelar och nackdelar

Generellt kan nämnas att fördelarna med naturalistiska planteringar är att de i allmänhet är mer effektiva gällande till exempel skötseln än vad vanliga konventionella planteringar är. En annan faktor är att de kan bidra med mening och njutning för människor. En annan fördel med naturalistiska planteringar gentemot konventionella är skötselkostnaderna. I konventionella planteringar ses växter som enskilda individer som placeras en bit ifrån varandra för att undvika konkurrens. Detta gör att det lätt uppstår tomma jordytor där ogräs enkelt kan sprida sig och konkurrera ut de etablerade växterna. Naturalistiska planteringar är istället uppbyggda av tätt planterade växter med en hög artvariation där arterna tillåts konkurrera sinsemellan. Om en art inte överlever tas platsen över av en annan och lämnar på så sätt ingen bar jordyta. Detta gör att det krävs en mindre skötsel i form av näringstillförsel och ogrärensning. I brist på plats konkurreras också ogräs ut. Eftersom designade växtsamhällen är anpassade till platsens växtförutsättningar och växterna är valda utefter detta så är det möjligt att undvika bevattning, beskärning och gödning av enskilda plantor. Istället görs ett fåtal större insatser över hela ytan. Det är viktigt att växterna tillåts anpassas till växtplatsen och att vissa arter tillåts försvinna medan andra sprider sig och tar över de luckor som har uppstått. Till exempel kan en skötselinsats innebära att ta bort arter som inte växer som de ska och komplettera med andra arter (Hitchmough, 2004).

Det krävs dock ännu större kunskap vid skötsel, planering och anläggning av naturalistiska planteringar i jämförelse med konventionella planteringar. I brist på kunskap kan denna typ av planteringar ses som en utmaning (Hitchmough, 2004). En fördel med naturalistiska planteringar är den biologiska mångfalden. En stor artvariation som möjliggör för längre blomningstid över flera säsonger bidrar till en längre säsong för pollinerare, vilket främjar

den biologiska mångfalden. Planteringenens olika strukturer och rumslighet kan också vara bra habitat för fåglar och insekter. En annan viktig aspekt är upplevelsevärden och de estetiska värdena. En naturalistisk plantering har en stor variation gällande växternas struktur, form, färg och succession. Detta gör att planteringarna blir upplevelserika över en lång period över hela året. En längre blomningstid gynnar inte bara insekter och fåglar, utan bidrar även till upplevelsevärden. I en och samma plantering kan vårblooming, praktfull sommarblomning, höstfärg och vinterstruktur rymmas. En nackdel är dock att naturalistiska planteringar kan upplevas som bitvis röriga och när torkade blomställningar tillåts stå kvar kan det upplevas som stökigt (Dunnett, 2019). En annan nackdel kan vara att perenner är dyrare att köpa än frön, men fördelen är att etableringen går snabbare och de håller i längden. Fördelen med att fröså är att det är billigare men etableringen tar längre tid och kräver större kunskap både under och efter etableringsfasen (Dunnett, 2019).

Lekotop - en naturbaserad lekmiljö

Begreppet *Lekotop* har sina rötter i miljöpsykologi och landskapsekologi, vilket beskriver naturbaserade lekmiljöer. Lekotoper kombinerar naturvärden och lekvärden med ett barnperspektiv i fokus. Begreppet används som ett nyckelord för utformningen av lekmiljöer i staden för att klargöra barns rätt i urban miljö. Dessa lekmiljöer tillfredsställer barns grundläggande behov av rörelse, lek och naturkontakt samtidigt som de kan bidra med ekosystemtjänster (SLU, 2021). En lekotop är en grön, rik och naturlig plats där leken är integrerad i landskapet (se Figur 20). Utgångspunkten i en lekotop är det platsspecifika. Detta kan vara en befintlig bostadsnära naturmiljö som tillgängliggörs och med förstärkande element bjuder in till lek. Det kan också vara en ny konstruerad lekmiljö (Beckman et al., 2022).

Till skillnad från traditionella lekplatser utgår gestaltningen av lekotoper från naturbaserade lösningar och inte byggda element eller utrustning. Därför skiljer sig lekotopen från en traditionell lekplats där utrustning och byggda element är det basala (UR, 2020). På en traditionell lekplats ligger fokuset oftast på motoriska övningar där leken styrs av specifik lekutrustning som till exempel rutschkana, klätterställning eller gungor (se Figur 21). Lekredskap i sig är inte

dåliga utan problemet ligger i att vuxna oftast ser det motoriska som den enda leken och att vi därför skapar ett slags utegym för barn. Dessa typer av lekplatser är oftast programdesignade vilket styr leken och då försvinner friheten i leken. Det saknas oftast också lösa material och lugna platser vilket gör att den kreativa, sociala och fantasifulle leken sällan kommer igång (Beckman, Eriksson & Simonsson, 2022).

Barn behöver lekmiljöer som kan utforskas och upplevas med alla sinnen. Platser som barn kan interagera med och som är påverkbara och föränderliga gör att barnen kan göra platsen till sin och känna ett slags ägandeskap. På så sätt skapas det förutsättningar för många olika sorters lek och inte bara ett lekvärde som den motoriska leken erbjuder (Beckman et al., 2022).

Likt tidigare presenterade växtgestaltungsprinciper, kan denna metod vara användbar för att utforma en lekmiljö med hjälp av växtmaterial som bjuder in till olika sorters lek, något som detta projekts idéförslag hämtat inspiration ifrån. Detta avsnitt redogör därför för lekens grunder och olika typer av lek. Därefter beskrivs grundidéerna för hur lekotoper kan utformas.

Figur 20. En naturlig lekmiljö utan programmerad lekutrustning (Urbio, 2022).

Figur 21. En traditionell lekplats öster om bostadsområdet Dala.

Grundläggande lekegenskaper och lekvärden

I dokumentet *Lekotoper – en vägledning för naturlika gröna landskap* (2022) skriven av planeraren Mimmi Beckman och landskapsarkitekterna Elise Eriksson och Emma Simonsson beskrivs lekens fem grundläggande egenskaper utifrån Peter Grays tankar i boken *Free to Learn* (2013). Det är viktigt att förstå dessa fem egenskaper för att skapa förståelse för vad lek är och vilka positiva aspekter den har för människan. Baserat på detta finns det också sex olika typer av lek (se Figur 22).

Fem egenskaper för lek enligt Gray (2013)

1. *Lek är alltid någonting som du väljer själv och inte blir tvingad till. En av lekens mest grundläggande aspekter är frihet, du väljer när du vill börja och sluta leka.*
2. *Den andra grundläggande egenskapen är att leka för lekens skull. I leken finns inga externa syften eller mål som ska uppnås, utan målet är alltid underordnat själva processen att nå dit.*
3. *Trots att leken är fri så innehåller den oftast regler och struktur men det är deltagarna själva som bestämmer dessa regler. Alla som är med i leken bestämmer reglerna tillsammans och därför kan leken sägas vara demokratisk.*
4. *Lek innefattar kreativitet och fantasi där vi i leken går in i en värld som rent fysiskt existerar. Material och saker i den verkliga världen används också som rekvisita.*
5. *Lek kännetecknas av en aktiv men avslappnad sinnesstämning där den som leker är koncentrerad på sin aktivitet utan att vara stressad. I leken försvinner oftast medvetenheten om tid och rum och denna sinnesstämning är ideal för kreativitet och lärande.*

Sex typer av lek enligt Gray (2013)

1. *Den motoriska leken som hjälper oss att utveckla fysiska förmågor som innefattar både finmotorik och grovmotorik.*
2. *Lek med språk där vi testar och utforskar olika ljud som sedan lär oss om kommunikation och språk.*
3. *Den utforskande leken som hjälper oss att få en förståelse för hur världen omkring oss fungerar och är uppbyggd.*
4. *Den skapande leken som lär oss att använda olika typer av verktyg och material.*
5. *Den fantasifulla leken där vi testar olika teorier, utforskar det som kan hända och övar och utvecklar kognitiva förmågor.*
6. *Den sociala leken där vi lär oss att komma överens med andra människor och utveckla sociala förmågor.*

Figur 22. Fem egenskaper som beskriver leken och de olika typer av lek som en lekmiljö bör erbjuda.

En god lekmiljö erbjuder möjligheter för alla dessa sex typer av lek, men kan se ut på många olika sätt och erbjuda olika sorters lekvärden. I rika naturmiljöer finns det oftast egenskaper som skapar bra förutsättningar för en varierad lek. För att den motoriska leken ska kännas spännande behöver det finnas komplexa utmaningar. Om utmaningen är för enkel så tappar barnen snabbt intresset. Det behöver också finnas en god tillgång till löst material såsom pinnar, stenar och kottar. Detta skapar stimulans till skapande, fantasi- och rollekar. Miljön måste också vara spännande och karaktärsfull så att den inspirerar och väcker många idéer. Utöver detta så bör det finnas både platser för lugna lekar och återhämtning och platser för vilda lekar. Ett växelspel behövs också däremellan. Lekmiljön bör vara flexibel och mångfunktionell. Den bör också vara en plats där man vill leka länge så att leken kan utvecklas och där man komma tillbaka och fortsätta leken en annan dag. Alla dessa lekvärden kan en lekotop erbjuda och det är just naturmiljöer som kan skapa förutsättningar för en varierande lekmiljö (Beckman et al., 2022). Enligt Beckman et al. (2022) erbjuder naturmiljöer sju stycken viktiga lekvärden: *sinesupplevelser, rumslighet, utmaningar, löst material, oprogrammerade platser, tillåtande platser och lekinvitationer*. De erbjuder lek för olika åldrar, allt från små barn till tonåringar och vuxna.

Lekotopers utformning

Grundidén med lekotoper är att göra det enklare att skapa lekmiljöer och leklandskap som går ifrån praktiken att bygga traditionella lekplatser som präglas av lekredskap på en öppen och platt yta. Vid utformning av en lekotop är det alltid viktigt att göra en inventering av platsen för se vad den befintliga platsen har för karaktär och särdrag som sedan kan vidareutvecklas och bevaras i gestaltningen (Beckman et al., 2022).

Lekotopen bygger på tre grundstenar; *topografi, vegetation* och *löst material* (se Figur 23). Ett landskap med en varierande topografi som byggs upp av sluttningar, sänkor, höjder och platta ytor skapar ett intressant leklandskap som bidrar med både rumslighet och karaktär. Vegetation är också en viktig rumskapare där träd och buskar bidrar med tak och väggar till miljö. På så sätt kan lekmiljön delas in i mindre rum med olika karaktär. Olika växters barr, blad, blommor, frukter och bär samt olika form, färg och blomningstid bidrar till en föränderlig miljö som ändrar skepnad under årstiderna. Det lösa materialet är en viktig rekvisita för leken. Naturmaterial som till exempel sand, grus och vatten är viktiga. Andra viktiga beståndsdelar är material som produceras av växter såsom löv, pinnar och kottar. Tillverkade leksaker såsom spadar och hinkar är även värdefulla (Beckman et al., 2022).

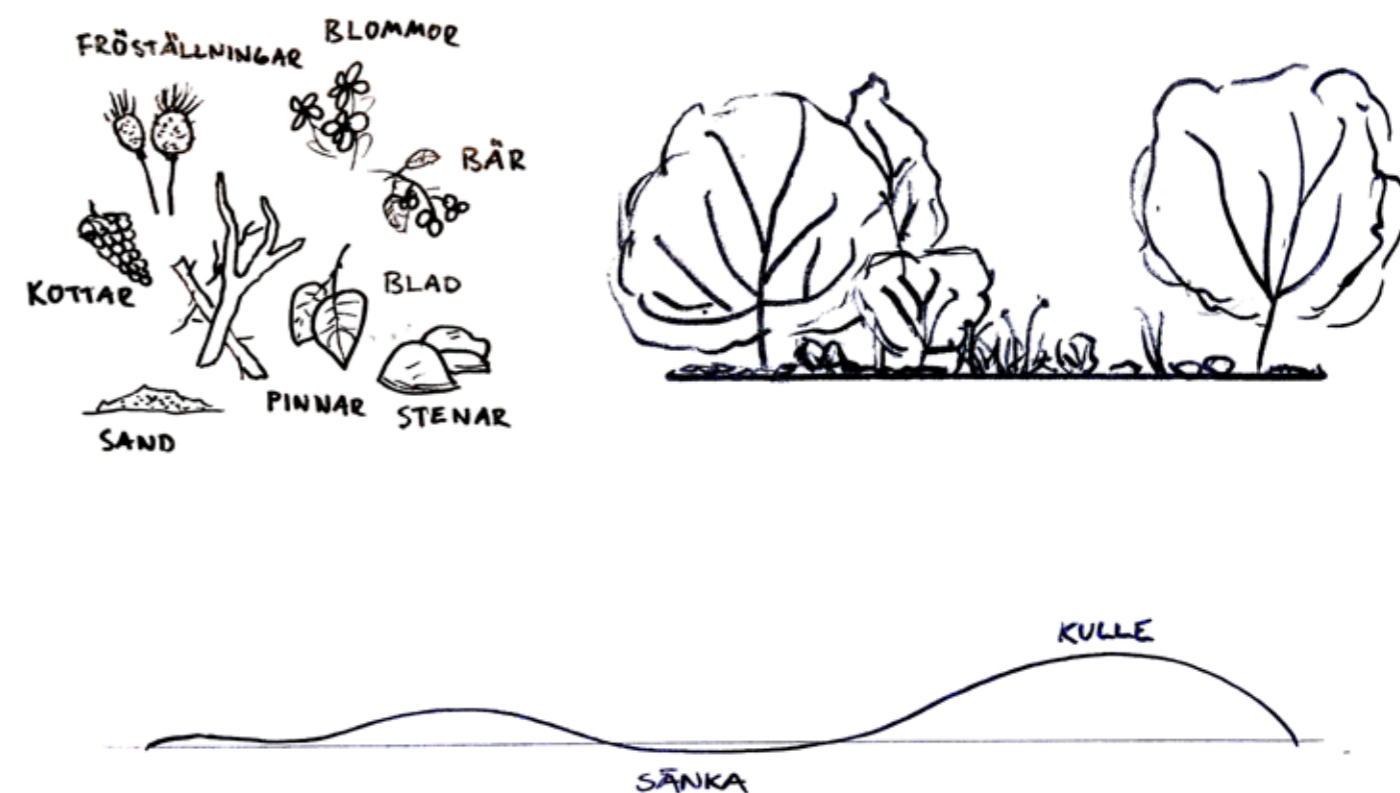
Utöver de tre grundstenarna topografi, vegetation och löst material så är det även viktigt att tänka på plats- och lekförstärkare, rumslighet, karaktär och stämning, och oregelbundenhet och detaljrikedom. Att tillföra olika former av plats- och lekförstärkare gör att lekmiljön får ett högre värde. Exempel på detta kan vara tillverkade lekredskap såsom gungor eller rutschkanor som kan erbjuda motoriska utmaningar, vilket kan vara svårt att skapa med endast naturmaterial. Även konstverk och andra utsmyckningar kan vara identitetsskapande. Identitetsskapandet kan bidra till platsens attraktionskraft och

skapa höga lekvärden. En välutvecklad rumslighet gör att lekmiljön känns trevligare och mer spännande att utforska (Beckman et al., 2022). Variation av olika rum, både öppnare och större, och mindre och mer intima, ger en valfrihet för barn att välja vilken plats de vill leka på utifrån humör. Att skapa avskärmade och lugna platser är viktigt för de lekar som är känsliga för att störas av de mer vildare lekar eller känslan av att vara iakttagen. Detta kan vara av särskild vikt för vissa barn med funktionsnedsättningar. En variation av olika rum och karaktär bidrar till ökad trygghet och trivsel men också till fler lekvärden och en ökad valfrihet. Rumsligheten kan dock bidra med målkonflikter mellan barns och vuxnas preferenser. Vuxna önskar oftast en plats med god överblickbarhet och en känsla av kontroll och detta är något som oftast prioriteras framför barnens behov av platser för lugnare lekar. Väl genomtänkta val av vegetationen kan vara en del av lösningen i denna konflikt, då en viss genomsiktighet och siktlinjer kan ge en ökad känsla av trygghet (Beckman et al., 2022).

Karaktärsfulla platser som har en egen identitet brukar uppskattas av både barn och vuxna, där landskapet i kombination med olika byggda element och detaljer skapar en särskild stämning. Att förstärka en plats identitet kan göras genom att exempelvis tillföra konst eller andra utsmyckningar men också genom barnens egna skapelser som de bygger och skapar under leken. Stämningen och känslan i lekmiljön kan ha viktig betydelse för att stimulera olika sorters lekar. Det fartfyllda och vilda är lika värdefullt som det sinnliga och rofyllda. Det är därför viktigt med variation då barn har olika intressen och vill kunna välja mellan olika platser (Beckman et al., 2022).

För att skapa en rik och god lekmiljö så är en viktig faktor att utveckla detaljrikedom och oregelbundenhet. Det raka och välordnade upplevs tråkigare och mindre flexibelt när det handlar om lek. Därför utgör naturmiljöer en viktig inspirationskälla då naturen är organisk snarare

än konstruerad. Vid skapande av lekotoper är det värdefullt att tänka igenom vilka strukturer och värden som tillhör en mer detaljerad nivå och vad som tillhör en mer övergripande nivå. Genom att noggrant tänka igenom skapandet kan det bidra till att mer stimulerande och rikare lekmiljöer skapas (Beckman et al., 2022).

Figur 23. Illustrationar som visar lekotopens tre grundstenar; löst material, vegetation och topografi.

De tolv kvalitetskriterierna - en analysmetod av Gehl

En inbjudande plats där människor vill vistas, mötas, gå och sitta är något som kan beskrivas vara förutsättningar för en lyckad plats. Danska arkitekten och urbana designern Jan Gehl (2010) menar att detta är några av grundförutsättningarna en stad ska erbjuda för att ha god kvalitet. Den mänskliga dimensionen av stadsrummet bör alltså vara utgångspunkten för en bra stad (Gehl, 2010). I boken *Cities for people* diskuterar Gehl (2010) sina teorier om hur offentliga rum bör utformas för att vara inbjudande och anpassade för människan. Baserat på detta har också metodverket 12 kvalitetskriterier framtagits, vilket kan användas för att bedöma hur väl fungerande och inbjudande en avgränsad plats är för att människor ska vilja vara där (Gehl, 2010). Därav kan detta verktyg anses vara lämpligt för denna studie då den utforskar en avgränsad plats i relation till människorna som bor där. I Gehls (2010) checklista är de tolv kriterierna uppdelade under följande tre rubriker: *skydd*, *komfort* och *njutning* (förf.övers.). Under varje kriterium följer sedan ett antal beskrivande nyckelord. Varje kriterium kan sedan bedömas utifrån hur väl det uppfylls genom exempelvis en trestegsskala. I detta projekt har varje kriterium valts att bedömas utifrån skalan "dålig", "medel" eller "god" (se Figur 24 på nästa sida). För att närmare förstå vad varje kriterium innebär följer i detta avsnitt en redogörelse för huvuddragen av tankarna som format metoden.

Skydd

De första tre kriterierna är grundförutsättningarna för att vilja vistas på platsen. Utan dessa kvaliteter kan det vara svårt att uppfylla resterande och platsen blir då inte så använd. En plats bör således erbjuda skydd mot trafik, fysiska skador, våld, brottslighet och obehagliga sinnesintryck såsom föroreningar, buller och särskilt negativa väderaspekter som nederbörd (Gehl, 2010). Enligt Gehl (2010) bör alltså utgångspunkten för utformningen vara den mänskliga dimension. Situationen ska vara lätt att läsa och förstå. Både den upplevda och den faktiska

tryggheten på en plats är viktig här. För att uppnå trygghet i trafik bör fotgängare främst prioriteras i planeringen. Andra aspekter som bidrar till kriterierna för skydd är att en plats bör ha blandade funktioner, tydlig struktur som visar vägen i alla skalor, mycket folk i rörelse, god belysning kvällstid och aktiva bottenvåningar. Särskilt viktig menar Gehl (2010) är platsen där offentligt möter privat, kantzonerna, vilka bör vara tydligt men intresseväckande markerade för att skapa en känsla av trygghet. Däremot kan exempelvis element som för många buskar, mörka fasader och en för sluten utformning skapa motsatsen. Om kriterierna för skydd uppfylls vill människan således vistas på platsen och med mera folk på platsen blir både den faktiska och upplevda tryggheten ännu större (Gehl, 2010).

Komfort

Om platsen är utformad så att människor känner sig säkra och trygga bör det vidare erbjuda komfort och vara inbjudande till grundläggande aktiviteter såsom att gå, stå, sitta, se, prata, höra, lek och träning. Detta ska kunna genomföras på alla timmar av dagen och under alla säsonger för att vara optimalt (Gehl, 2010). Gehl (2010) menar att det är under dessa grundläggande aktiviteter som livets viktiga stunder sker. Genom att förbättra miljöns förutsättningar för dessa aktiviteter kan en plats alltså bidra till välmående. Att gå ska vara lätt för alla. Därför bör underlaget vara jämnt och bekvämt utan några hinder. Likaså kan den fysiska miljön vara avgörande för att stå. Många stopp för fotgängare är dock spontana och då krävs inget av miljön. Däremot om det handlar om att stanna för en längre stund som till exempel för att vänta på någon, kan kvalitén på miljön vara avgörande. Kantzoner där den som stannar inte är i vägen för någon eller något är då viktiga. Att ha överblick över vad som sker och med skydd om ryggen är därför att föredra. Om miljön erbjuder något att luta sig mot tillsammans med positiva väderaspekter och något att titta på har den kvalitén som inbjuder till att stå. Platsen ska också erbjuda någonstans att

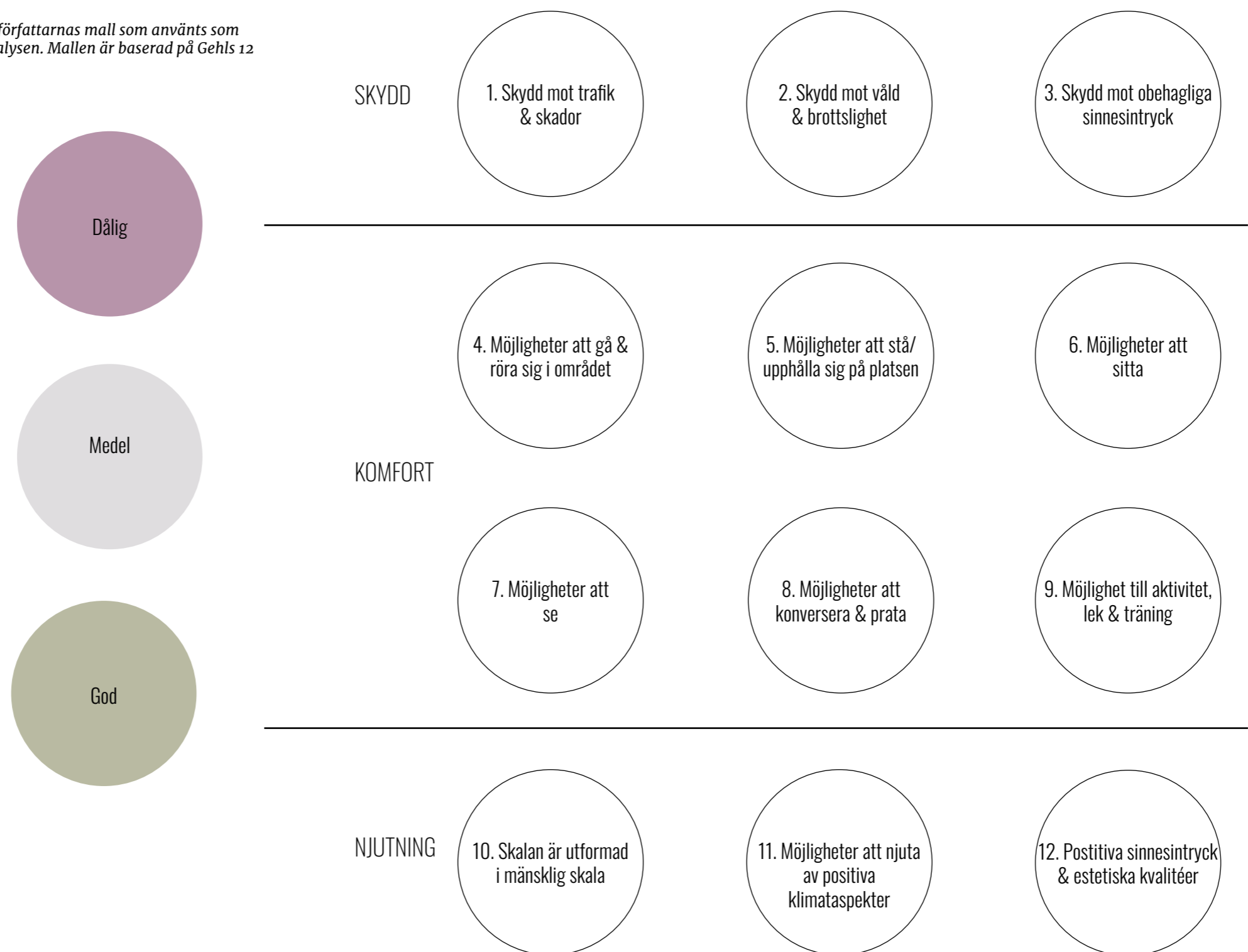
sitta. Sittplatsen ska erbjuda skydd om ryggen, ett behagligt mikroklimat och något intressant att titta på. Detta kan till exempel vara andra människor, växter, vatten, konst eller arkitektur. Sittplatserna kan vara primära eller sekundära där de primära är designade just för att sitta på. Vikten av olika sittmöjligheter bör här belysas då olika brukargrupper har behov av olika typer. Att sitta är också en avgörande aktivitet för social interaktion. Detta kan ske på olika nivåer och innefatta passiv kontakt likväl som aktiva möten med andra människor. Vid social interaktion spelar dessutom vikten av att se, höra och prata en central roll. Platsen ska kunna erbjuda goda möjligheter att se genom ostörda siktlinjer, intressanta vyer och belysning när det är mörkt. Att kunna se andra människor skapar en trygghetskänsla och genom vyer över andra attraktioner skapas ännu mer kvalitet. Den visuella kontakten mellan ute och inne är också bidragande till trygghetskänsla. Miljön bör även ha en behaglig ljudnivå som underlättar konversation, men som möjliggör att höra ljud från andra människor. Slutligen kan fysiska aktiviteter såsom lek och träning underlättas genom att miljön är kreativt designad för alla möjliga aktiviteter med passande detaljer och funktionella material. Detta skapar en inbjudan till att röra och uttrycka sig på platsen, vilket även bidrar till välmående och hälsa. Till detta kan vackra vyer och element som vatten och växter bidra (Gehl, 2010).

Njutning

Föregående kriterier och användandet av platsen kan sedan främjas med hjälp av egenskaper som möjliggör njutning. Detta kan vara njutning av de positiva aspekterna som det lokala klimatet kan erbjuda samt estetiska upplevelser. Likaså kan behagliga sinnesintryck bidra. Det tolfte kriteriet behandlar design och arkitektur, vilket Gehl (2010) menar bör behandlas i samspel med alla andra kriterier. Att kunna läsa platsen och se att den är sammanhängande på den mindre skalan är viktig för njutningen. Utformning-

en bör alltså relatera till den mänskliga kroppen och dess sinnen för en god upplevelse. En plats som erbjuder en mångfald av upplevelser för alla sinnen kan därför möjliggöra njutning, men med avsaknad av något av tidigare kriterier kan en plats inte njutas av. Den kan då bedömas mindre fungerande och färre människor vill således vara där (Gehl, 2010).

Figur 24. Figuren visar författarnas mall som använts som utgångspunkt i platsanalysen. Mallen är baserad på Gehls 12 kvalitetskriterier.

Lynch-analys

I boken *The image of the city* (Lynch, 1964) har den amerikanske stadsplaneraren och arkitekten Kevin Lynch tagit fram en strukturell analysmetod som går ut på att kartlägga människors rörelser, beteenden och upplevelser av staden. Utgångspunkten i analysen är stadens form och det är genom dess form som vi kan förstå den. Två viktiga aspekter för att förstå en stadsmiljö är att kunna identifiera dess miljö och att kunna se strukturer (Lynch, 1964). Denna analysmetod kan alltså vara användbar i platsanalysen av Dala och dess omgivning. För att göra staden läsbar och skapa en visuell bild av staden delar Lynch (1964) in staden i fem olika grundelement: *Stråk*, *Barriär*, *Distrikt*, *Noder* och *Landmärken* (förf.övers.) (se Figur 25). Dessa element har inspirerat projektets platsanalys för att skapa en bild av studieområdet Dala. För att förstå elementen närmare följer här en beskrivning.

Stråk

Stråk är olika typer av rörelsekanaler där observatören vanligtvis, ibland eller potentiellt rör sig. Stråk kan delas upp i olika typer beroende på hur man tar sig fram längs dem och det kan exempelvis vara gång- och cykelvägar, vägar och järnvägar.

Barriärer

Barriärer är linjära element som inte är stråk. De är fysiska element som antingen delar upp en plats i flera delar eller sammanlänkar dem. Barriärer visar var områden börjar och slutar och hjälper människan att organisera miljön.

Distrikt

Distrikt kan beskrivas som avgränsade delar i en stad som har en enhetlig funktion eller karaktär. Tillsammans bildar dessa en helhet och kan användas för att se hur olika distrikt möter varandra. Distrikt är ett tydligt element i människans bild av staden. Exempelvis kan egenskaper såsom byggnadsstil eller markanvändning

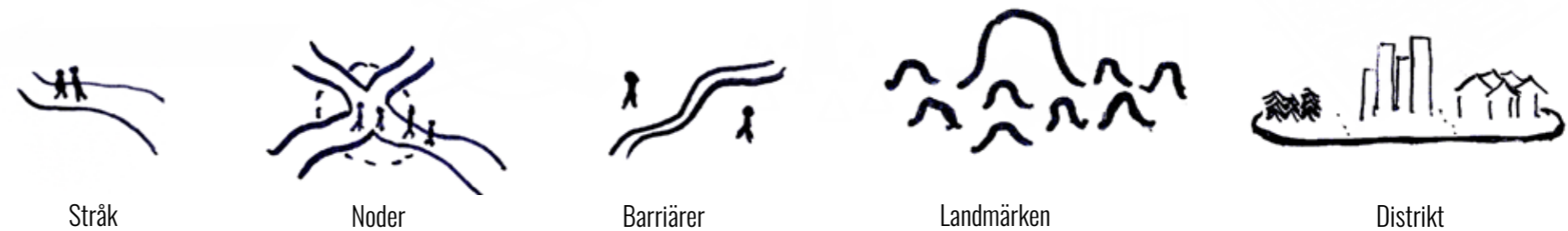
definiera ett distrikt. Även egenskaper som inte är fysiska kan utgöra ett distrikts karaktär, som exempelvis känslor eller ljud.

Noder

Noder är strategiskt belägna platser där människor ofta passerar eller stannar. Det kan antingen vara en punkt med många funktioner eller också en punkt där flera stråk korsas eller möts. Exempel på noder är gatukorsningar, torg eller en tågstation.

Landmärken

Landmärken är en punkt eller ett objekt som skiljer sig i läge eller betydelse från miljön i övrigt. Ett landmärke är ett fysiskt element och ett riktmärke i landskapet som underlättar orienteringen när man rör sig i staden. Det kan exempelvis vara en byggnad, en skylt eller en kulle.

Figur 25. Skisserna illustrerar författarnas tolkning av grundelementen i Lynchs analysmetod.

Referensprojekt

Vivalla

Nedan följer en kort introduktion av projektet *Förnyelsen av Vivalla* som vi har valt som referensprojekt. Motivet är att området byggdes ungefär samtidigt som Dala men också för att bostadshusen, utemiljöerna och strukturen liknar den på Dala. Ytterligare aspekter som påminner om Dala är otrygghet, saknad av trivsel, trafikseparering och olovlig bilkörning i området. Vi ser detta projekt som ett exempel på hur en liknande miljö med hjälp av fysiska åtgärder kan omvandlas till ett tryggare område.

Förnyelsen av Vivalla är ett projekt som har pågått sedan 2012 med syftet att öka tryggheten och stärka kvarterskänslan och granngemenskapen, genom att skapa variation vad gäller både bostadshusen och utemiljöerna. Med mottot "från otrygg till trygg" så har flertalet gång- och cykelvägar, hus och bostadsgårdar byggts om vilket resulterat i ökad trygghet och trivsel, samt minskad brottslighet (Boverket, 2022a: ÖBO, u.å.).

Bostadsområdet Vivalla i Örebro byggdes mellan 1967 och 1970 och utgjordes då av lamellhus i två plan. Området ägs av det kommunala bostadsbolaget ÖBO (ÖBO, u.å.). År 2010 gjordes det en boendeundersökning som visade att många av de boende upplevde trafikmiljön som otrygg. Speciellt utpekade var säckgatan Visgatan där bilar ofta körde in på gång- och cykelvägen. Sikten längs gång- och cykelvägen skymdes också av förrådsbyggnader vilket ökade olycksrisken ytterligare. Likaså låg parkeringen skymd i grönska med dålig överblickbarhet och vägen till och från parkeringen upplevdes som otrygg. Belysningen i området identifierades som bristfällig och det saknades naturliga mötesplatser (Boverket, 2022a). Ett problem som lyftes var att husens entrésida vette mot de andra husens bakside vilket gjorde att ytan mellan husen saknade karaktären av bostadsgård eller stråk. Åtgärder som har gjorts är såväl fysiska som detaljplaneändringar. Under detaljplanearbetet gjordes ett

samarbete mellan stadsbyggnadskontoret och ÖBO kring en boendedialog. Projektgruppen bestod därefter av representanter från den lokala hyresgästföreningen, personal från ÖBO med god lokalkännedom och en konsult som enbart arbetade med boendedialogen. Även ett samarbete med polisen gjordes (Boverket, 2022a).

Den första fysiska åtgärden som gjordes var att bygga om den problematiska Visgatan till en slingrande gångfartsgata. Även gång- och cykelstråket drogs om så att det nu sträcker sig mellan huskropparna istället för i direkt anslutning till fasaderna. Stråket gjordes mer slingrande och miljön omkring anlades med lekredskap och bänkar. Även belysningen utökades för att få ett bredare och jämnare ljusfält under kvällstid. En av de större fysiska åtgärder var att vända entréerna på huskropparna så att entrésidan nu vetter mot en annan huskroppsidan. Likaså vändes gårdssidorna mot varandra (se Figur 26). Detta skapade en ökad tydlighet i utemiljön, större privata uteplatser och plank mellan uteplatserna ersattes med lägre staket (Boverket, 2022a) (se Figur 27).

En av de största utmaningarna som ÖBO upplevde, var att väga olika intressen mot varandra. Detta var speciellt utmanande gällande den befintliga grönskan. Några boende ville bevara så mycket som möjligt medan andra vill ta bort grönska på grund av trygghetsskäl. Det var därför viktigt för ÖBO att förklara varför vissa önskemål och intressen inte kunde tillmötesgå (Boverket, 2022a).

Att "ha örat mot marken" och utgå från platsen och de boendes önskemål är den viktigaste lärdomen enligt ÖBO. Boendedialogen var därför mycket viktigt i detta projekt. Men eftersom dialogen var väldigt öppen formulerad så hade många boende svårt att komma med synpunkter på ett blankt papper. Däremot hade barnen det lättare att tänka fritt utan skisspapper och tydliga instruktioner. Detta var en lärdom som ÖBO tog fasta på och numera så har de alltid med sig

skissunderlag till dialogträffar och workshops. Många av de boende fick göra byggpraktik hos byggtreprenören och barn fick vara med att skapa utsmyckningar såsom fasadsiffror till husen (Boverket, 2022a).

Figur 26. Den nya miljön med där gårdssidorna är vända mot varandra (White arkitekter, u.å.).

Figur 27. Utemiljön med ökad tydlighet med flera funktioner och där de privata uteplatserna har lägre staket än tidigare (Örebro bostäder AB, u.å.).

Hjälmarviksparken - en testbädd

Hjälmarviksparken - en testbädd är den andra platsen som studerats som referensprojekt. Detta projekt ger ett exempel på hur ett befintligt landskap kan utvecklas till en varierad miljö för lek och som samtidigt erbjuder rekreation och träning. Projektet visar på hur en park kan skapas för att erbjuda många olika aktiviteter och användas av många olika målgrupper, vilket inspirerat vårt idéförslag.

Hjälmarviksparken är en cirka fem hektar stor park som ligger i bostadsområdet Norra Ormesta i sydöstra Örebro. Projektet var en del i det Vinnovafinansierade projektet Hållbara lekmiljöer i staden där Örebro kommun samarbetade med bland annat landskapsarkitektkontoret Urbio och forskare från SLU (Boverket, 2022b). Parken är ett spännande leklandskap som erbjuder platser för rekreation, träning och lek (Örebro kommun, 2022).

Platsen bestod tidigare av öppen och lerig åkermark, en moränås med stora ekar och björkar samt ett djupt krondike. Skogsdungen hade ett gångstråk samt spår av kojbyggen medan åkermarken saknade rekreativa värden. Det övergripande målet med parken var att skapa en mötesplats som kan användas av många olika målgrupper och erbjuda många olika aktiviteter. I parken ska barn kunna leka, ungdomar hänga och vuxna ska kunna promenera, njuta av den vackra miljön eller träna. Parken ska även fungera som ett pedagogiskt utflyktsmål för exempelvis skolor. Utvecklingen av miljön utgick från det befintliga landskapet där en ambition var att förstärka lekvärdena i skogsdelen och där åkermarken och diket omformades för att komplettera skogsdelen med andra typer av miljöer (Beckman et al., 2022).

Grunden i den nya miljön var den befintliga moränåsen med dess ekar och björkar. För att få fram mer ljus högs en del träd bort och en ny gångväg anlades. Här skapades olika typer av

lekotoper såsom Pinnskogen, Magiska skogen och Leksånret. Eftersom det redan fanns befintlig vegetation som gav bra struktur, adderades bara element som förstärker rumsligheten och ger platsen mer stämning och karaktär. För att stimulera lek och kojbyggen lämnades grenar och pinnar kvar på platsen efter röjning. Det djupa diket grävdes om för att slingra sig in i miljön och breddades även ut till en damm. Längs diket anlades vattenlekotoper såsom *Sandhavet*, *Lekbäcken* och *Lekdammen*. Bredvid vattenlekotoperna anlades Odlingstjällen som utgörs av en ås där fruktträd och bärbuskar planterades. Här anlades även en paviljong för väderskydd samt en rutschkana nedför slänten. Centralt i parken skapades ett rum av gungor med olika typer av gungställningar samt en grillplats. Utöver detta så skapades ytterligare två lekotoper; *Ängskullarna* och *Sinnesträdgården*. Den förstnämnda består av flertalet kullar planterade med tåliga buskar och gräs. För att förstärka platsens karaktär adderades bland annat stockar och stenar som kan användas till lek men också som sittplatser. Vid Sinnesträdgården anlades lägre växtbäddar med perenner som ger blomning från tidig vår till sen höst. Här var fokuset att skapa en lugn plats för sinnesupplevelser (Beckman et al., 2022).

För att skapa den nya topografin med bland annat kullar så användes jordmassor från utgrävningen av diket samt schaktmassor från kommunens jordlager. Detta gjorde att kostnader för transporter och jord minskade. På grund av den tunga lerjorden så täcktes den befintliga jorden av ett lager med sand som gjorde det möjligt att få till bra växtbäddar. I sanden planterades lökar och perenna örter. Vissa örter såddes och fungerade som täckgröda samt bidrog med skönhetsvärden under de första åren. Växtval gjordes utifrån det närliggande naturreservatet Oset och tanken var att skapa en naturlig övergång mellan parken och naturreservatet. För att hålla kostnaderna nere och få en stabilare etablering används små kvalitéer. Peter Korn anlätades som växtexpert och ansvarade för växtval, leverans

och etablering. Den viktigaste skötselåtgärden den första säsongen var att rensa bort ogräs vid två tillfällen. Eftersom växterna var anpassade till ett torra markförhållanden krävdes det bara vattning vid planteringsstillfället och vid ett tillfälle under sommaren. Den framtida skötseln planeras vara extensiv där målet är att skapa en tillåtande plats för lek som är närmare natur än park. Träd och buskar kommer att få växa fritt men en del beskärning kommer ske för att föryngra och glesa ur buskage (Beckman et al., 2022).

Den viktigaste lärdomen från att bygga lekotoper på den här platsen är att det krävs en fungerande samverkan mellan fler experter och aktörer, samt att byggprocessen måste läggas upp på ett nytt sätt i jämförelse mot traditionella byggprocesser. Under projektet lades mycket tid på att formulera målbilden för projektet men det var byggfasen som var avgörande för slutresultatet. Det togs inte fram några detaljerade bygghandlingar och exakt placering av lekredskap, växtbäddar och utformning av de topografiska strukturerna anpassades på plats. Gestaltningsmaterialet innehöll inga detaljer för till exempel plantering av växter, för utformning av olika utsmyckningar eller uppbyggnad av kanter av stock och sten. Byggprojektledaren från parkenheten hade därför en nyckelroll för att fatta beslut om utformningen av detaljer i dialog med växtexperten, bygglag, konstnärer och andra som var involverade i projektet. Något som spelade stor roll för hur slutresultatet i parken blev (se Figur 28 & 29 på nästa sida), var teknisk kompetens, förståelse för lekvärde och andra sociala värden och känsla för estetik och rumslighet (Beckman et al., 2022).

Figur 28. Den färdigställda naturbaserade lekmiljön i Hjälmarviksparken (Urbio, u.å.).

Figur 29. Olika lekmiljöer i Hjälmarviksparken där lekutrustning är baserad på naturelement och traditionella byggda element (Urbio, u.å.).

Reflektion

Detta kapitel har behandlat projektets ämnesområde bostadsgården. Här redogjordes för hur synen på bostadsgården, i kontexten av olika stadsplaneringsideal, utvecklats genom tiden från ett svenskt perspektiv. Därefter diskuterades aspekter som funktion, trygghet och skötsel av bostadsgården. För att ge läsaren en bakgrund till projektets analys och gestaltning presenterades också teorier och analysmetoder. Här genomfördes en fördjupning om samtida principer för växtkomposition och lekplatser. Vidare beskrevs Gehls 12 kvalitetskriterier och Lynch analysmodell som inspirerat detta projekts platsanalys. Kapitlet avslutades med en presentation av två olika referensprojekt som har använts som inspiration till vårt projekts gestaltning. Det första var ett exempel på hur ett bostadsområde likt Dala kan utvecklas för att öka trygghet och stärka gemenskapen. Det andra exemplet visade på hur en park kan designas som ett leklandskap men som samtidigt kan användas av många olika målgrupper. Här följer en reflektion över de insikter vi tar med oss vidare som förankring och inspiration till gestaltningen av Dalas utemiljö.

En bostadsgård kan innebära mycket och upplevas som både bra och dålig beroende på olika faktorer. Förutom att bostadsgården har ett bostadsnära läge och en kollektiv karaktär kan idéer om användningen, värdet och utformningen variera. Det finns många olika typer av bostadsgårdar som uppkommit under olika tider av stadsbyggnadsideal. Bostadsgården idag ser alltså olika ut, används olika mycket och värderas olika i Sverige. Det kan därför vara utmanande att definiera vad som karaktäriserar en bra bostadsgård. Staden förtätas allt mer vilket gör att allt mindre plats ges till bostadsgården. Samtidigt spelar grönytor en allt viktigare roll i spåren av klimatförändringarna. I denna kontext blir bostadsgårdens betydelse viktig och likaså Dalas som erbjuder stora ytor. Dalas utemiljö uppkom i en tid under miljonprogrammet vilket speglas i utformningen. Frågan är om denna typ av bostadsgård kan möta dagens behov, preferenser och levnadsformer? I motsats till miljonpro-

grammets bostadsgårdar försöker dagens ideal dock återknyta till den traditionella kvartersstaden för att fokusera på miljöns skönhet, platsens själ och historia. De befintliga kvalitéerna i Dalas utemiljö kanske därför inte helt följer dagens ideal eller uppfyller dagens behov.

Enligt Kristensson (2007) kan bostadsgården vara betydelsefull för de boende idag beroende på om den erbjuder olika funktioner. Ur de boendes perspektiv bör bostadsgården ha funktioner såsom *bostadsnära uterum, lekmiljö, mötesplats* och *utsikt*. Om dessa samverkar blir utemiljön mer användbar (Kristensson, 2007), men huruvida miljön egentligen används mer kan diskuteras. Trygghet är en annan aspekt som kan identifieras som viktig i frågan om vad som karaktäriserar en bra bostadsgård. Detta kan därför vara avgörande för att bostadsgården ska kunna erbjuda de fyra funktionerna. Även om trygghet kan upplevas olika och inte endast är ett resultat av den fysiska miljön har studier visat på att miljöns egenskaper är betydande (Gunnarsson, Jansson, Fors & Kristensson, 2012; Boverket, 2010b).

Vegetationens karaktär i samspel med andra fysiska element utgör utformningen av utemiljön som bör vara tydlig i sin karaktär för trygghetens skull. Därför är skötsel av vegetationen och utemiljön i sin helhet en avgörande aspekt för hela trygghetsupplevelsen. Skötseln är också viktig för att utemiljön ska kännas inbjudande, attraktiv och intressant vilket ökar trivseln. Trivsel kan leda till en ökad användning av miljön. Mer användning kan sedan ge positiva effekter på trygghetsupplevelsen. Enligt vår egen tolkning kan alltså tydlighet och trivsel öka möjligheterna till mera aktivitet i miljön som sedan kan förbättra den generella trygghetsupplevelsen. Utformningen, skötseln och underhållet av miljön är i detta fall avgörande. Med hjälp av ökad trygghet, aktivitet, tydlighet och trivsel kan bostadsgården då också fungera som bostadsnära uterum, lekmiljö, mötesplats och utsikt för de boende.

Från denna diskussion kan alltså bostadsgårdens utformning identifieras ha en inverkan på användning och värdet för de boende. Dessa aspekter kan därför vara viktiga att tänka på i utformningen av en bra bostadsgård.

Lekmiljön bör även belysas då leken spelar en viktig roll för människans utveckling. Likaså är lekmiljön en viktig del av i utemiljöer i allmänhet. När det kommer till bostadsgårdens lekmiljö kan detta vara en viktig funktion. Barn har ett behov av närliggande platser som är föränderliga och som de kan göra till sin egen. Platsen ska uppmuntra till utforskande med alla sinnen. Miljöer som erbjuder en varierad topografi, vegetation och löst material kan bidra till leklandskapet. Likaså är plats- och lekförstärkare, rumslighet, karaktär och stämning, och oregelbundenhet och detaljrikedom viktiga aspekter. Naturbaserade lekmiljöer, lekotoper, kan vara en modell som uppfyller dessa behov. Lekotoper kan erbjuda många olika lekvärden för många olika målgrupper.

Naturalistisk växtgestaltning kan också erbjuda variation. I motsats till traditionella planteringar, likt de i studieområdet Dala, kan alltså den naturalistiska växtgestaltningen skapa mer dynamik och en större blandning av växter. Upplevelserna kan alltså bli flera. Denna design kan bidra till biologisk mångfald, säsongsvariation och är användbar på stora ytor. Skötselnivån och skötselkostnaden kan med hjälp av rätt kunskap hållas på en lägre nivå än traditionella planteringar. Även om naturalistiska planteringar å ena sidan kan bidra med trivsel, upplevelsevärden, pedagogik och ekosystemtjänster så är det å andra sidan viktigt att tänka på trygghetsupplevelsen, då introduktionen av växterna kan påverka tidigare nämnda aspekter som tydlighet och trivsel. Planteringarna kan exempelvis upplevas som röriga och siktlinjer kan påverkas. Skötsel är därför viktigt att belysa för att skapa en balans mellan trygghet och vegetation, men det kräver kunskap. Likaså är kunskap en viktig del i designen och anläggningen av naturalistiska planteringar. För att växterna ska trivas och

överleva en längre tid är det avgörande att ha koll på platsen. Som tidigare nämnt är platskännedom också grundläggande för hela gestaltningen. Gehls 12 kvalitetskriterier och Lynch-analys är modeller som kan användas för att förstå vilka värden och brister som finns i miljön. Dessa modeller kan alltså kasta ljus över element som berör trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet.

Från referensprojekten kan också flera aspekter lyftas som inspiration till gestaltningen. Då Vivalla är ett projekt med syfte att öka trygghet, stärka kvarterskänslan och öka granngemenskapen kan detta liknas vid vårt projekt. Lärdomar som vi tar med oss från detta är att det är viktigt med dialog med berörda parter. För att få igång dialogen kan det vara användbart att komma med förslag istället för ett blankt papper. I dialogen är det också viktigt att tänka på att barn inkluderas och att idéförslaget tillåts förändras och utvecklas tillsammans med de boende för att genomföra projektet på deras villkor. Likaså finns det olika intressen och det är viktigt att motivera vilka intressen som valts framför andra då det skapar förståelse. Något som också tas i åtanke är att i detta referensprojekt utvecklades miljön med mer belysning, lekredskap och bänkar, samt lägre staket. Det andra referensprojektet, Hjälmaviksparken, var ett projekt som syftade till att skapa en park bestående av ett varierat leklandskap och rekreation som kan användas av många olika målgrupper. Lärdomar som vi tar med oss från detta är att platsanalysen är viktig eftersom platsens egenskaper kan bidra till utvecklingen genom att de förstärks. Här etablerades lekotoper av olika slag, såsom lekdiket och en central mötesplats med grill och gunga. I projektet framhövs också sinnesupplevelser och skötsel som viktiga aspekter. Detta är något som inspirerat oss. Likaså uppmärksammade projektet lärdomen att se själva anläggandet som en process där tillvägagångssättet är flexibelt och där resultatet inte är en färdig produkt.

Sammanfattningsvis, är denna reflektion en betydelsefull komponent i förankringen och inspirationen till gestaltningen av Dalas utemiljö.

DEL 3

Att lära känna platsen

I detta kapitel presenteras resultatet och analysen med målet att behandla projektets syfte och frågeställningar. Kapitlet inleds med en platsbeskrivning av studieområdet och dess sammanhang, som är orten Åstorp. Vidare presenteras platsanalysen som är baserad på resan, först med referens till dokumentundersökning och observationer och sedan till enkäter och intervjuer. Essensen av den sammanställda empirin diskuteras sedan med referens till Gehls *Tolkriterieanalys* för att identifiera utmaningar och möjligheter. Detta helhetsintryck avslutas i en reflektion över hur analysen förankrats i gestaltningen, vilket leder till en presentation av de valda platserna för gestaltningen.

Platsen

Dala Ekebrogatan

I sydvästra Åstorp, över en yta på totalt 14 212 kvadratmeter, sträcker sig bostadsområdet Dala Ekebrogatan.³ Detta är en del av det större området Dala som består av bebyggelse med villor och radhus som utvecklades i slutet av 1960-talet. Innan området bebyggdes utgjordes platsen av jordbruksmark där bland annat frukt, grönsaker och bär odlades (se Figur 30–34).⁴ Studieområdet omfattar två fastigheter med beteckningarna Lärksoppen 10 och Lärkträdet 10, vilka ägs och förvaltas av fastighetsbolaget Balder AB sedan år 2010. I dessa fastigheter finns 46 radhus bestående av totalt 175 hyreslägenheter. Varje hus består av tre till fem marklägenheter vilka också varierar mellan två till fem rum och kök. Till varje lägenhet hör en privat trädgård i olika storlek. Här finns även andra byggnader såsom förråd, garage och gemensamma tvätthuset i liknande utformning som radhusen. Mellan de privata utrymmena finns större gemensamma grönytor och hårdgjorda ytor samt asfalterade gångvägar. I området finns en fastighetsskötare som underhåller fastigheterna men däremot sköts utemiljön av en extern entreprenad.⁵ Detaljplanen för studieområdet antogs 1967 (Länslantmäterikontoret i Kristianstad, 1967) och byggdes sedan

av Åstorps kommun med syftet att skapa arbetarbostäder för en av de lokala tillverkningsindustrierna, dörrtillverkaren *Ji-Te*. Lärkträdet 10 byggdes år 1970 och år 1972 byggdes Lärksoppen 10. Studieområdet anlades således under en tid av miljonprogrammets bostadsproduktion där biltrafiken planerades som kringliggande stråk och större parkliknande ytor blev gårdarna mellan husen. Efter hand har vissa förändringar skett i området, men som helhet kan området beskrivas vara likt ursprunget. Gungställningar och vissa element i utemiljön har tagits bort, tre hus har brunnit ned varav ett är återuppbyggt och större träd har fällts. Området har även haft några olika ägare genom åren såsom Åstorps kommun, Wihlborgs fastigheter, Centerplan och nu Fastighets AB Balder.⁶ I området bor det idag ungefär 500 personer i en blandad ålder av barn, ungdomar, vuxna och äldre (se Figur 34).

Antal personer enligt åldersgrupper:	
Ålder 0-6:	49
Ålder 7-15:	67
Ålder 16-19:	29
Ålder 20-24:	26
Ålder 25-44:	121
Ålder 45-64:	113
Ålder 65-w:	102

Figur 34. Tabellen visar en ungefärlig åldersfördelning i studieområdet Dala (SCB, 2019).

3 Lennart Jannesson, fastighetsskötare Fastighets AB Balder, intervjusamtal i Åstorp den 4 april 2023.
4 Karl-Erik Andersson, boende i Dala Ekebrogatan, intervjusamtal i Åstorp den 13 april 2023.
5 Lennart Jannesson, fastighetsskötare Fastighets AB Balder, intervjusamtal i Åstorp den 4 april 2023.
6 Lennart Jannesson, fastighetsskötare Fastighets AB Balder, intervjusamtal i Åstorp den 4 april 2023.

Figur 30. Dala idag (© Lantmäteriet, 2022).

Figur 31. Ett nybyggt Dala år 1975 (© Lantmäteriet, 1975).

Figur 32. Jordbruksmarken börjar exploateras år 1969 (© Lantmäteriet, 1969).

Figur 33. Jordbruksmarken i en tid innan Dala år 1939 (© Lantmäteriet, 1939)

Åstorp - stationsortens framväxt

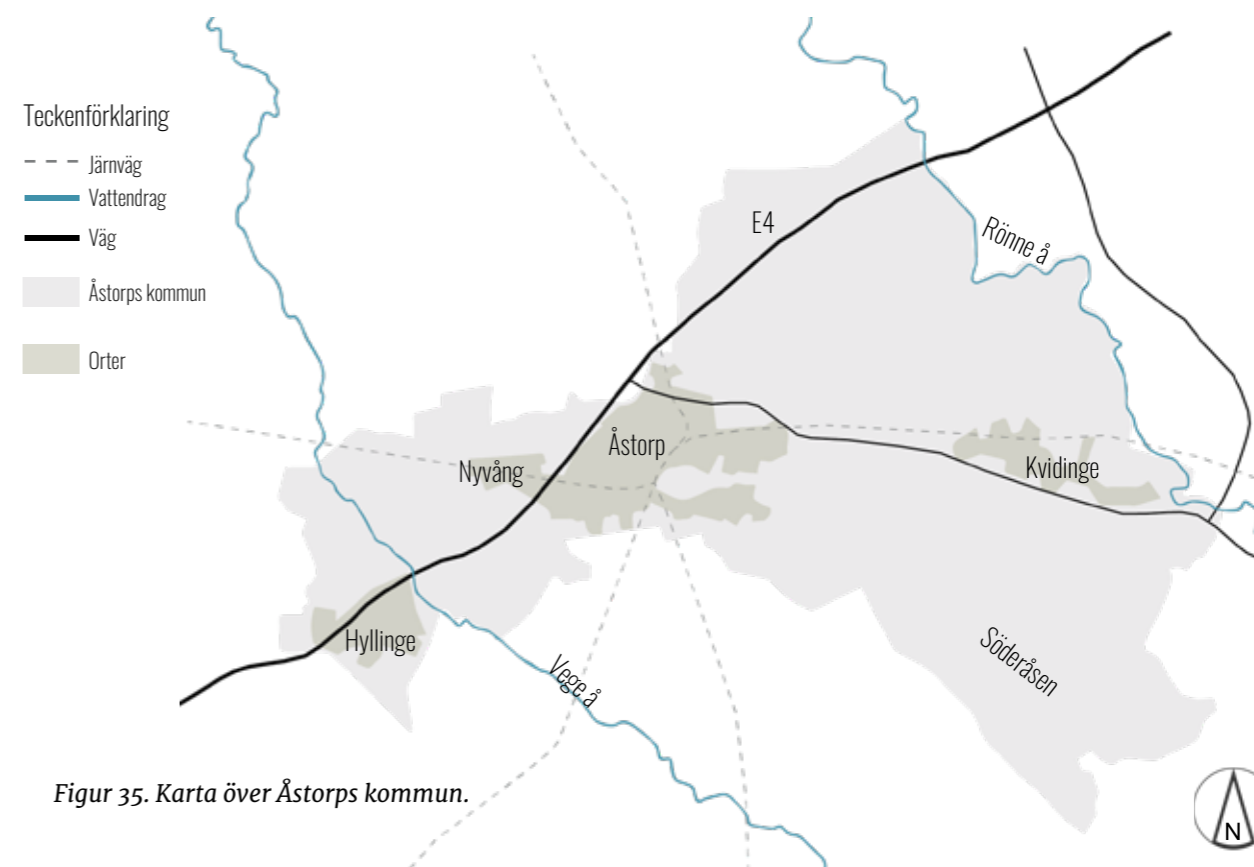
Bostadsområdet Dala är beläget i stationsorten Åstorp vilket också är en kommun i nordvästra Skåne som genomkorsas av Europaväg 4. Som tredje minsta kommun i Skåne, utgörs ytan av 9230 hektar (Åstorps kommun, 2021). Landskapet karaktäriseras av öppen slättbygd med odlad jord som övergår i urbergshöjden Söderåsen. Här finns delvis gran- och bokskogar, öppna odlingsmarker, ogödslade kulturmarker, sluttningar och branter. Längs med den nordöstra kommungränsen rinner Rönne å (Nationalencyklopedin, u.å.). Genom odlingsmarkerna i väst rinner även Vege å (Länsstyrelsen Skåne, u.å;a). Vattendrag, våtmarker och sjöar är däremot sällsynta i resten av landskapet (Länsstyrelsen Skåne, 2022). Kommunen består av de tre mindre orterna Hyllinge, Kvidinge och Nyvång, sju byar, landsbygd med aktiv jordbruksmark samt av tätorten Åstorp (se figur 35). Angränsande till kommunerna Helsingborg, Ängelholm, Bjuv, Klippan och Svalöv, är Åstorps kommun också en del av den större Öresundsregionen. Det är vid foten av Söderåsen som tätorten med sin bebyggelse breder ut sig. Närheten till Söderåsen bjuder på flertalet möjligheter för rekreation (Åstorps kommun, 2021). Med en stadig ökning av invånare de senaste åren bor det idag totalt 16 308 invånare i kommunen (Åstorps kommun, 2022) varav ungefär 9800 bor i tätorten (Åstorps kommun, 2021).

Ortnamnet Åstorp som under 1300-talet först omnämns som *Astrup* innehåller orden torp och ås vilket syftar på att det rör sig om ett nybygge vid åsen, alltså Söderåsen (Nationalencyklopedin, u.å.). Även om tidigare bebyggelse kan identifieras i detta landskap var det under 1800-talet som kulturlandskapet genomgick större förändringar i samband med skiftesreformerna. Byar försvann och gårdar flyttades ut i spåren av expanderande nyodling. Under detta skede anlades också ett flertal järnvägar i nordvästra Skåne. Kring järnvägens utbyggnad utvecklades således samhället och sedermera kommuncentrumet

Åstorp. Detta blev en järnvägsknut med industri, hantverk och handel i fokus (Länsstyrelsen Skåne u.å;a).

Åstorp har alltså växt fram som industriort medan Hyllinge och Nyvång formades till bruksorter dominerade av stenkolsbrytning, båda med en tydlig fysisk struktur (Länsstyrelsen Skåne, 2022). I kommunlandskapet finns idag spår av dessa gruvindustrier. Bland annat kulturmiljön Nyvångs gruvsamhälle, inspirerat av Ebenezer Howards trädgårdsstad där arbetarbostäder med egna trädgårdar, industri och byggnader för allmän funktion skulle förenas till en självständigt fungerande enhet. Nyvång är av riksintresse och präglas av en slagghög (se Figur 36), i form av en markerad kulle, strax väster om Åstorp som kommit att bli ett landmärke i landskapet (Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne, 2012).

Industri- och järnvägsutvecklingen har även satt sina spår på den fysiska strukturen av tätorten som karaktäriseras av en funktionellt ordnad bebyggelse med breda gator samt zoner för industrier, bostäder och centrumverksamheter. Orten följer en rutnätsplan kombinerat med trädplanterade ytor likt andra stationssamhällen som växte fram i Skåne under samma tid, men modellen är här inte lika konsekvent genomförd då denna järnväg var privatägd. Här följdes således idealstadsplanen för ett stationssamhälle, ritad av SJ:s chefsarkitekt Adolf Wilhelm Edelsvärd, som var ett svar på de nya stadsstadgarna om standarder för hälsa, ordning och brand. I dessa samhällen fanns oftast en framsida med stationshus, alléer, olika typer av affärsrörelser och hotell medan det på baksidan av järnvägen fanns en bangård samt en mindre ordnad bebyggelse med verkstäder. Båda sidor följdes sedan av bostäder för arbetarbefolkningen och

Figur 35. Karta över Åstorps kommun.

Figur 36. Vy över Åstorps landskap och slagghögen i bakgrunden (Outdoormap AB, u.å.).

tegelbyggandet var ett typiskt särdrag för dessa skånska orter (Länsstyrelsen Skåne, u.å;b). Detta kan också identifieras i Åstorp idag där bangården ligger på östra sidan och framsidan med sitt stationshus finns på västra sidan av järnvägen. Namnet Köpmansgatan som parallellt följer stationshuset kan även berätta om affärsrörelser funnits här.

Den plötsliga expansionen av stationsorter med sina stora fabriker i Skåne under 1800-talet gav dem en särskild karaktär, men utvecklingen därefter följer inte någon enhetlig mall. Vissa orter har vuxit medan andra har genomgått avfolkning samt nedläggning av både industri och järnväg (Länsstyrelsen Skåne, u.å;b). I Åstorp är järnvägen idag fortsatt i bruk. Industrier har sedan slutet av 1800-talet varit en stor del av kommunens näringsliv och utveckling. Från början var det gruvindustrier med brytning av lera och stenkol men också tegelbruk, vilket idag har ersatts av andra tillverkningsindustrier (Nationalencyklopedin, u.å.). Till exempel dörrtillverkaren Ji-Te. Tätorten med dess ytterområden har således vuxit och förändringar har skett sedan järnvägens anläggning. Efter sekelskiftet utvecklades exempelvis folkrörelser och egnahemsrörelsens småhusbebyggelse i Sverige. Som tidigare nämnt var detta en reaktion mot tidigare stadsplaner för strama linjer som istället blev mjukare med grönska som vanligt inslag (Boverket, 2006). Detta kan återfinnas i namnet Egnahemsgatan som ligger i södra delen av Åstorp där rutnätsmönstret upphör.

Åstorps utbredning till dagens förhållande kan kopplas till större samhällsideal såsom funk-

tionalismen (1930–1980) med byggandet av det svenska folkhemmet och bilsamhället. Under denna tid skedde en utspridning av bebyggelse och likartade funktioner och verksamheter grupperades i staden oftast i omgivningen av naturmark eller parkområden. Den samtida bostadsbristen gav upphov till miljonprogrammet med det storskaliga standardiserade bostadsbyggandet i Sverige år 1965–1975. Samtidigt anpassades stadskärnor till trafik och transporter istället för boendefunktioner (Boverket, 2006). Dessa är händelser som satt sin prägel även på Åstorp då orten under denna tid expanderade med bostadsområden av olika karaktär samt ettflertal vägar och industriområden.

Efter det funktionalistiska samhällsbyggandet i Sverige förändrades stadsidealerna återigen i sökandet efter principer för hållbar utveckling som fortsätter än idag. Den fysiska planeringen blev kommunens ansvar 1987 och byggrätten blev en handelsvara. Med fokus på ord som blandstad, förtätning och en levande stadskärna eftersträvas nu en mänskligare skala och grönskans betydelse i staden (Boverket, 2006). Liknande tankar kan återfinnas i pågående förändringar i orten idag där exempelvis den tidigare nämnda baksidan av järnvägen nu utvecklas till en ny stadsdel med bostäder, Björnekulla ås. Centrumnära förtätning och mångfunktionell bebyggelse är ord som nämns av kommunen i denna kontext (Åstorps kommun, 2021). Som pendlarort idag har Åstorp en positiv befolkningstillväxt och hög efterfrågan på bostäder medan ytan är begränsad (se Figur 37). Planering och förändringar av tätorten fortsätter således att ske i sökandet efter hållbar utveckling (Åstorps kommun, 2021).

Figur 37. Åstorp idag med stationen i förgrunden (Gustavsson, 2021).

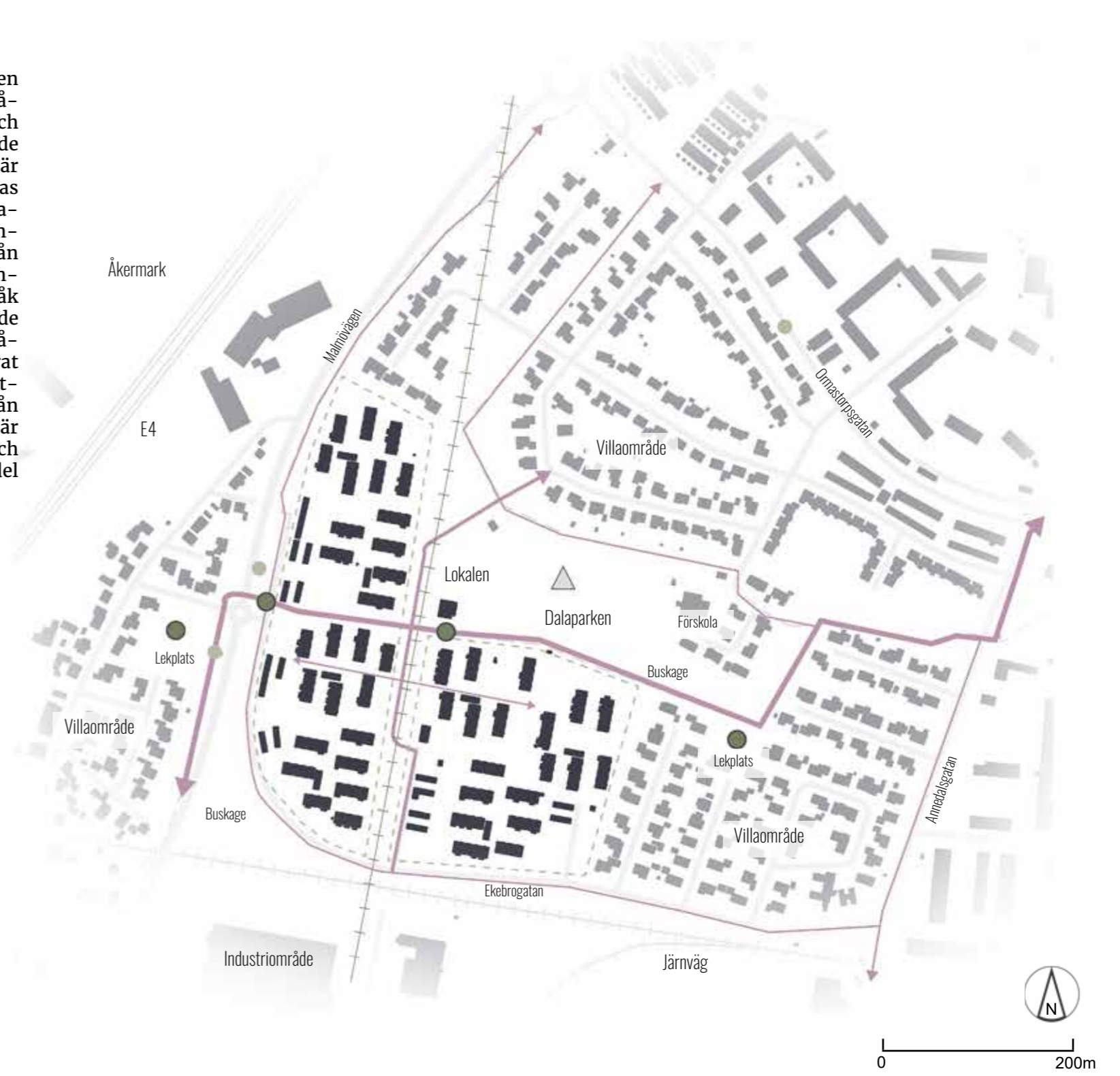
Platsanalys

Helheten & omgivningen

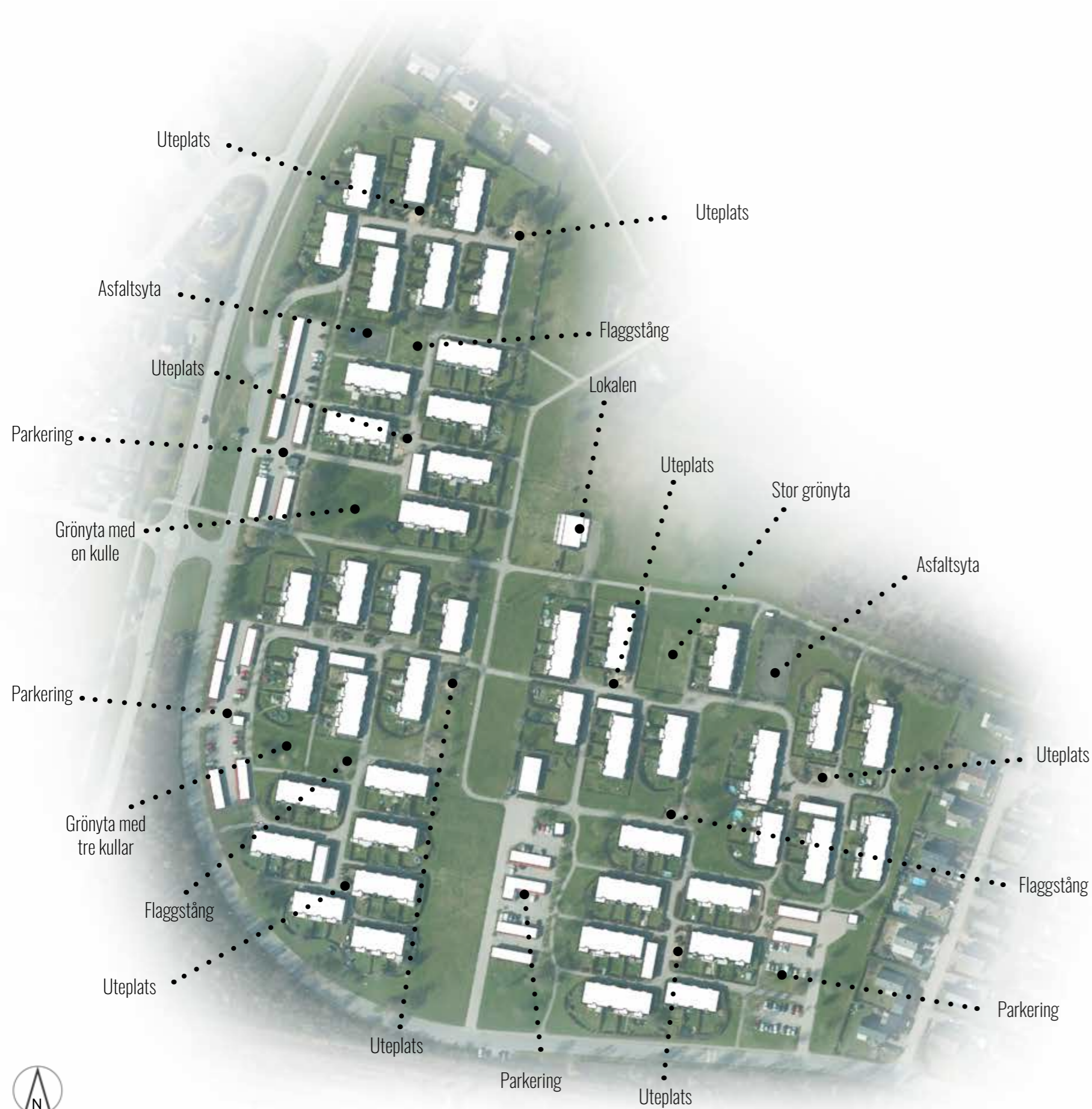
Studieområdet omfattar två olika fastigheter med beteckningarna Lärksoppen 10 och Lärkträdet 10 tillhörande fastighetsbolaget Balder AB. Lärksoppen 10 sträcker sig över en yta på 8 243 kvadratmeter och Lärkträdet 10 på 5 969 kvadratmeter. Fastigheterna är situerade i det större bostadsområdet Dala som består av bebyggelse av villor och radhus och ligger sydväst om Åstorps centrum. Centrum nås på 20 minuters gångavstånd och rekreationsområdet Söderåsen på 30 minuter. Området är beläget på en gammal sjöbotten, vilket innebär att jordarten är glacial finlera och har därför sämre vattengenomsläpplighet (SGU, 2018). Parallellt med Ekebrogatan går ett järnvägsspår som avskiljer industrierna i söder från området. I väst avgränsas området av Europaväg 4, i norr av Ormastorpsgatan och i öst av Annedalsgatan. Väster om området sträcker sig också Malmövägen där en busshållplats är belägen. Förutom industrier och bostäder finns också en förskola i området. Två lekplatser kan identifieras i det västra och östra villaområdet. Mellan de ovannämnda fastigheterna löper en cirka 30 meter bred kraftledningsgata bestående av bruksgräsmatta. Detta är parkmark som ägs av Åstorps kommun. Norr om Lärkträdet 10 breder denna gräsyta ut sig till en större parkenhet (i denna studie benämns parken som Dalaparken) där en kulle kan identifieras. Kullen kan beskrivas som ett tydligt landmärke i området. Genom området går ett allmänt gång- och cykelstråk som sammanlänkar de angränsande villaområdena i öst och väst. Vid detta stråk är det mest rörelse. Likaså kan rörelse identifieras till och från parkeringarna. Däremot identifierades generellt lite rörelse i området. Ett liknande offentligt stråk följer kraftledningsgatan från Lärkträdet 10. De två fastigheterna samman knyts också av ett mindre asfalterat gångstråk och flertalet gångvägar sträcker sig genom de olika fastigheterna. Mellan radhusen finns således ingen bilväg utan det är trafikseparerat enligt dåtidens ideal när området anlades. Platsen nås däremot med bil via fyra infarter från Ekebrogatan där parkeringsplatserna också är belägna. I Dala finns även två större träd- och buskdungar och vid motorvägen ligger en del åkermark (se Figur 38).

laparken) där en kulle kan identifieras. Kullen kan beskrivas som ett tydligt landmärke i området. Genom området går ett allmänt gång- och cykelstråk som sammanlänkar de angränsande villaområdena i öst och väst. Vid detta stråk är det mest rörelse. Likaså kan rörelse identifieras till och från parkeringarna. Däremot identifierades generellt lite rörelse i området. Ett liknande offentligt stråk följer kraftledningsgatan från Lärkträdet 10. De två fastigheterna samman knyts också av ett mindre asfalterat gångstråk och flertalet gångvägar sträcker sig genom de olika fastigheterna. Mellan radhusen finns således ingen bilväg utan det är trafikseparerat enligt dåtidens ideal när området anlades. Platsen nås däremot med bil via fyra infarter från Ekebrogatan där parkeringsplatserna också är belägna. I Dala finns även två större träd- och buskdungar och vid motorvägen ligger en del åkermark (se Figur 38).

- Teckenförklaring
- Nod
 - ▲ Landmärke
 - - - Studieområde
 - ↔ Stråk
 - + + + Kraftledning
 - Busshållplats

Figur 38. Kartan visar centrala element från platsanalysen. (Kartunderlag: © Lantmäteriet, 2022 | Layout: Johansson & Björk, 2023)

Platsen

Platsen karakteriseras av radhuslängor bestående av tre till fem hyreslägenheter i enplan. Till varje lägenhet hör en privat trädgård i varierande storlek som omges av antingen häckar eller staket. I utemiljön mellan de privata utrymmena finns också gemensamma ytor som kan identifieras ha mer eller mindre definierade ändamål. De definierade ytorna är mera hårdgjorda medan de mindre definierade mestadels består av gräsmatta men med vissa inslag av annan vegetation. Två av de större grönytor har en topografisk variation av kullar. Här finns ett antal vedartade växter som är återkommande genom hela den gemensamma utemiljön. Utöver radhusen finns andra byggnader i enplan såsom gemensamma tvättstugor, förråd, garage och en föreningslokal (se Figur 39). I anslutning till varje tvättstuga finns rabatter med buskar, en pisk- och vädringsplats samt en uteplats. Dessa uteplatser är generellt enhetligt utformade med liknande geometrisk form, funktion och vegetation. Uteplatserna består i huvudsak av sittplatser, bord, sandlåda, grill, omslutande vindskydd och upphöjda planteringslådor i olika rätvinkliga former. En av uteplatserna saknar vindskydd, vilket ger den en öppnare känsla. Alla uteplatser har tidigare haft ett namn, som till exempel Liljan och Amaryllisen. På vissa platser finns skyltarna kvar. Vidare kan tre flaggstänger identifieras i den gemensamma utemiljön. Två av dessa står vid hårdgjorda uteplatser liknande de tidigare nämnda med vindskydd, bord och sittplatser medan en flaggstång står individuellt på en gräsmatta. Det finns även två asfalterade rektangulära ytor för bollspel som är inhägnade med stängsel i vardera fastighet. Runt ytorna med parkeringsplatser står strikta rader med träd.

Figur 39. Kartan illustrerar en bild av platsen och dess element (Kartunderlag: © Lantmäteriet, 2022 | Layout: Johansson & Björk, 2023).

Generellt sett följer området ett tydligt enhetligt formspråk av räta vinklar, geometriska former och raka linjer med inslag av vissa rundade former. Vegetationen är oftast placerad för att avgränsa anläggningens olika delar eller för att betona olika rum. Trots denna struktur skapas ett intryck av att utemiljön inte är välvårdad i sin helhet. Underhållet av utemiljön kan beskrivas vara varierande då vissa element identifierade i inventeringen vittnar om låg skötsel. Exempelvis finns skräp, lyktstolpar som lutar, markbeläggningen är delvis mossbeklädd och asfalten har håligheter. Växterna är å ena sidan nyligen beskurna och trädfällning har skett på vissa platser, men å andra sidan har torra grenverk och stubbar eller hål efter trädfällning lämnats kvar. För att vidare beskriva utemiljöns karaktär har området i denna studie delats upp i tre, vilka här benämns som *Område 1*, *Område 2* och *Område 3* (se figur 40).

Figur 40. Bilderna till höger visar hur området ser ut idag. Kartan visar projektets områdesindelning av Dala (Kartunderlag: © Lantmäteriet, 2022 | Layout: Johansson & Björk, 2023).

Materialen

Materialen i hela området kan beskrivas som enhetligt och består i huvudsak av betong och asfalt (se Figur 4.1). Något som kan identifieras som tidstypiskt för när området anlades i början på 1970-talet. Materialen speglar miljonprogrammets rationalisering och kostnadseffektivisering genom att ersätta tidigare material såsom natursten med billigare produkter som asfalt och betong (Minoura, 2019).

De hårdgjorda ytorna har befintliga sättnings-skador, sprickor och hål vilket vittnar om bristande underhåll. Parkeringsytornas och gångvägarnas markbeläggning utgörs av asfalt medan de gemensamma uteplatserna är belagda i marksten av betong. Denna marksten har en ytstruktur av småsten som ligger i förband med en halv stens förskjutning. Kantstenarna mellan asfalten och uteplatserna utgörs av samma typ av marksten men utan förskjutning och med långsida mot varandra. Det förekommer även halvmåneformad kantsten av natursten på en plats. Markstenens skick kan beskrivas variera men den är överlag mossbelagd och det växer ogräs mellan fogarna. I denna markbeläggning förekommer flertalet sättnings-skador och ojämnheter.

Integrerade i markbeläggningen finns även kullerstenar som är sammansatta i formen av en kvadrat, 1x1 meter. I flertalet av dessa kvadrater är en grill av betong eller träd placerade. Vissa kvadrater har inget av detta medan andra istället för träd består av stubbar som sticker upp. Kullerstenen är överlag i bra skick men på vissa platser saknas det stenar och stora hål uppenbarar sig.

Vid varje uteplats finns också en cylinderformad grill i betong som är mossbelagd och viss sprickbildning förekommer. De bänkar och bord som finns vid varje uteplats utgörs av en stomme i betong och omålade träplankor. Överlag så

är dessa i bra skick då träet nyligen är utbytt men betongen är smutsig och i viss mån mossbelagd. Runt uteplatserna finns ett vindskydd i form av stående träpanel. Träpanelen är i gott skick och oljad samt har svartmålade regler vilket vittnar om att planket nyligen blivit utbytt.

Fasaderna har ett tidstypiskt karaktärsdrag och består av gult tegel med ljusgråa fogar och gavelpetsar av mörkgrön liggande träpanel. Fönstren är kvadratisk formade med vitmålade fönsterkarmar.

Runt omkring i området finns det även större stenar och betongsuggor utplacerade på gångvägarna med syftet att förhindra bilar från att köra in i bostadsområdet. Trots detta så finns det flera däckspår på gräsmattor som vittnar om att det körs förbi de tänkta hinder.

Kartan visar var bilderna är tagna (Kartunderlag: © Lantmäteriet, 2022 | Layout: Johansson & Björk, 2023).

Figur 4.1. Bilderna visar de olika materialen i Dalas utemiljö. Den slitna miljön skapar en mindre trivsam upplevelse.

Platsens växtförutsättningar

Att studera och ta hänsyn till platsens naturliga förutsättningar är viktigt vid växtval och växtkomposition. Detta för att växterna ska trivas och överleva på platsen, vilket också är avgörande ur ett långsiktigt hållbart och ekologiskt perspektiv. Förutsättningarna kan vara faktorer som klimat, markförhållande, vind, ljus- och fuktförhållande (Morrison, 2007). Att lära känna regionala och lokala växtsamhällen och vegetationstyper, typiska mönster och nyckelarter som definierar de visuella karaktärerna är viktiga aspekter. Det handlar inte om att kopiera dessa växtsamhällen, utan snarare att få en känsla av vad som passar rent karaktärsmissigt och ekologiskt på platsen (Dunnnett, 2019). Detta är något som landskapsarkitekten Ian McHarg (1995) också förespråkar. McHarg (1995) menar i sin bok *Design with Nature* att landskapsarkitektur bör designas med naturen som förebild. Att låta naturen tillåtas ta plats i staden är av yttersta vikt och för att stödja denna utveckling bör designern se till platsens naturliga förutsättningar och värdera dessa för att sedan planera och ta beslut för hur platsen ska utvecklas (McHarg, 1995). I följande avsnitt presenteras platsens generella växtförutsättningar såsom klimat, ljus och vind, markförhållanden samt fuktighet. Detta är inte baserat på detaljerade undersökningar utan bygger på flertalet platsbesök med platsanalyser samt data hämtad från Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI) och Sveriges geologiska undersökning (SGU).

Klimat

Åstorp ligger i växtzon 1 som utgör den del av Sverige som har de mest gynnsamma odlingsförutsättningarna. En växtzon kan beskrivas som ett grovt indelat geografiskt område för vedartade växters hårdighet. Andra faktorer som vägs in är vegetationsperiodens längd samt frostfrekvensen under vår och höst (Svensk trädgård, u.å.).

Ljus

Åstorp har cirka 1800 soltimmar/år under normala förhållanden vilket är relativt högt i svensk kontext. Området Dala består av många öppna ytor, låga hus och relativt få träd som kan ge betydande skugga, vilket gör att området generellt kan beskrivas som en plats med hög solexponering. Vissa platser på området kan dock beskrivas som mer skuggiga, till exempel vid de existerande grupperna och dungarna med träd, men överlag har området en hög solexponering.

Vind

På grund av den låga bebyggelsen, stora öppna ytor och bristen på vegetation så saknas större vindbrytande element vilket gör att platsen upplevs som blåsig. Södra delen av området gränsar dock till en trädridå vilket skulle kunna vara vinddämpande men på grund att den vanligaste vindriktningen är västlig eller sydvästlig så kan trädridån inte fånga upp den starkaste vinden (SMHI, 2021). Däremot finns det vissa uteplatser på området som ligger relativt skyddade mellan huskropparna och vindskydd i form av plank.

Markförhållanden

Områdets ytskikt består främst av gräs och asfalt. Jordarten utgörs av glacial finlera som kan beskrivas som näringsrik men med låg genomsläpplighet (SGU). Eftersom det inte finns någon mera detaljerad information om markförhållandena på platsen att tillgå, kan jordens pH-värde inte fullt ut definieras. Markens pH-värde beror främst på vilken bergart jorden kommer ifrån men klimat och andra faktorer kan också påverka (SGU, 2014). Jordens pH-värde på platsen kan därför antas vara relativt neutralt. För ett mer specifikt pH-värde bör jorden analyseras men detta är något som ej gjorts i denna studie.

Fuktighet

Luftfuktighet har stor betydelse för bland annat städsegröna växters överlevnad och utveckling. Områden vid kuster och sjöar har oftast högre luftfuktighet vilket gör att städsegröna växter kan överleva lättare än i områden som har torrare luft (Svensk trädgård, u.å.). Mängden fuktighet avgörs främst av mängden nederbörd. Åstorp hade en årsnederbörd på cirka 600 mm/år i medelvärde för normalperioden 1991–2020 (SMHI, 2022). En plats läge i landskapet påverkar luftfuktigheten och markfuktigheten. Området Dala kan beskrivas ha en markfuktighet som är frisk till fuktig (Skogsstyrelsen, 2022). Det är alltså mängden nederbörd och platsens läge som har en stor betydelse för hur god vattentillgång växter har men det är jordens vattenhållande förmåga som till största del avgör hur god vattentillgång växter har.

Vegetationen

Vegetationen i studieområdet kan från inventeringen identifieras relativt tidstypisk för när området anlades. I enlighet med dåtidens designidéer om funktion, rationalitet och enkelhet finns i området ganska likartade miljöer med en tydlig struktur av växter. Valet av växter kan därför beskrivas vara baserat på en enkel stomme av vedartad vegetation. De flesta växterna är etablerade och återkommande genom hela området medan befintliga örtartade växter är få. Som tidigare nämnt, består växtligheten på de gemensamma grönytorna till största del av klippt gräs med vissa inslag av buskar tillsammans med solitära träd eller grupper av träd. Vid varje hårdgjord uteplats finns ett fåtal träd och ett visst antal buskar som är placerade i de upphöjda planteringslådorna och i rabatter. Majoriteten av de privata trädgårdarna omges av häckar som är form- och toppklippta. I helhet kan vegetationen beskrivas vara enhetlig men sparsam i artvariation. Likaså är trädantalet relativt sparsamt i förhållande till ytstorlek. Tillsammans med de låga husen, klippta buskarna och öppna grönytorna skapas därför ett öppet och kallt intryck.

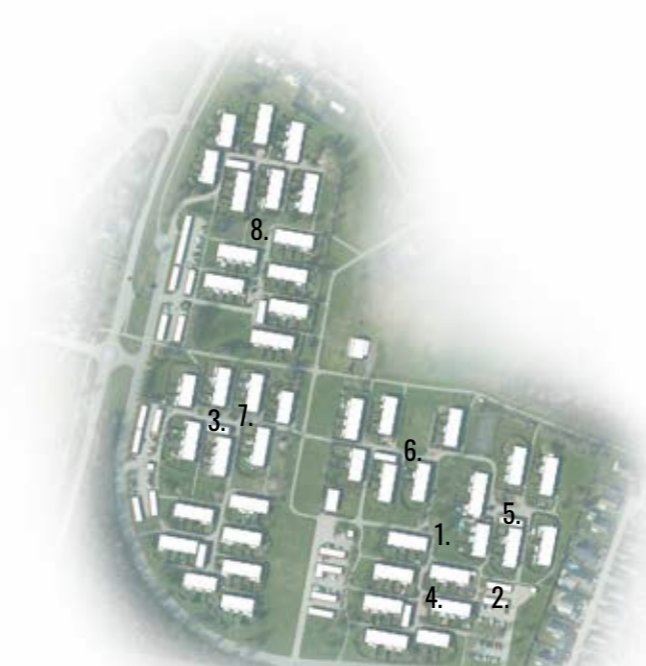
Träd

I den gemensamma utemiljön i studieområdet har ett antal olika lövfällande träd identifierats där de mest återkommande är frukt- och bärträd såsom oxel, äpple och körsbär men även lönn. Antalet barrträd är få. Dock kan en gran på en tomt identifieras i Område 3 och vintergröna träd som tuja återfinns genom området. Vid de stora grönytorna finns grupper av träd. I dessa är vårtbjörk, hassel, hägg och gråal frekventa. Vid uteplatserna står istället mestadels frukt- och bärträd. De strikta raderna av träd som är planterade vid parkeringarna är oxel och klotlönn. Träden i området har således en säsongsvariation av kvaliteter såsom blomning, bär och höstfärger.

Buskar, häckar och planteringar

Studieområdet karaktäriseras som nämnt av vedartade växter där buskar är ett vanligt inslag. Dessa är både vintergröna och lövfällande buskar av olika sorter. De privata trädgårdarna omges av klippta häckar i olika höjd av antingen avenbok, liguster, spirea eller syren. Vid varje uteplats finns stora upphöjda planteringslådor av trä med ett undantag av kantsten i kvadratiska, rektangulära eller runda former. I dessa finns vanligtvis vintergröna barrbuskar som är topp- och formklippta. Tuja, fågelbogran och japansk idegran är några exempel. Andra rabatter med buskar kan identifieras vid de hårdgjorda gemensamma ytorna generellt bestående av ölandstok, krypoxbär, kornell, lagerhägg, stefanandra och häckoxbär.

Listan till höger visar på ett urval av identifierade träd, buskar, häckar och perenner. Likaså gör Figur nummer 42.

Figur 42. Bilderna visar ett urval av befintlig vegetation. Kartan visar var bilderna är tagna. (Kartunderlag: © Lantmäteriet, 2022 | Layout: Johansson & Björk, 2023).

Träd

- Acer platanoides* – skogslönn
- Aesculus hippocastanum* – hästkastanj
- Alnus* spp. – al
- Betula pendula* – vårtbjörk
- Corylus avellana* – hassel
- Fagus sylvatica* – bok
- Malus domestica* – äpple
- Prunus avium* – fågelbär
- Prunus padus* – hägg
- Prunus spinosa* – slånbär
- Prunus cerasus* – surkörsbär
- Pyrus communis* – päron
- Salix* spp. – olika arter av vide
- Sorbus intermedia* – oxel
- Quercus robur* – skogsek
- Picea abies* – gran

Buskar i rabatter

- Berberis thunbergii* – häckberberis
- Cornus* spp. – olika arter av kornell
- Crataegus* spp. – olika arter av hagtorn
- Cotoneaster dammeri* – krypoxbär
- Cotoneaster lucidus* – häckoxbär
- Neillia incisa* – stefanandra
- Philadelphus* spp. – olika arter av schersmin
- Potentilla fruticosa* – ölandstok
- Prunus laurocerasus* – lagerhägg
- Ribes uva-crispa* – krusbär
- Rosa rugosa* – vresros
- Spiraea* spp. – olika arter av spirea
- Syringa vulgaris* – syren

Häckar

- Carpinus betulus* – avenbok
- Ligustrum* spp. – olika arter av liguster
- Spiraea* spp. – olika arter av spirea
- Syringa vulgaris* – syren
- Thuja occidentalis* – tuja

Planteringslådor

- Chamaecyparis* spp. – olika arter av ädelcypress
- Ilex x meserveae* – järnek
- Juniperus* spp. – olika arter av en
- Taxus cuspidata* – japansk idegran
- Thuja occidentalis* – tuja
- Picea abies 'Nidiformis'* – fågelbogran
- Spiraea* spp. – olika arter av spirea
- Prunus laurocerasus* – lagerhägg

Övriga växter

- Ett fåtal örtartade perenner
- Malus toringo* var. *sargentii* – bukettafel
- Rhododendron* spp. – rhododendron

Intressenternas perspektiv på platsen

Föregående avsnitt behandlade platsen och dess förutsättningar baserat på observationer och dokumentundersökning. För att förstå hur dessa värden och egenskaper kan ökas och detta med brukargruppen i fokus har platsen vidare undersökts ur de olika intressenternas perspektiv. Eftersom en plats kan förstås som konstruerad i relation till sin kontext samt i interaktion med människor belyses i detta avsnitt hur berörda aktörer, fastighetsägaren och Åstorps kommun, upplever den gemensamma utemiljön. Inledningsvis redovisas citat från Facebook som bidragit till ett första intryck av hur de boende upplever sin utemiljö. Intervjuresultatet presenteras sedan i relation till enkätundersökningen enligt de fyra teman som framkommit under resans gång. Detta för att vidare kunna besvara projektets frågeställningar genom att identifiera möjligheter och utmaningar med platsen och förstå hur ett idéförslag kan utformas för att öka utemiljöns värden för de boende.

Figur 43. Ett urval av befintlig vegetation.

“ja en hundrastgård hade varit toppen”

“Jag tycker att här kan behövas fler gungor, klätterställningar och lekytor inne på området. Fräscha upp området med olika varma och glada färger?”

“Vi är många på området som hade velat se en hundrastgård här. När vi flyttade in för miljoner år sedan fanns det olika bärbuskar och fruktträd, hade gärna sett några nya.”

“Lekplatser. Barnen har ju ingenting att göra här på området.”

“Bärbuskar och fruktträden har nu gallrats rätt hårt, hoppas de tar sig. Vissa tagits bort. Så lite nytt sånt vore bra. Lekplatser behövs. Och hundrastgård.”

“Ordentlig belysning överallt! Man ska inte känna oro över att gå ut området vare sig de e mörkt eller ljus, och detta går ut över våra barn.”

“Hej! Fler lekplatser inne på området hade varit bra”

Citaten i figuren illustrerar att platsens värden skulle kunna ökas för de boende genom olika åtgärder (se Figur 43). Likt tidigare platsbeskrivning kan den omfattande utemiljön, av dessa citat, tolkas ha mindre definierade funktioner och likaså upplevs artvariationen av växterna sparsam. Ett behov av att miljön ska kunna möjliggöra olika aktiviteter kan alltså identifieras. Trygghet och skötsel av utemiljön är andra aspekter som kan tyckas beröras i dessa citat, vilket också är något som observerades under platsbesöken samt diskuterades under intervjuerna. Detta ger ett intryck av att intresse och önskemål finns för att förändra den gemensamma utemiljön, vilket närmare undersökts genom intervjuerna och enkätundersökningen som presenteras på nästkommande sidor.

Trygghet

Från enkätundersökningen (se Bilaga 3) framkom att trygghet är den viktigaste aspekten när det gäller utemiljön för de boende. 69% av respondenterna svarade att trygghet såsom förbättrad belysning och gemenskap är viktigt i utemiljön. Att utemiljön erbjuder möjlighet till gemenskap kan från enkätens fjärde fråga också identifieras som ett behov där leka/vara med när barnen leker och umgås med vänner/familj/grannar var två av de vanligaste svaren (se Bilaga 3). När det gäller trygghet är trivsel viktigt då det leder till en ökad användning av utrymna vilka i sin tur kan ge positiva effekter på trygghetsupplevelsen (Boverket, 2010b). Mer än hälften av respondenterna svarade ja på om det finns något som saknas eller bör ändras i utemiljön. Bättre belysning och möjligheter till att umgås samt aspekter som bidrar till trivsel såsom mera blommor och växter, sittplatser och papperskorgar var kommentarer som här lämnades. Detta är i linje med, som tidigare nämnts, att vegetationens karaktär och dess skötsel i samspel med andra element i omgivningen spelar en viktig roll i trygghetsupplevelsen. Skötsel är också avgörande då ovårdade miljöer kan öka vandaliseringen vilket påverkar tryggheten (Boverket, 2010b). Även om ett fåtal respondenter svarade ja på frågan om det finns något som kan tas bort i utemiljön, tyder kommentarerna under frågan att ändra eller lägga till något på att det finns en önskan om mera skötsel.

Likaså menade Informant 1 från Balder (20230202) att utemiljön och just skötseln av utemiljön handlar mycket om en trygghetskänsla från Balders perspektiv. Det bör finnas belysning och växtligheten ska inte skymma sikten, särskilt när det är mörkt (Informant 1, 20230202). Träd har därför fällt och vissa buskar har tagits bort i området (Informant 1, 20230202). I motsats till detta, var det flera respondenter som nämnde en önskan om fler blommor. Förstörelse var något som Informant 1 (20230202) belyste som vanligt förekommande tidigare i området

men som minskat till följd av mera aktivitet i den gemensamma lokalen. Ordet "lustfyllt" var något som användes flera gånger och informanten menade just att den gemensamma utemiljön skulle kunna göras mer attraktiv för de boende (Informant 1, 20230202). I relation till detta belyste därför Informant 1 (20230202) behovet av skötsel och att göra området mera välkött, men att det samtidigt bör vara lättskött på grund av ekonomiska skäl. Exempelvis uttryckte informanten följande om existerande äppelträd: "[...] man kan göra jättemycket men det sköts inte och då ligger det massor äpplen på marken och ruttnar och drar till sig getingar och det ser allmänt bara smutsigt och skitigt ut." (Informant 1, 20230202). En kommentar om att fallfrukt bör tas bort lämnades även i enkäten.

Trygghet var också en fråga som diskuterades flera gånger under intervjun med Balder (Informant 3, 20230213). Likt intervju ett, nämndes trygghetsvandringarna som görs en gång på våren och en gång på hösten för att bedöma belysningen och undersöka om några träd eller buskar är skymmande i området (Informant 3, 20230213). Bedömningen görs i mörker på plats av entreprenaden tillsammans med någon från fastighetsbolaget. Skötsel var också något som diskuterades som en del av detta. Informant 3 (20230213) menade att någon skötselplan för utemiljön och kunskap inte riktigt funnits. Något som Informant 3 identifierade som vanligt inom fastighetsbranschen och uttryckte följande:

"Tillbaka på 80-talet så hade man ju egen personal, alltså mycket egna murare, egna snickare, egna städare, trapphusstädare, egna utemiljö... sedan när det blev svåra tider på 90-talet då så började man köpa in från entreprenaden. Det blir ofta liksom, man sparar lite pengar men att en viss kunskap försvann då liksom. Det ligger kvar hos olika bolag så man gör det man kan. Men man kanske skulle kunnat ha gjort det mycket bättre om man har den kunskapen själv."

(Informant 3, 20230213).

De gemensamma uteplatserna beskrev Informant 3 (20230213) på följande vis: "När man byggde dem en gång i tiden var det ju för att man skulle mötas och umgås. [...] att man träffas i det offentliga rummet, vilket är bra för trygghet och så vidare. Men då ska ju folk vilja det också.". En tveksamhet till om de boende önskar en förändring av utemiljön kan alltså identifieras från Balders sida (Informant 3, 20230213). På samma gång anses utemiljön spela en stor roll för de boende (Informant 3, 20230213), vilket också enkätsvaren indikerar. Till skillnad från denna intervju nämndes aldrig trygghet under intervju två med Åstorps kommun. Kvalitén av existerande utemiljöer i Åstorp diskuterades dock vara sämre eller mindre använda. Detta då Informant 2 (20230207) belyste att i Åstorp finns få utemiljöer för barn och ungdomar att vara på och nämnde följande: "[...] att man kanske förlitar sig lite mycket på att vi har Söderåsen. Det är därför andra grönytor glöms av också.". Detta skulle därför kunna identifieras som en trygghetsaspekt eftersom generellt sett kan en ökad användning av utemiljöer ge positiva effekter på trygghetsupplevelsen (Boverket, 2008).

Aktivitet

Från både enkätundersökningen och intervjuerna framkom att det finns få ytor för aktivitet i området. Detta var också något som identifierades som något generellt i Åstorp och då särskilt för ungdomar och barn (Informant 2, 20230207). Att tydliggöra ytors funktion både symboliskt och fysiskt, är också en viktig del av den upplevda tryggheten (Boverket, 2008). Informant 2 (20230207) belyste att "Det här är ju tyvärr överlag ett problem över hela kommunen. Att det finns... det är väldigt dåligt med ytor som är till för framför allt ungdomar också.". Ytor för olika aktiviteter kan alltså tolkas som något som saknas, från både de boendes och Balders perspektiv, men också i kommunen. I enkätundersökningen svarade 37 % av respondenterna att aktivitet är viktigast i den gemensamma utemiljön. Dessutom svarade 17 % av respondenterna att mötesplatser är viktigast i den gemensamma utemiljön, vilket också kan ses som en typ av aktivitet. Tillsammans blir detta det andra viktigaste i utemiljön för respondenterna. Att ha möjlighet till att leka, umgås, grilla, sitta ner och koppla av samt motionera i utemiljön var de fem mest valda alternativen i fråga fyra av frågeformuläret. Detta indikerar vilken typ av funktion som önskas i utemiljön bland de som svarat vilket även återkom i kommentarerna under frågan om något saknas eller bör ändras. 43 % svarade även att det skulle vara mycket intressant med en lekplats, vilket till skillnad från frågan om rabatter/planteringar påvisar ett större intresse.

Likt detta beskrev också Informant 1 (20230202) ett behov av lekplatser som "[...] det finns som sagt inga lekplatser, det finns nå... sandlådor och sådär, det blir ju inte riktigt det. Det tycker jag fattas, nåt sånt. Nån gemensam plats som gör att dom kommer ut ifrån sina trädgårdar." Informant 3 (20230213) identifierade istället varierande intressen för utemiljön bland de boende. "Vissa vill ha lekplatser, vissa vill inte ha lekplatser." (Informant 3, 20230213). Trots

att många svarade att inget önskades tas bort i utemiljön lämnades en kommentar om existerande lekmöjligheter i enkäten på följande vis: "Går en del runt om i området med barnen och för det mesta är det gamla grill/sittplatser och sandlådor som används av katterna som toaletter. Barnen blir därför ombedda att inte leka där när man går förbi, istället fixade vi vår egen sandlåda i trädgården. Hade nog hellre sett att man plockade bort allt sånt som inte används.". På frågan vad en lekplats ska innehålla svarade de flesta att de önskade varierade lekplatser för olika åldrar med exempelvis gungor, rutschkanor och klätterställning. I enkäten framkom det även att de boende önskar motionera och att utegym därför skulle kunna vara en bra idé. Utöver detta förklarade Informant 2 (20230207) att hundrastgårdar är efterfrågade i Åstorp. 29 % av respondenterna i enkäten svarade att det skulle vara mycket intressant med en hundrastgård, men detta var inte den mest önskade aktiviteten att göra i den gemensamma utemiljön.

Både Informant 1 (20230202) och 3 (20230213) menade att det är svårt att veta exakt vad de boende önskar, men att det finns ett behov av flera aktivitetsytor i den gemensamma utemiljön. Informant 3 (20230213) förklarade att "Vi har inte riktigt fått grepp om vad de vill ha liksom i utemiljön. Utan vi har nog mera gjort antaganden [...]. Vi har också haft svårt att få igång dialogen där.". Enkätsvaren indikerar däremot ett intresse för förändring av utemiljön så att de boende kan få möjlighet att genomföra olika aktiviteter.

Trivsel

Som tidigare nämnts har trivsel ofta ett samband med både trygghet och skötsel. En inbjudande, intressant och attraktiv gemensam utemiljö är viktiga aspekter för trivseln. Om trivseln är god leder det till ökad användning vilket i sin tur ger positiva effekter på trygghetsupplevelsen (Boverket, 2010b). Trivsel var även ett uttryckt tema under intervju ett och i enkätundersökningen. Detta är något som kan illustreras i en kommentar från enkätundersökningen: "Mer blommar, det gör det mer mysigt och trivsamt. Mer lekplatser, aktiviteter för barnen". Enkätundersökningen visar att 57 % av respondenterna vill ändra eller saknar någonting i den gemensamma utemiljön. Detta med flera kommentarer om att det önskas mer växtlighet, fler bänkar, papperskorgar, grillplatser och bättre belysning. Mindre skräp och upprustning är andra ord som också nämndes i detta sammanhang. Här kan frågan om skötsel återigen belysas. Under intervju ett diskuterades att om det finns trivsamma platser att vistas på så ges möjligheten att vara där, men att området just nu inte ger den möjligheten (Informant 1, 20230202). Detta är i linje med vad som diskuterades under intervjun med kommunen. Informant 2 uttryckte följande:

"[...] jag upplever ändå att medborgarna är ju väldigt måna om att Åstorp ska vara en kommun som man trivs väldigt... som man ska trivas i. Och... nej men många som bor här uttrycker ju det också. De gillar ju Åstorp. Sen har ju Åstorp ett rykte runtom att man tycker det är fulare och då att de inte tycker att... nej men att det kanske inte är det bästa ryktet på det sättet. Men det är ju också upp till kommunen hur man profilerar sig också och så."

(Informant 2, 20230207)

Just växtligheten är något som nämnts flera gånger i både Facebookinlägget och enkätundersökningen. På frågan om hur intressant det skulle vara med fler rabatter/planteringar så

svarade 23% mycket intressant och 37% ganska intressant. Detta visar att det finns ett intresse för mer växtlighet hos de boende, men som tidigare nämnts är en ännu mer intressant. I intervjuerna och enkätundersökningen uppmärksammades att en del växtlighet tagits bort. "Växtligheten, här plockas det bara BORT." svarade till exempel en respondent på frågan om vad som saknas i den gemensamma utemiljön. En annan gav följande kommentar: "Bärbuskar och fruktträden har nu gallrats rätt hårt, hoppas de tar sig. Vissa tagits bort. Så lite nytt sånt vore bra...". Enligt både Informant 1 (20230202) och Informant 3 (20230213) har denna insats dock genomförts i ett trygghetskapande syfte. I detta fall kan alltså intressen för växtlighet och trygghet tolkas vara motsatta till varandra. I relation till detta kan tveksamheten till att förändra från Balders sida å ena sidan belysas genom följande: "Bestämna inriktning. Ska man göra fint eller ska man ta bort dem eller vad ska man göra." (Informant 3, 20230213). Å andra sidan uttryckte Informant 1 (20230202) en önskan om att trivsel skulle kunna ökas genom att introducera enkla växter som inte växer högt eller brett och andra element såsom konst. Ett intresse för att skapa en trivsam utemiljö kan alltså identifieras hos de boende medan fastighetsägaren kan tolkas ha flera intressen. På frågan om fastighetsägaren vill att de boende ska använda de gemensamma uteplatserna, svarade Informant 3 (20230213) följande: "Det vill vi absolut. Samtidigt, det är ju också frågan jag menar det är ju inte vad vi vill som är det viktiga utan det är vad de boende vill och där tror jag ibland att det blir en krasch."

Möjligheter och utmaningar

Föregående redogörelse tyder på att både gemensamma och olika intressen för utemiljön finns bland berörda aktörer. Det finns en vilja till att förändra den gemensamma utemiljön från både Balder och de boendes sida. Samtidigt kan en vilja från kommunens håll också identifieras eftersom platsen har ett stort upptagningsområde och en diskussion har just påbörjats kring existerande grönytor och deras utvecklingspotential. Med detta intresse kan både möjligheter och utmaningar identifieras.

Kommunen ser Åstorp som en plats med stor potential. Det är en ort med många fina värden och där många vill bo, men tillgängliga bostäder är få. Närheten och tillgängligheten till, till exempel Helsingborg, gör Åstorp till en plats som också är enkel att pendla till (Informant 2, 20230207). Informant 2 (20230207) identifierade alltså Åstorp med många möjligheter, men att det kan vara utmanande att bestämma var kommunen ska börja på grund av begränsade resurser och kunskap. "Men en utav de frågor som vi jobbar väldigt mycket med är ju just att vi ser över miljöerna för barn och ungdomar." sade Informant 2 (20230207). Likaså nämndes ängsytter och biologisk mångfald som en annan fråga kommunen jobbar lite mera med (Informant 2, 20230207). Under intervjun framkom också att Dala är ett attraktivt område då det erbjuder hyresrätter i just radhusform och har ett bra läge. Detta såg Informant 2 (20230207) som en möjlighet till att jobba vidare med barn, ungdomar och biologisk mångfald tack vare Dalas upptagningsområde och stora grönytor.

Denna möjlighet speglas även i intervjun med Informant 3 (20230213) som uttryckte följande: "Jag ser nog också att i relation till de här ytorna som inte är våra, de stora gräsyterna. Alla pratar om grönytor idag. Man vill ha generösa och det är ju fantastiskt på det sättet. Man kan ju springa och spela fotboll och vad ni vill

liksom och...". Informanten identifierade också utvecklingspotential i de stora fina ytorna i studieområdet. Från fastighetsägarens perspektiv, upplevs Dalaparken tillsammans med studieområdet alltså ha möjligheter till utveckling (Informant 3, 20230213).

Samtidigt kan storleken på yta upplevas som en utmaning eftersom det är så mycket att hantera vilket kräver resurser och kunskap (Informant 3, 20230213). Dessutom nämnde Informant 3 (20230213) att utemiljöer spelar "Väldigt väldigt stor roll." i Balder's arbete med deras fastigheter, men att det finns för få resurser för att sköta alla utemiljöer. För att spara på resurser har därför skötseluppdraget förenklats och lagts på extern entreprenad. Informant 1 (20230202) nämnde bland annat att en stor del av uppdraget är att klippa häckarna runt alla trädgårdar samt gräsmattor i området och resterande delar av utemiljön är inte prioriterad. Skötseln av utemiljöer har därav blivit eftersatt, i både kunskap och resurser (Informant 3, 20230213). Det finns heller ingen förutbestämd plan på hur utemiljön ska skötas mer än att häckar och gräs ska klippas, vår- och höststädning ska genomföras och ogräsrensning ska ske fyra gånger per år (Informant 3, 20230213). Att utemiljön inte är så välskött kunde också ses under platsbesöken och i enkätsvaren. Skötseln kan alltså tolkas som en av de största utmaningarna, vilket identifierades under båda intervjuerna med Balder. Resurser och kunskap verkar också vara en utmaning när det kommer till skötsel inom kommunen (Informant 2, 20230207). Som möjlig lösning på detta uttryckte Informant 1 (20230202) ett behov av en struktur och ett helhetsperspektiv på området. Trots att båda intressenterna har en delad utmaning finns inget samarbete mellan dem idag. Samtidigt kan samarbete vara en identifierad möjlighet från kommunens sida. Informant 2 (20230207) nämnde följande om Dalaparken: "Men säg på en sån här yta liksom här hade man ju absolut kunnat ha ett samarbete med Balder och hyresgästföreningen om man hade haft ängsytter här. Att man tillsammans med dem

hade haft en slätterdag till exempel. För det rör sig om två gånger per år eller vad det är liksom." I motsats till detta nämndes aldrig kommunen under intervjuerna med Balder (Informant 1, 20230202 & Informant 3, 20230213).

Svarsfrekvensen på enkäten kan också ses som en utmaning då den inte var så hög och inte fångar alla boendes önskan. Detta är också något Informant 3 (20230213) diskuterade då det finns olika intressen hos de boende och att Balder har haft svårt att få igång dialogen om vad de egentligen vill ha i sin utemiljö. Frågan om bostadsgårdens funktion i dagens situation och levnadsformer kan belysas i denna diskussion. Det fanns en tveksamhet hos flera informanter om huruvida de boende använder och skulle vilja använda sin utemiljö (Informant 3, 20230213 & Informant 1, 20230202). I relation till detta har de spontana samtalen från rundvandringarna också gett intrycket av att de boende kanske inte har en önskan om att umgås i utemiljön. Därremot framkom att det var mera liv i utemiljön tillbaka i tiden med evenemang såsom dans och brännboll och uteplatserna användes mera då. På samma gång gavs också intrycket av att boende inte har tillit till att utemiljön kommer att förändras på grund av tidigare erfarenheter. Bilkörning inne i området var också något som diskuterades och upplevdes under rundvandringarna. Från dessa samtal framkom även att barn och ungdomar i området behöver någontans att vara, vilket utemiljön inte erbjuder i dagsläget. Detta är i linje med enkätsvaren som tydligt visade en önskan om lekplatser. Trots de nämnda utmaningarna identifierades ett intresse för att förändra utemiljön från både Balder och de boendes sida. Detta kan beskrivas som en möjlighet. Informant 1 (20230202) belyste exempelvis uteplatserna och lokalen som potentiella utvecklingsområden. Informanten uppmärksammade också särskilt en existerande vilja hos de boende att utnyttja de gemensamma uteplatserna om de hade fräschats upp (Informant 1, 20230202). Denna vilja att skapa mera trivsel bekräftades även i enkätsvaren som illus-

trerade ett intresse för upprustning, mera blommor, sittplatser och papperskorgar. Ett lika stort intresse för att skapa definierade ytor för olika aktiviteter såsom lek och motion påvisade också enkätundersökningen.

Platsen utifrån Gehls 12 kriterier

Med referens till Gehls kategorisering av de tolv faktorer som avgör om en plats är bra eller mindre bra för människan att vistas på, belyser detta avsnitt utmaningar och möjligheter med studieområdet. Detta är vårt samlade intryck från platsbesök, observationer, intervjuer och enkäter. Här identifieras därför generella och särskilda delar av området som med hjälp av dessa kriterier uppmärksammas. Kriteriernas gradering, ”dålig”, ”medel” eller ”god”, kan i detta fall framhäva både utmaningar och möjligheter, vilket vidare diskuteras i nästkommande reflektion (se Figur 44).

● Skydd mot trafik och skador

Eftersom bostadsområdet är trafikseparerat finns det ett grundläggande skydd från fordonstrafik. Vid parkeringarna finns vägbommar och betongsuggor som ska hindra fordonen från att ta sig in på området. Trots detta är bilkörning inne i området vanligt förekommande, vilket kan minska skyddet mot trafik för de gående. Samtidigt har markbeläggningen i området en hel del sprickor, håligheter och skador. Detta kan öka risken till skador för de gående. Den mossbevuxna markbeläggningen kan också medföra risker för halka och således skador.

● Skydd mot våld och brottslighet

Ett flertal belysningsstolpar längs med gångvägarna och armaturer på fasader kan identifieras i området. Dock saknas en variation av ljuskällor, vilket skulle kunna öka känslan av trygghet. Det är lite aktivitet i området vilket medför att det är få ögon på gatan och området har endast en funktion. Likaså har omgivningen endast en funktion som är bostäder. Mest rörelse kan identifieras vid gång- och cykelstråket som löper genom området.

● Skydd mot obehagliga sinnesintryck

Under blåsiga dagar skapas vindkorridorer mellan husen, vilket kan skapa obehag. Mellan husen kan också lä finnas, vilket skapar vindvariation. Vid uteplatserna finns dock plank med syftet att fungera som vindskydd, men dessa platser används ej så frekvent. Uteplatserna är relativt exponerade för sol då skuggande träd och andra element saknas till en viss del. Därför saknas skydd mot regn och snö likaså. Å andra sidan, eftersom husen är låga, kan solen värma under korta vinterdagar. Tack vare att området inte är beläget i en miljö med mycket trafik kan luften upplevas som god. Däremot hörs ett dovt buller från den närliggande motorvägen vilket kan upplevas som obehagligt.

● Möjligheter att gå

Inom de tre områdena finns det relativt många gångvägar, men det är få vägar som förbinder *Område 1* med de andra två områdena. Dock finns stora gräsytor att röra sig på vilket skapar möjligheter. Däckspår och stående vatten på dessa ytor kan försämra gångmöjligheterna. Som tidigare nämnt kan ytskiktet på vägarna hindra tillgängligheten för alla.

● Möjligheter att stå/uppehålla sig på platsen

Området har potentialen att erbjuda flera möjligheter till att stå och stanna upp, men bristande aktivitet och skötsel kan hindra från iakttagande av någon och omgivningen. Planken vid uteplatserna, fasaderna och häckarna har potential att vara kantzoner då de kan vara attraktiva att luta sig mot eller vända ryggen mot för att ta in omgivningen.

● Möjligheter att sitta

Genom hela området kan ett flertal bänkar identifieras, men dessa är grupperade till särskilda zoner att sitta i, det vill säga uteplatserna. Därför saknas bänkar som kan användas för vila på vägen. Sittplatserna kan beskrivas som funktionella men deras placering skapar få möjligheter att titta på människor. Här finns delvis växter och sol att njuta av.

● Möjligheter att se

Uppifrån den stora kullen vid kommunens grönyta är utsikten intressant. Bostadsområdet och dess omgivning kan överblickas och likaså kan Nyvångs slagghög betraktas. Nere i området är dock överblickbarheten sämre dels på grund av husens placering och dels på grund av vegetationen. Utsikten i området kan därför beskrivas mindre intressant därför att den oftast är blockerad av hus eller vegetation, utformningen är enformig och få fria siktlinjer kan identifieras.

● Möjligheter att koversera och höra

Områdets ljudnivå kan upplevas som behaglig då det inte finns något påtagligt buller från omgivningen. Ljud från trafiken kan höras, men detta stör inte möjligheten att prata och höra.

● Möjligheter till aktivitet

I området finns det få platser som bjuder in till fysisk aktivitet, sociala möten och lek då det saknas lekplatser och intressanta mötesplatser. Dock finns flera sandlådor som är placerade vid uteplatserna och här finns också bänkar som ger möjlighet till möten, men dessa används ej. De inhägnade asfalterade ytorna kan ge möjligheten till fysisk aktivitet men bristande skötsel och redskap minskar attraktiviteten. Den gemensamma lokalen möjliggör olika typer av aktiviteter under hela dagen och under årets alla

årstider. De fyra kullarna som finns i området bjuder även in till att bestigas, vilket kan möjliggöra aktivitet. De stora grönyterna i området kan också bjuda in till aktiviteter som bollsport och att springa.

● Skala anpassad till den mänskliga dimensionen

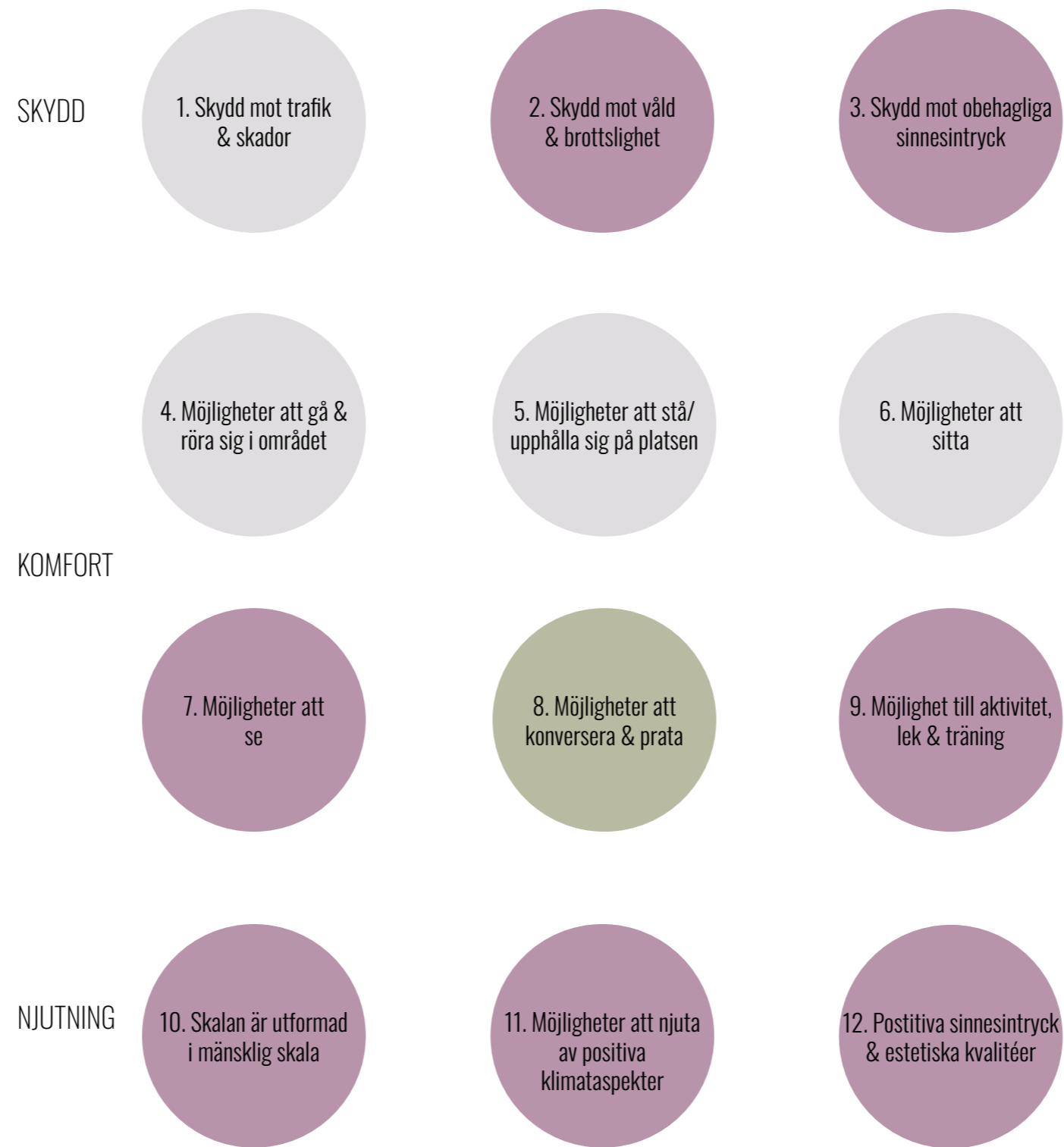
Den yta som området sträcker sig över kan upplevas omfattande vilket gör det utmanande att orientera sig i området. Samtidigt kan de stora grönyterna upplevas som en barriär. Både höjden på byggnaderna och storleken på uteplatserna är däremot anpassade till den mänskliga skalan.

● Möjligheter att njuta av de positiva aspekterna av klimatet

Både positiva och negativa aspekter av klimatet kan identifieras i området då fåtalet träd minskar tillgänglig skugga men ökar å ena sidan möjligheten till att njuta av solen. Med fåtalet attraktiva sittplatser är å andra sidan möjligheterna till att njuta av de positiva klimataspekterna få.

● Positiva sinnesintryck och estetisk kvalitet

Den enkla ensidiga utformningen med få detaljer och liten artvariation i området skapar ett mindre intressant helhetsintryck. Detta intryck förstärks även på grund av den låga skötselnivån, vilket gör området mindre estetiskt tilltalande. Trots detta kan material och växter med dess säsongsvariation bidra till positiva sinnesintryck. Husens utformning med fasader i tegel ger också karaktärsdrag till området.

Figur 44. Vårt samlade intryck av platsen enligt Gehls 12 kvalitetskriterier bedömda "dålig", "medel" eller "god".

Reflektion

Genom en platsbeskrivning och platsanalys har detta kapitel beskrivit projektets studieområde Dala ur flera perspektiv. Platsbeskrivningen av studieområdet med dess historiska och geografiska kontext inledde kapitlet. Därefter presenterades platsanalysen med referens till dokumentundersökning och observationer. Vidare belystes platsen ur berörda intressenters perspektiv baserat på data från enkäter och intervjuer. Resultatet och analysen sammanställdes sedan utifrån Gehls 12 kvalitetskriterier. Detta visade på vårt samlade intryck från dokumentundersökning, platsbesök, observationer, intervjuer och enkäter. Detta helhetsintryck kan alltså anses belysa både utmaningar och möjligheter inom kategorierna skydd, komfort och njutning där endast ett kvalitetskriterium bedömdes som god vilket visar att platsen har brister. Då många av punkterna i checklistan värderades som bristande kan detta å ena sidan innebära en utmaning eftersom det är brister som kanske funnits där från början och kan vara svåra att åtgärda utan stora resurser. Detta kan också vara mindre brister som kanske inte bara åtgärdats av fastighetsägaren vilket kan vara en följd av många aspekter och intressen som står mot varandra. Å andra sidan kan dessa brister anses vara möjligheter istället då de även indikerar konkreta områden som har potentialen att förbättras. Dock kanske detta inte är enligt allas intressen, men skulle kunna öka vissa värden som kanske medför flera positiva effekter.

I kriterieanalysen uppmärksammades olika delar av området, såsom topografi, vegetation och skötsel. Detta kan motivera potentiella fysiska platser och frågor att inkludera i gestaltningen för att just öka utemiljöns värden för de boende i området. Bedömningen av hur väl fungerande och inbjudande denna plats är visade på ett flertal brister som skulle kunna förbättras, men också värden som kan bevaras. Analysen identifierade stora brister inom kategorin för skydd medan ett kriterium under komfort uppfylldes helt och kriterierna under njutning är sämre fungerande. Eftersom kriterierna under skydd

enligt Gehl (2010) är grundförutsättningarna för en plats kan detta förklara varför resterande kriterier inte heller uppfylls väl. Dessa kriterier är också något som kan uppfattas ingå i frågan om trygghet och relaterade frågor som tydlighet och trivsel där skötsel spelar en avgörande roll, vilket diskuterats i föregående kapitel *Att lära av andra*. Tydlighet och trivsel är även något som kan identifieras vara en del av kriterierna som tillhör rubrikerna komfort och njutning. Alla kvalitetskriterierna kan i detta fall tolkas som sammanlänkade och beroende av varandra.

Sammanfattningsvis belyser således denna analys och detta resultat just frågan om trygghet. I platsanalysen illustrerades ett återkommande behov av skötsel och underhåll samt tydlighet i utemiljön. Tydlighet kan i detta fall exempelvis innebära överblickbarhet, orientering, belysning och papperskorgar. Tydlighet kan även uppnås genom ytor som är tydligt definierade för aktiviteter såsom att leka, sitta, rasta hunden, träna och titta på blommor. I denna kontext kan även trivsel belyses vara en central del då miljön kan möjliggöra dessa upplevelser som då också bidrar till välmående. I och med detta kan därför flera värden i området också identifieras. I kriterieanalysen diskuterades till exempel fysiska element, historiska värden och särdrag som bidrar till områdets karaktär, till exempel de mindre kullarna och husens fasad. Andra värden som framkom var också element som har potentialen till att möta dessa behov och således öka kvaliteterna för framför allt skydd.

Med syftet att utveckla ett förslag till hur utemiljön kan förändras och utformas för att öka värden för de boende i området Dala har därför specifika platser i området valts baserat på analysen för att illustrera idéer. I linje med föregående diskussion kan de gemensamma uteplatserna och de tre större grönytorna här lyftas fram. Dessa är platser i området som kan upplevas bidra till de generella värden och brister som identifierats i platsanalysen. Platserna har alltså potentialen att förändras för att kunna möta

behovet av skötsel och underhåll samt tydlighet och trivsel som möjliggör för en ökad upplevd trygghet i området. Samtidigt kan ökad skötsel och ökat underhåll också belysas vara ett övergripande behov i hela områdets utemiljö. Inom ramen för projektets tid och resurser har därför fyra platser valts att inkluderas i idéförslaget som utvecklats med referens till det här kapitlet och föregående kapitel (se *Att lära av andra*).

De första tre platserna är grönytorna som i nuläget har odefinierad funktion, men är tillgängliga i alla tre områden. Dessa ytor har alla befintliga och intressanta värden såsom topografi och vegetation. De har därför potentialen till att skapa möjligheter för de boende att genomföra önskade aktiviteter, motverka den olovliga bilkörningen och skapa mera rörelse och trivsel i området. Den fjärde platsen är uteplats 2 i *Område 1*, vilken kan representera hur de gemensamma uteplatserna generellt är utformade till både innehåll och uttryck även om de delvis varierar. Dessa ytor har också befintliga värden såsom sittplatser och växter, men en definierad funktion som skulle kunna förstärkas för tydlighet och trivsel. Det tillgängliga läget för de boende, utformningen och att platserna omnämndes i enkäter och intervjuer var alltså några avgörande faktorer för detta val. I nästa avsnitt följer en närmare beskrivning av dessa fyra platser.

Platserna i detalj

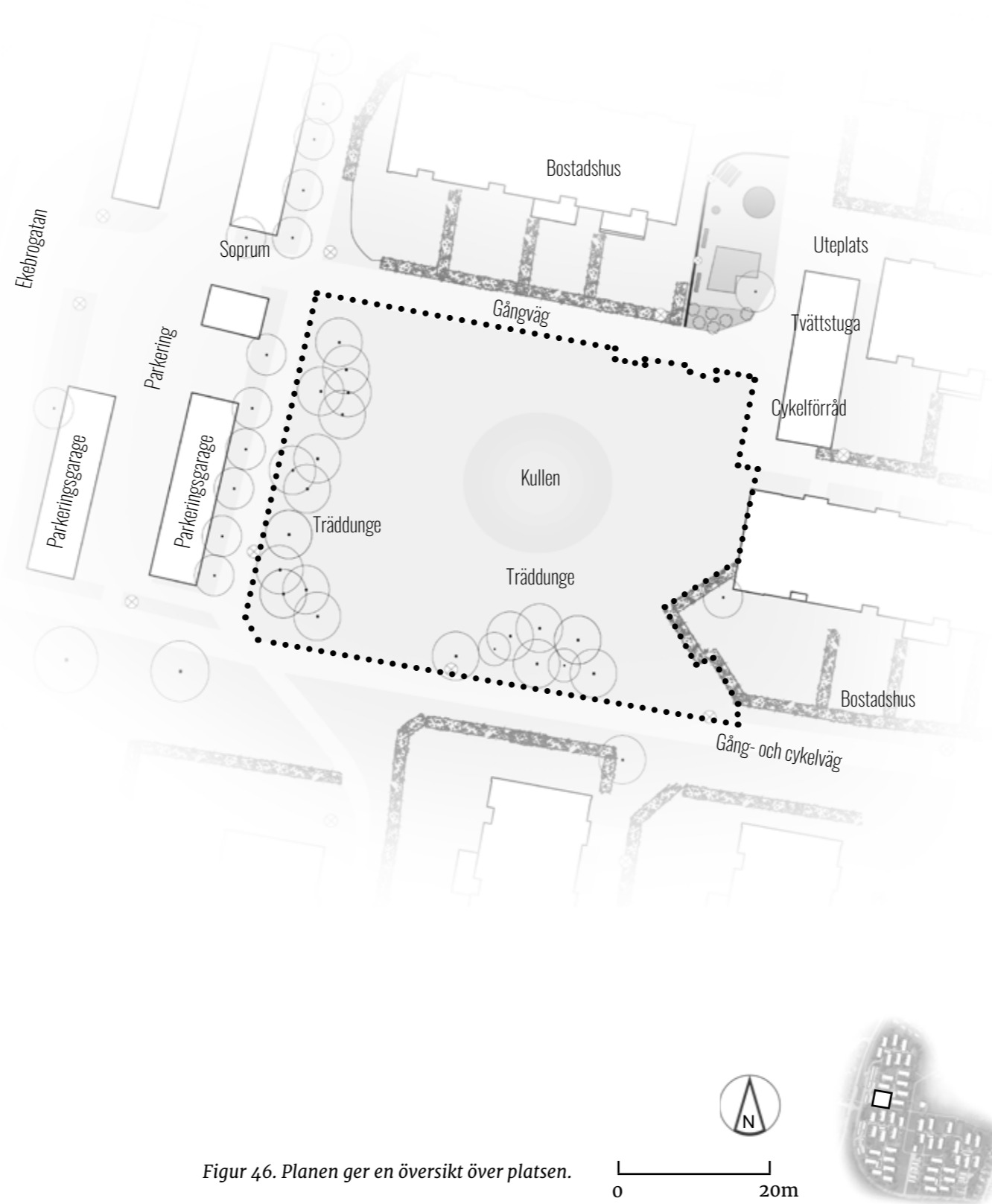
Tidigare avsnitt har belyst en rad olika utmaningar och möjligheter som kan identifieras i den omfattande gemensamma utemiljön vilket också illustrerar betydande potential till utveckling. Följande avsnitt beskriver de fyra valda platserna närmare (se Figur 45). För att i detalj belysa den befintliga platsens karaktär och särdrag samt dess värden och brister med referens till tidigare analys. Denna beskrivning kan tydliggöra vad som kan vidareutvecklas och bevaras i gestaltningen. Först presenteras den första platsen som är den stora grönytan med en befintlig kulle. Därefter beskrivs andra platsen som är grönytan med tre kullar och sedan den tredje platsen som är den öppna gräsytan i *Område 1*. Avslutningsvis introduceras den fjärde platsen. Varje beskrivning illustreras med en plan som visar detaljer och till höger om den i den gröna rutan listas värden och brister (se nästa sida).

Figur 45. De valda platsernas position i området (Kartunderlag: © Lantmäteriet, 2022 | Layout: Johansson & Björk, 2023).

Första platsen (område 3)

Platsen är belägen i områdets västra del och ligger parallellt med det offentliga gångstråket (se Figur 46). Ytan utgörs till största delen av bruksgräsmatta på cirka 2000 kvadratmeter. Vid mitten av ytan finns en kulle som är ungefär 17 meter i diameter och har en höjd på cirka två meter. Mot parkeringen avgränsas platsen med en rad av träd i olika storlekar och arter. På motsatt sida ligger en tvättstuga med entréer vända mot platsen. Här i öst finns också en tom husfasad och en privat trädgård med barrträd och häckar som sträcker ut sig i en rundad form över platsen. En annan trädgrupp med inslag av olika buskar är placerad i söder mot gångstråket. I norr avgränsas ytan också av en gångväg längs med radhusens privata trädgårdar. Denna asfalterade gångväg breder ut sig över gräsytan i form av två rektanglar. Trädgrupperna består av arter som bland annat björk, hassel, hägg, bok, al och ek. Den befintliga jorden består av glacial finlera som är näringsrik och ej så genomsläpplig. Trädgrupperna bidrar till viss skugga men mitten och norra delen av ytan är relativt exponerade för sol och vind. Nästa sida visar foton över platsen (se Figur 47).

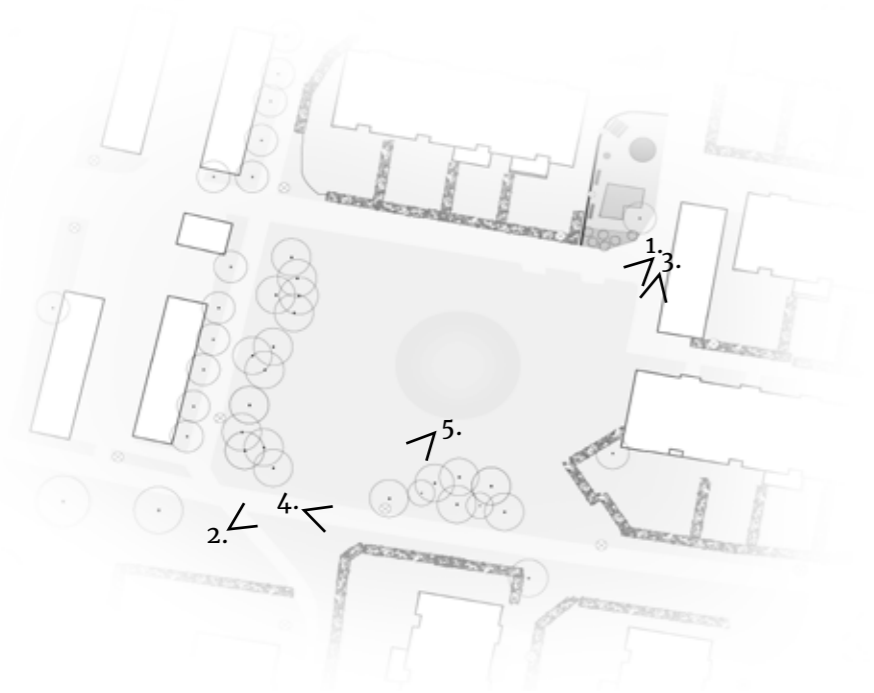
Figur 46. Planen ger en översikt över platsen.

Värden:

- Kullen bjuder in till fysisk aktivitet
- Kullen väcker intresse till att stanna upp och titta på saker
- Relativt god överblickbarhet
- Artvariation av träd som erbjuder blomning och höstfärg
- Träden kan ge positiva sinnesupplevelser och estetiska kvalitéer
- Gångvägar bidrar till att platsen har ögon på sig
- Tvättstugans entré ligger i anslutning till platsen
- Gång- och cykelstråket bidrar till rörelse
- Närheten till parkeringen kan bidra till att människor rör sig vid platsen

Brister:

- Trädraderna skymmer sikten över gång- och cykelstråken
- Inga sittmöjligheter
- Platsen har ingen definierad funktion
- Platsen är öppen och exponerad för väder och vind vilket kan bidra till obehagliga sinnesintryck
- Öppenheten gör att platsen uppfattas som stor i förhållande till den mänskliga skalan
- Variation i fältskiktet saknas
- Platsen upplevs ha relativt lite aktivitet
- Få fönster som överblickar platsen (inga husentréer vända mot platsen)
- Få estetiska värden
- Ingen gångväg genom platsen
- Bilar kan förekomma vid gångstråket
- Papperskorgar saknas

1.

2.

3.

4.

5.

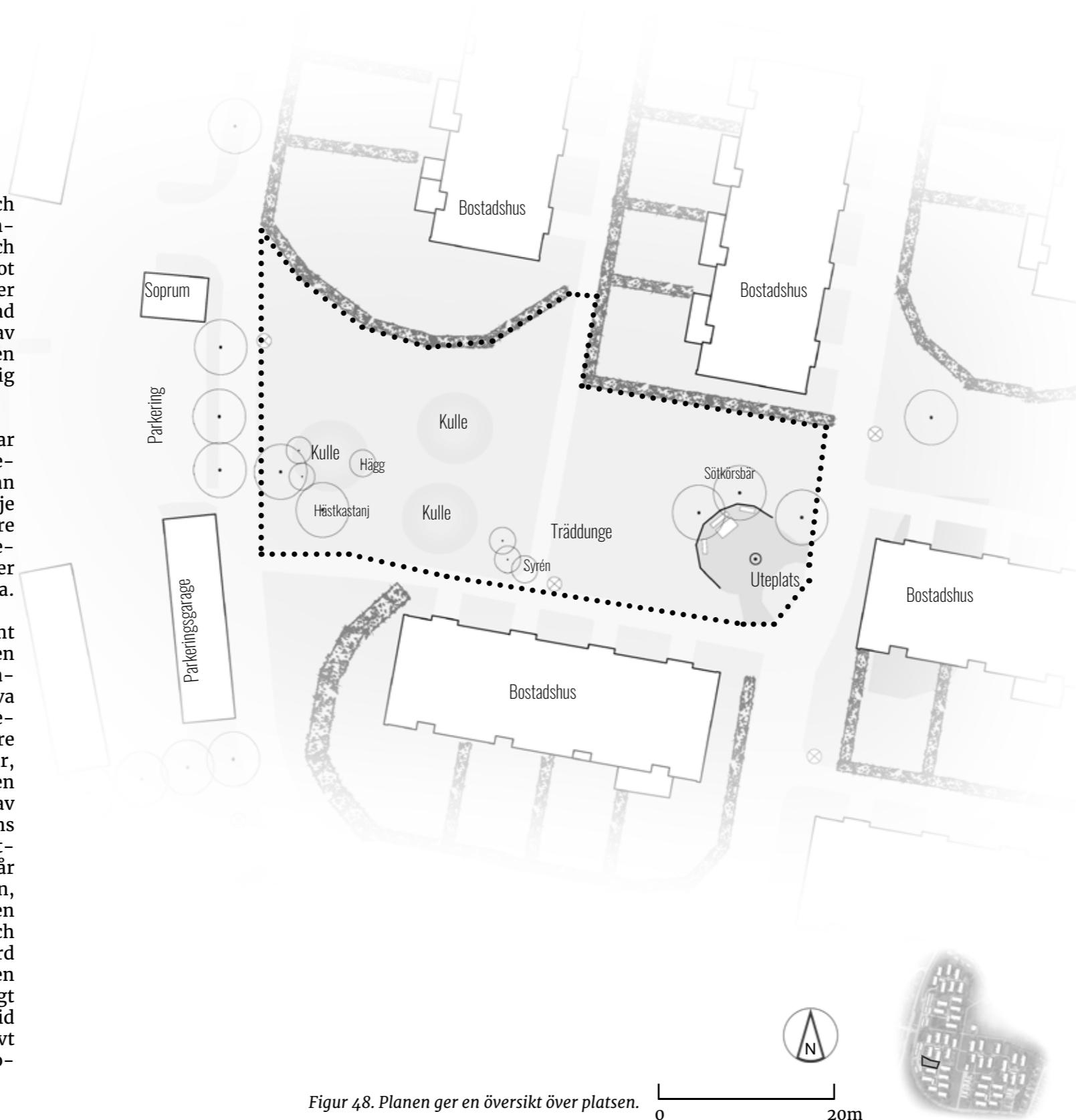
Figur 47. Figuren visar olika perspektiv på platsen. Referenskartan illustrerar var bilderna är tagna ifrån.

Andra platsen (område 2)

Platsen är belägen i områdets sydvästra del och är cirka 1200 kvm stor (se Figur 48). I söder angränsar platsen till en asfalterad gångväg och radhus vars entré vetter mot ytan, i norr mot radhusen och de privata trädgårdarna, i öster mot parkeringen och i väst mot en asfalterad gångväg och radhus. Platsen består mestadels av bruksgräsmatta och i mitten av området skär en asfalterad gångväg ytan i en östlig och västlig del.

Den västra delen karaktäriseras av tre kullar som är cirka 7 meter i diametern och 1,5 meter höga. Två av kullarna är gräsbeklädda medan den tredje består av mera bar jord. På den tredje kullen växer det tre stycken häggar som tidigare har huggits ned men nu skjutit upp flera meterhöga stubbskott. Intill den tredje kullen växer det två hästkastanjer som är cirka 10 meter höga.

Den östra delen består av bruksgräsmatta samt en mindre anlagd uteplats som ansluter till en asfalterad gångväg. Uteplatsen är cirka 65 kvadratmeter stor och har formen av en cirkel. Halva cirkeln är omgärdad av ett cirka 180 centimeter högt plank. Längs med planket står det tre stycken sötkörbär. Här finns även tre bänkar, ett bord och en flaggstång. Markbeläggningen består av marksten av betong med ytstruktur av småsten som ligger i förband med en halv stens förskjutning. Beläggningen är mossig och sättningsskador förekommer. Vegetationen består av bruksgräsmatta, hästkastanj, hägg, syrén, sötkörbär och liguster. Den befintliga jorden består av glacial finlera som är näringsrik och ej välldränerande. I en lågpunktskartering gjord av Länsstyrelsen Skåne pekades platsen ut som en yta som löper risk att översvämmas vid kraftigt regn. Träden bidrar till viss skugga, främst vid kullarna och uteplatsen. Annars är ytan relativt exponerad för sol och vind. Nästa sida visar foto över platsen (se Figur 49).

Figur 48. Planen ger en översikt över platsen.

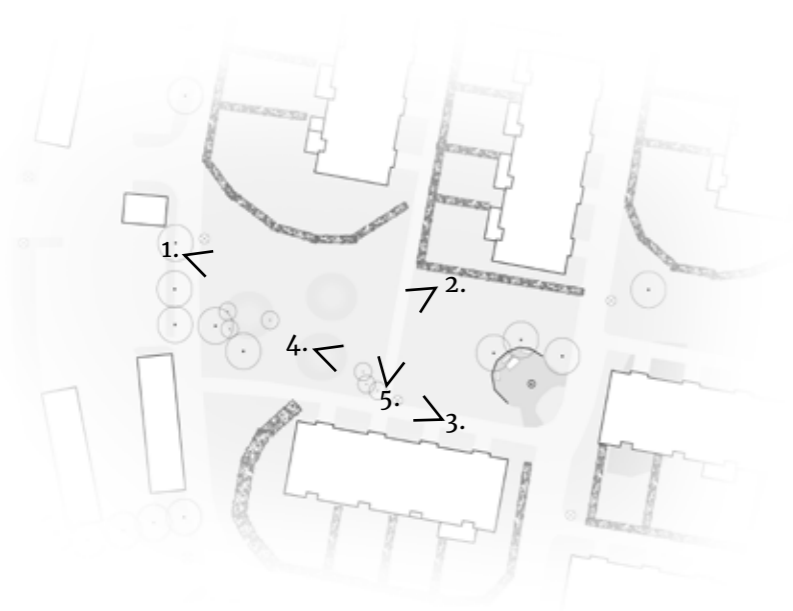
0 20m

Värden:

- Kullarna bjuder in till fysisk aktivitet
- Kullarna väcker intresse till att stanna upp och titta på saker
- Platsen upplevs som mer privat än de andra platserna
- Sittmöjligheter vid uteplatsen
- Träd och buskar kan ge positiva sinnesupplevelser och estetiska kvalitéer såsom blomning och doft
- Uteplatsen skapar rumslighet
- Planket skyddar mot vind
- Husentréer vetter mot platsen i söder, vilket bidrar till rörelse vid platsen
- Fönster som överblickar platsen
- Gångväg från norr till söder
- Kullarna skapar rumslighet
- God överblickbarhet
- Närheten till parkeringen kan bidra till att människor rör sig vid platsen
- Olika form- och växtelement som bidrar till variation i landskapet och ger en känsla av mänsklig skala

Brister:

- Få sittmöjligheter
- Variation i fältskiktet saknas
- Platsen har få definierade funktioner
- Platsen är öppen och exponerad för väder och vind vilket kan bidra till obehagliga sinnesintryck
- Gångvägen delar platsen i två
- Relativt lite belysning
- Få estetiska värden
- Lite artvariation
- Papperskorgar saknas

1.

2.

3.

4.

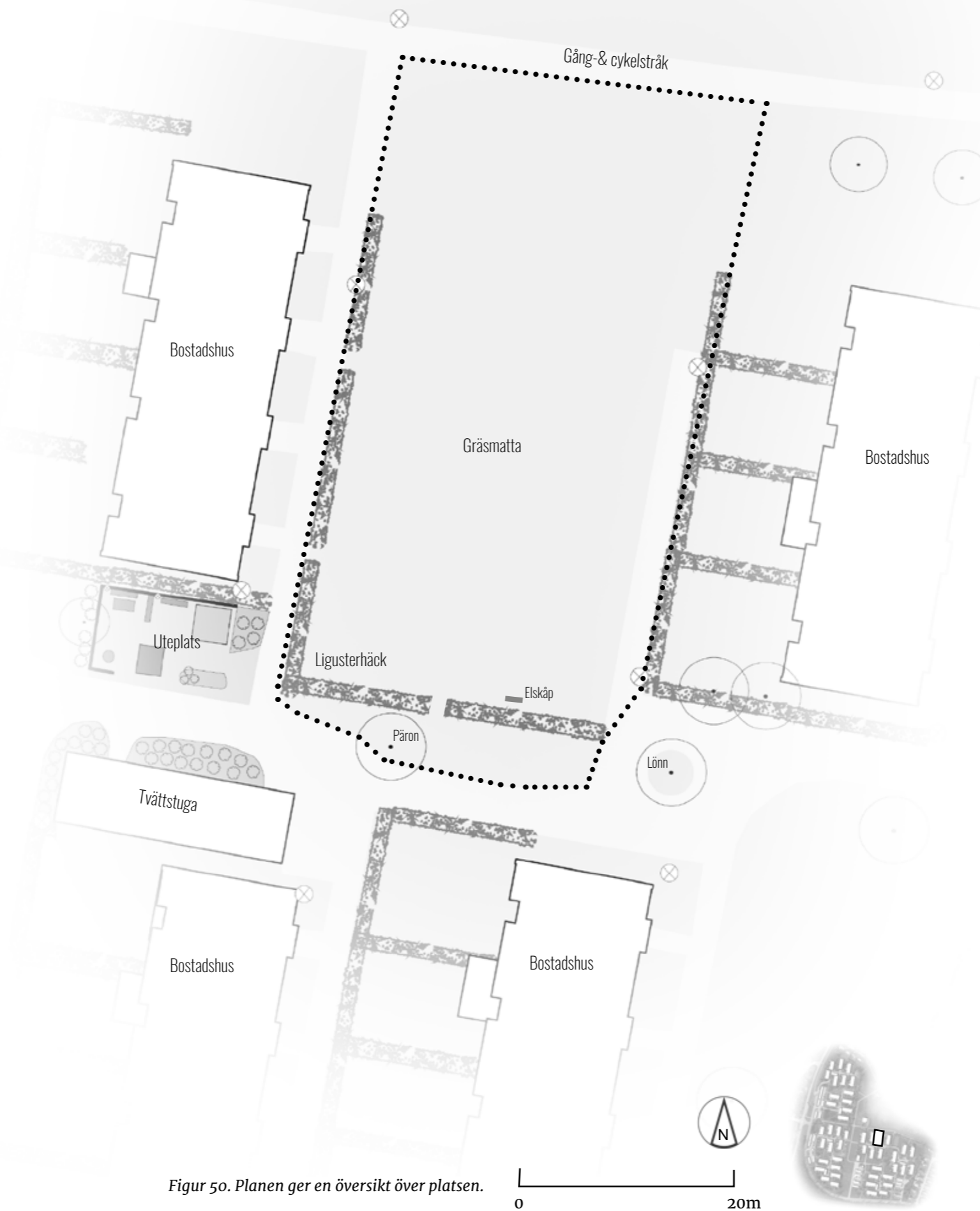
5.

Figur 49. Figuren visar olika perspektiv på platsen. Referenskartan illustrerar var bilderna är tagna ifrån.

Tredje platsen (område 1)

Platsen är belägen i norra delen av *Område 1* och är cirka 1300 kvadratmeter stor (se Figur 50). Platsen utgörs av en platt och öppen bruksgräsmatta där det tidigare har stått en radhuslänga som för några år sedan brann ned. Mot norr gränsar ytan mot det allmänna gång- och cykelstråket. Från ytan kan Dalaparken och dess stora kulle siktas. Parallellt med både den östra och västra sidan löper asfalterade gångvägar som avgränsas med kantsten av natursten. Intill det sydvästra hörnet finns en uteplats och tvättstuga.

Vegetationen utgörs av bruksgräsmatta, ligusterhäck samt ett päronträd. Ligusterhäcken, som omsluter platsen i väst och söder, har vissa smala öppningar som platsen kan nås via. I och med att platsen är öppen så blir den exponerad för mycket sol och vind. Bristen på träd och de låga husen gör att det saknas skugga på platsen. Jorden består av glacial finlera och vid platsbesöken upplevdes marken som ganska blöt. Nästa sida visar foton över platsen (se Figur 51).

Figur 50. Planen ger en översikt över platsen.

Värden:

- Platsen omges av gångvägar
- Väl separerad från biltrafik
- Husentréer vetter mot platsen, vilket bidrar till rörelse vid platsen
- Fönster som överblickar platsen
- Intresseväckande vy mot Dalaparken och dess stora kulle
- Ligusterhäcken och päronträdet bidrar till säsongsvariation av kvalitéer
- Öppenheten skapar möjlighet till att njuta av solen
- Öppenheten bjuder in till aktiviteter som att springa eller bollspel
- Det offentliga gångstråket ger ögon på platsen

Brister:

- Få sittmöjligheter
- Variation i fältskiktet saknas
- Artvariation saknas
- Platsen har ingen definierad funktion
- Häckarna skapar en tydlig avgränsning av platsen, men det ger en känsla av att platsen ej bör beträdas
- Platsen är öppen och exponerad för väder och vind vilket kan bidra till obehagliga sinnesintryck
- Relativt lite belysning
- Få estetiska värden
- Häcken är tät vilket gör den svår att genomblicka
- Få element som bjuder in till att stanna upp
- Avsaknad av mänsklig dimension
- Papperskorgar saknas

1.

2.

3.

4.

5.

Figur 51. Figuren visar olika perspektiv på platsen. Referenskartan illustrerar var bilderna är tagna ifrån.

Fjärde platsen (område 1)

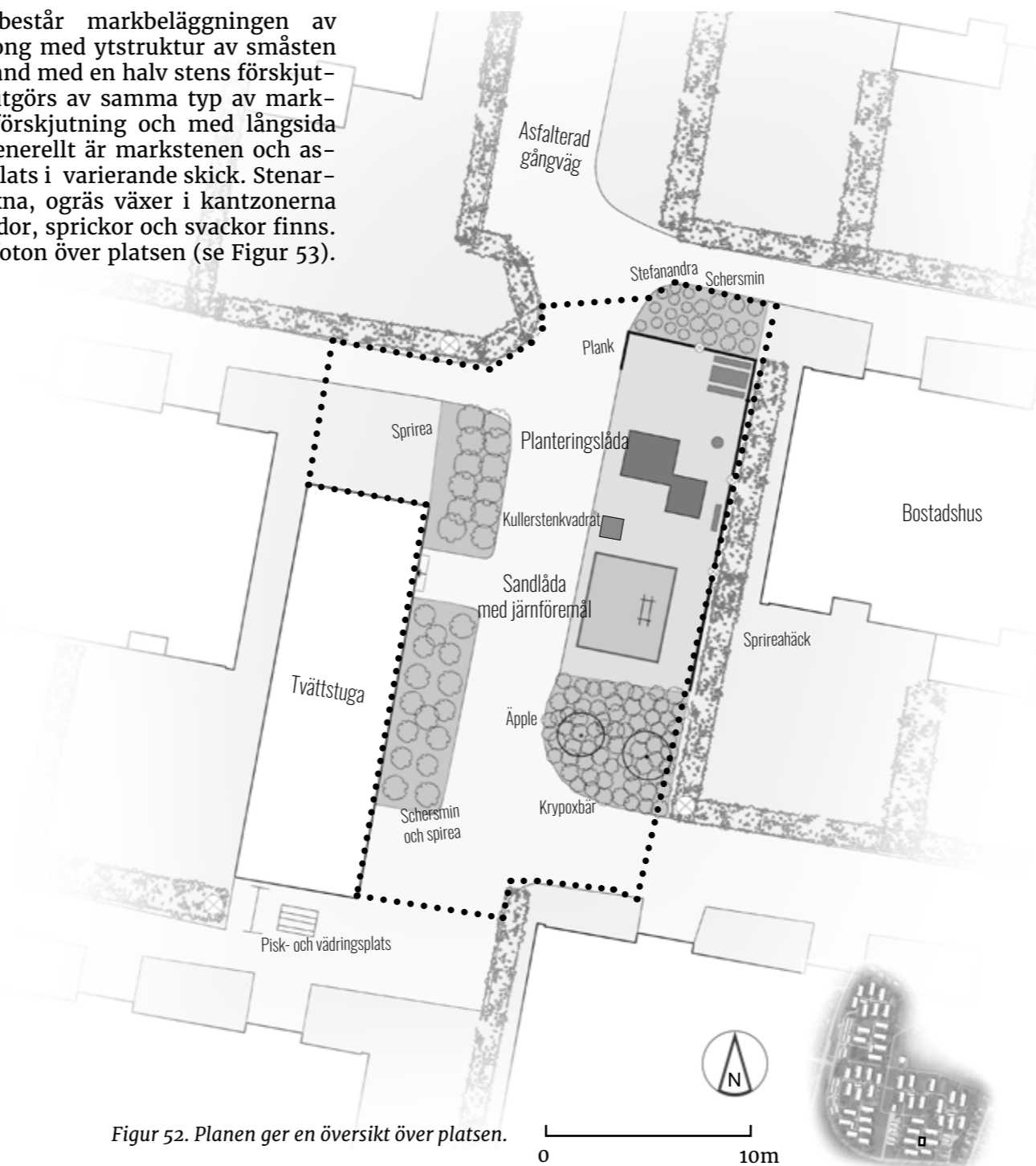
Fjärde platsen är belägen i *Område 1* i östra delen av studieområdet. Uteplatsen har en rektangulär form på cirka 120 kvadratmeter (se Figur 52). Den består av en sandlåda, en kullersten-skvadrat, en upphöjd planteringslåda med träram, plank, fyra bänkar, ett bord och en grill. I sandlådan står ett föremål utan funktion av järn. Hela uteplatsen, utom den östra sidan omges av asfalterade gångvägar. I anslutning till platsen ligger en tvättstuga, vars entré vetter mot uteplatsen. Norr om tvättstugan finns en vildvuxen gräsyta. Längs den norra, östra och västra sidan omges uteplatsen av ett plank som är 180 cm högt längs den norra och västra sidan. I öst är planket 140 cm högt. Planket kan beskrivas vara i gott skick och består av vertikala oljade brädor i rad samt svartmålade reglar. Mellan östra planket och bostadshuset växer en 180 cm hög spireahäck som är toppklippt. Planket avgränsar ytan och skapar tillsammans med de två träden en sluten känsla.

Vegetationen i planteringslådan utgörs av idegran, fågelbogran och tuja och som är topp- och formklippta till en höjd på cirka 1,2 meter. Träramen som utgör planteringslådan kan beskrivas vara i dåligt skick då en del av träet är murket, vilket vittnar om bristande underhåll.

Vid den södra delen finns det en lägre buskplantering av krypoxbär och i planteringen står två stycken äppelträd som är cirka 3,5 meter höga. Längs tvättstugans östra fasad finns det cirka 1,5 meter bred buskplantering som består av spirea. Utanför plankets norra del finns en rabatt med ett tiotal schersminer och stefanandra.

Med relativt få träd är platsen exponerad för sol medan vinden kan variera och planket ger ett visst vindskydd. Den befintliga jorden är lerig vilket innebär att den är näringsrik, men är sämre dränerad. Dock täcks ytan till största del av marksten och asfalt.

På uteplatsen består markbeläggningen av marksten av betong med ytstruktur av småsten som ligger i förband med en halv stens förskjutning. Kanterna utgörs av samma typ av marksten men utan förskjutning och med långsida mot varandra. Generellt är markstenen och asfalten på denna plats i varierande skick. Stenarna är mossbevuxna, ogräs växer i kantzonen och sättningsskador, sprickor och svackor finns. Nästa sida visar foton över platsen (se Figur 53).

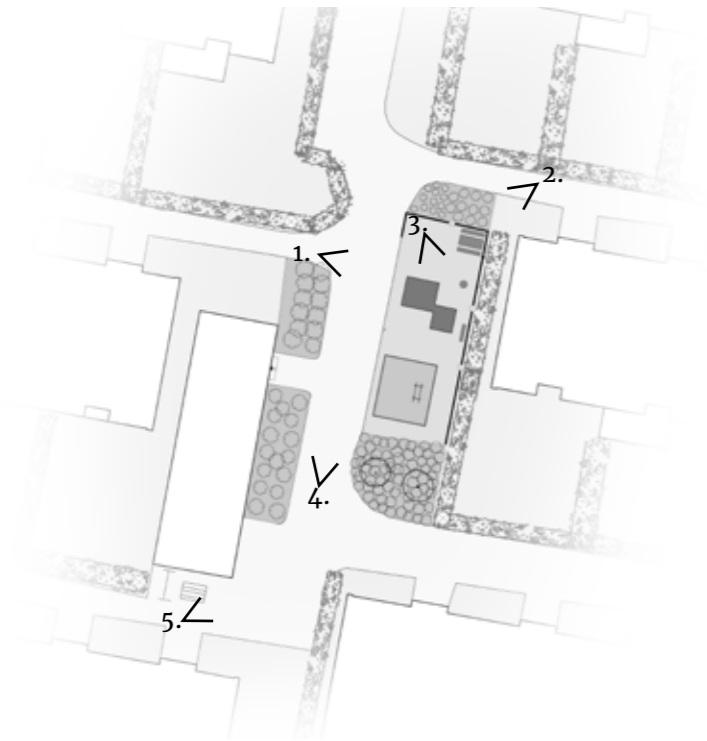
Figur 52. Planen ger en översikt över platsen.

Värden:

- Flera sittmöjligheter
- Platsen upplevs som mer privat än de andra platserna
- Tydligt avgränsad i rumslighet
- Belysning finns
- Växterna har en säsongsvariation av kvalitéer
- Tvättstugan ligger i anslutning vilket skapar rörelse
- Planken skapar skydd mot vind
- Artvariation
- Häckar och hus skapar en skyddad känsla
- Skalan är anpassad till den mänskliga dimensionen
- Väl separerat från biltrafik

Brister:

- Variation av sittmöjligheter saknas
- Platsens funktion är relativt svår att läsa
- Lekmöjligheter finns i form av sandlåda men som inte är inbjudande och används inte
- Buskar skymmer sikten
- Markbeläggningen är sliten vilket kan leda till skador
- Uteplatsen är sliten vilket ger en mindre trivsamt upplevelse
- Planken skapar sämre överblickbarhet
- Få träd
- Huskroppar och tillhörande häckar minskar överblickbarheten
- Eftersom bilkörning förekommer inne i området skapas en känsla av sämre skydd mot trafik
- Buskar är beskurna på felaktigt vis
- Få estetiska värden
- Papperskorgar saknas

1.

2.

3.

4.

5.

Figur 53. Figuren visar olika perspektiv på platsen. Referenskartan illustrerar var bilderna är tagna ifrån.

DEL 4

Gestaltningen

I detta kapitel kommer idéförslaget att presenteras. För att tydliggöra vad som influerat förslaget beskrivs först vissa avgörande val i processen och därefter presenteras gestaltningens övergripande struktur, innehåll och idéer som skapar en helhet. Vidare behandlas gestaltningen i detalj och kapitlet avslutas i en diskussion om ytterligare förändringar, förslagets flexibilitet och lämplighet.

Bakgrund till processen

I tidigare kapitel har en rad aspekter relaterade till den gemensamma utemiljön mellan radhusen i Dala utforskats. ”Att lära av andra” har bland annat gett insikter om vilka värden som kan karaktärisera en bra bostadsgård och ”Att lära känna platsen” har skapat en samtida helhetsbild av platsen, dess kontext, egenskaper, värden och brister. En bild som belyser ett behov och intresse för utveckling av Dalas utemiljö för att stärka befintliga och potentiella kvalitéer för de boende. Bilden kan också illustrera utmaningen med platsens storlek, vilket kan tyda på ett behov av förstärkt karaktär för att binda samman området. Genom analys och tolkning av detta resultat har möjligheter och utmaningar identifierats. Under denna resa har också valet av de föreslagna fyra platserna, idéprogram och koncept för gestaltning utvecklats som baserats på hela undersökningen. Ju mer information som utforskats desto mer har idéförslaget vidareutvecklats.

Eftersom syftet med projektet är att ett idéförslag ska utformas främst för att öka utemiljöns värden för de boende i Dala har fokuset i gestaltningen formats och avgränsats efter önskade funktioner i relation till identifierade värden och brister. Med utgångspunkt i platsanalysen, har sedan inspiration hämtats från fördjupningen av samtida principer inom naturalistisk växtgestaltning, naturbaserade lekmiljöer och gestaltade referensplatser som bidragit till idéprogrammet och gestaltungsprinciperna. Från analysen av platsen och i dialog med intressenterna framkom flera önskemål. Dessa önskemål kan kategoriseras enligt teman som trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet. Baserat på vår undersökning har vi tolkat att tydlighet, trivsel och aktivitet behövs för att stärka den generella trygghetsupplevelsen. Skötsel och underhåll är avgörande för tydlighet och trivsel. På samma sätt tolkade vi att tydlighet och trivsel behövs för att miljön ska möjliggöra aktiviteter och öka användningen av utrymmet, som också kan ge positiva effekter på trygghetsupplevelsen. Detta var något som också speglades i de

boendes behov och önskemål. Kategorierna har därför väglett oss i sökandet efter inspiration till gestaltningen.

Naturalistisk växtgestaltning kan med dess artvariation skapa mer dynamik och blandning av växter (Dunnett, 2019). Det här kan på så vis uppfylla de boendes önskemål om mera växter på platsen och därför ökad trivsel. Likaså kan dynamiken bidra med variation och detaljrikedom som kontrasterar det befintliga enhetliga uttrycket på platsen. På så sätt kan mera karaktär skapas. Naturalistiska planteringar kan också vara användbara på stora ytor eftersom det kräver mindre tid vad gäller design och plantering (Oudolf & Kingsbury, 2013). Med Dalas stora ytor har vi därför i idéförslaget använt oss av den här principen. Växternas placering spelar inte en avgörande roll utan det är kombinationen och variationen av struktur, form och färg som är centralt. Planteringarna kan därför bli upplevelserika över en längre period över hela året. Exempelvis gynnar inte bara en längre blomningstid insekter och fåglar, utan bidrar även till upplevelsevärden och pedagogiska värden för de boende. Planteringarna kan alltså möjliggöra aktiviteten att titta på blommor. I idéförslaget har en del av de stora gräsytorerna därför ersatts med naturalistiska planteringar. Med rätt kunskap kan också mindre skötsel krävas (Oudolf & Kingsbury, 2013). Exempelvis behöver inte resurser läggas på att klippa gräsmattor i det här fallet. Med tätt planterade växter som tillåts anpassas och utvecklas fritt på växtplatsen kan skötselåtgärder som till exempel ogrärensning och bevattning minskas (Hitchmough, 2004). Dessa planteringar kan därför vara passande i Dala och med tanke på Balders planer på att börja med intern skötsel i området. De kan också bidra till tydlighet eftersom planteringarna kan skapa struktur och rumslighet (Dunnett, 2018). Dock kan naturliga planteringar emellanåt upplevas som otrygga om tanken på trygghet i designen uteblivit (Gunnarsson et al., 2012). I idéförslaget har vi tagit trygghet i åtanke och därför lagt fokus på örtartade perenner och träd som inte

skuggar allt för mycket. Ett tätt buskskikt är en bidragande faktor till den otrygga upplevelsen. Istället är det viktigt med överblickbarhet, tillgängliga flyktvägar, fri sikt och att kunna se in i vegetationen mellan knä- och ögonhöjd. Detta belyser återigen också vikten av skötsel (Gunnarsson et al., 2012).

I linje med Kristensson (2007) som menar att bostadsgården bör erbjuda funktioner som ett bostadsnära uterum, lekmiljö, mötesplats och utsikt för att den ska vara användbar för de boende, identifierades ett behov av olika aktiviteter och särskilt lekplatser i Dala. En naturbaserad lekmiljö, lekotop, kan därför möta detta behov, men också bidra till andra värden. Lekotoper kan bidra med en variation likt naturalistisk växtgestaltning och på så sätt göra platsen mer karaktärsfull, vilket är attraktivt för både barn och vuxna (Beckman et al., 2022). Om platsen känns tydlig och trivsamt kan det också bidra till en ökad trygghetsupplevelse (Boverket, 2008). Likaså kan lekotoper med dess fokus på växtmaterial bidra med ekosystemtjänster (SLU, 2021). I idéförslaget har vi inspirerats av detta genom att utgå från platsen och förstärka vad som finns men också lägga till element. Med utgångspunkt i lekotopers grundstenar, topografi, vegetation och löst material, har exempelvis element som stockar, stenar, träd och växter med särskild karaktär introducerats. Vid valet av träd och buskar så har vi medvetet valt arter som exempelvis har intressanta löv, barr eller frukter som dessa kan släppa ifrån sig, vilket också bidrar med olika material som kan användas i leken (Beckman et al., 2022). De sex typerna av lek och de fem lekegenskaperna har också väglett oss i gestaltningen för att skapa en miljö som erbjuder olika typer av lek och valmöjligheter. Eftersom det kan vara svårt att skapa motoriska lekredskap med endast naturliga material (Beckman et al., 2022), så har vi föreslagit vissa byggda element också såsom rutschkana och gungställning. Med hjälp av en kombination av byggda element, vegetation, topografi och befintliga element har vi i idéförslaget skapat en variation av olika rum

som kan bidra till tydlighet. För att inte utmana tryggheten i detta har valet och placeringen av träd och buskar varit centralt. Barnen har också behov av platser för lugnare lekar vilket ofta prioriteras bort då vuxna önskar en plats med god överblickbarhet och en känsla av kontroll (Beckman et al., 2022). I förslaget har därför en viss genomsiktighet och siktlinjer prioriterats för att öka känslan av trygghet men samtidigt har olika rum skapats.

Från referensprojektet Vivalla har vi hämtat inspiration till åtgärder för att skapa trygghet och hur en förändringsprocess kan angripas. I detta projekt introducerades flera lekredskap, bänkar, lägre staket och mer belysning (Boverket, 2022a). I vårt förslag har vi inspirerats genom att bland annat delvis ta bort de befintliga vindskydden, föreslå olika sittmöjligheter och mer belysning. Här har vi också inspirerats till att idéförslaget bör användas som underlag i den fortsatta processen där dialog med de boende är avgörande och att motivering av val bör tydliggöras. I dialog med de boende framkom att barnen i Dala inte ges tillräckligt med utrymme i området och därför föreslår vi, likt projektet i Vivalla, att barn bör inkluderas i processen. Exempelvis genom att skapa skyltar och måla asfalten. Detta kan stärka gemenskapen och vara identitetsskapande (Boverket, 2022a).

Från referensplatsen Hjälmaviksparken har flera aspekter inspirerat vårt idéförslag. Att förstärka det som finns på platsen, som till exempel kullarna, och att alla fyra platser ska kunna användas av många olika målgrupper är två aspekter. Lekdiket i Hjälmaviksparken har varit en särskild inspiration till bäckfåran i Dalen. Att använda stockar och stenar som sekundära sittplatser, men även som objekt att leka på (Beckman et al., 2022) har varit en annan inspiration. Från referensprojektet tar vi också med oss lärdomen att se själva anläggandet som en process där tillvägagångssättet är flexibelt och där resultatet inte är en färdig produkt (Beckman et al., 2022), likt vårt idéförslag.

Idéprogram

Sammanfattningsvis har inspiration till olika åtgärder och principer alltså hämtats från fördjupningen för att möta behovet av trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet. I platsanalysen illustrerades ett återkommande behov av skötsel och underhåll samt tydlighet i utemiljön. Tydlighet kan i detta fall exempelvis innebära överblickbarhet, orientering, belysning och papperskorgar. Tydlighet kan även vara ytor som är tydligt definierade för aktiviteter såsom att leka, sitta, rasta hunden, träna och titta på blommor. I denna kontext kan även trivsel belysas vara en central del då miljön kan möjliggöra dessa upplevelser som då också bidrar till välmående. I och med detta kan därför flera värden i området också identifieras. I kriterieanalysen diskuterades till exempel fysiska element, historiska värden och särdrag som bidrar till områdets karaktär, till exempel de mindre kullarna och husens fasad. Andra värden som framkom var också element som har potentialen till att möta dessa behov och således öka kvaliteterna för framför allt skydd. Från platsanalysen och litteraturstudien har temat trygghet särskilt uppmärksammas som en central bit av pusslet för vilka värden som karaktäriserar en bra bostadsgård. Detta har därför också spelat en avgörande roll genom designprocessen. I dagens strävan efter tätare och grönare städer kan bostadsgården vara betydelsefull och erbjuda många funktioner såsom biologisk mångfald och ekosystemtjänster. Bostadsgården kan också ur de boendes perspektiv ha betydelse då den bör fungera som ett bostadsnära uterum, lek miljö, mötesplats och utsikt, vilket bidrar till välbefinnande. Med en fungerande samverkan mellan funktionerna kan användbarheten av bostadsgården öka. Trygghet kan dock identifieras vara en grundläggande egenskap för att bostadsgården ska kunna erbjuda de fyra funktionerna. Trygghet kan skapas genom tydlighet, trivsel och aktivitet. Skötsel och underhåll är avgörande för tydlighet och trivsel. Likaså behövs tydlighet och trivsel för att miljön ska möjliggöra aktivitet och således öka användningen av utrymmet. Utformningen spelar därför en central roll för tydligheten,

trivseln och aktiviteten som tillsammans skapar en generell trygghetsupplevelse vilket också kan förstärka samverkan mellan bostadsgårdens fyra funktioner och öka användbarheten. Dessa tankar kan därmed sägas vara vår tolkning som blivit en princip att utgå ifrån under designprocessen. Detta har också inneburit att våga intressen mot varandra för att hitta en balans mellan trygghet och vegetation samt att skapa något som är lättskött men samtidigt välskött.

Förslaget utgår från ett program som illustrerar övergripande innehåll och struktur i gestaltningen (se Figur 54). *Trygghet, tydlighet, trivsel* och *aktivitet* kan beskrivas som det övergripande målet. Här presenteras alltså idéer för hur den befintliga gemensamma utemiljön i Dala ska få förstärkt karaktär som skapar mer tydlighet, möjligheter till en mångfald av aktiviteter och trivsel för de boende. Detta är förslag på generella och konkreta strategier för bevarande, introduktion och förändring, med referens till de tidigare kapitlen. Eftersom det finns ett flertal stora gräsytor i omgivningen föreslås de tre större grönytorna i varje område utvecklas till mindre parker med flera funktioner som kan möjliggöra och tillgodose brukargruppens behov, istället för att de ska upplevas som ödsliga och mindre användbara. För att öka tillgängligheten får alla tre områden en liknande minipark, men gestaltningen anpassas till den specifika platsen och dess förutsättningar. Uteplatsernas funktion och karaktär förstärks genom förslag till att vissa element tas bort medan andra introduceras för att öka tydlighet och trivsel samt skapa identitet. Åtgärderna exemplifieras med hjälp av den valda uteplatsen. Förslaget kan sedan användas och anpassas till de andra uteplatserna i dialog med de boende för att bevara det enhetliga uttrycket men skapa tydligare rum. I

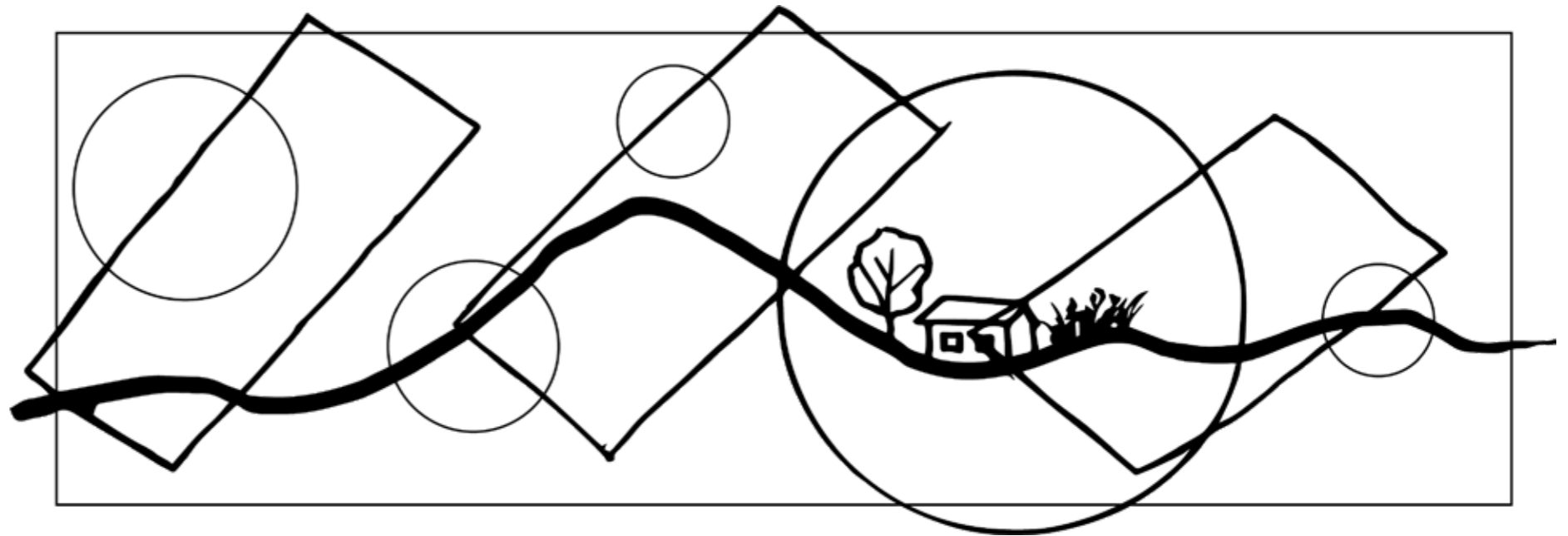
linje med detta föreslås att de tidigare namnen alternativt nya namn för varje uteplats återintroduceras för att skapa identitet. Likaså kan informationsskyltar om ätbara växter introduceras. Ur ett hållbarhetsperspektiv bevaras eller flyttas befintlig vegetation till platser där den lämpar sig bättre och inte skymmer sikten. Detta kompletteras med ny vegetation och utrustning för att möjliggöra funktioner samt bidra till artvariation och flera upplevelsevärden. Växtval baseras på platsens förutsättningar tillsammans med estetiska aspekter enligt konceptet. Detta får dock inte motverka trygghetsupplevelsen. Ett antal träd introduceras särskilt enligt boendes önskan. Träden skapar även rumslighet, lekvärden och skydd från exempelvis vind och sol. Däremot introduceras bara ett fåtal buskar för att bevara sikten. Med flera gångvägar, belysning och tydlighet vid föreslagna platser länkas området samman. För att göra platserna användbara föreslås att olika sittplatser i olika lägen etableras. I samband med denna förändring tydliggörs också entréerna till radhusområdet i Dala. Här föreslås stärkt underhåll och skötsel vid valda platser samt övergripande genom hela området för att bevara och utveckla en öppen och välvårdad känsla för att stärka den upplevda tryggheten. Därför bör också antalet papperskorgar utökas.

Figur 54. Idéprogrammets tio övergripande strategier.

1. Skapa tre nya gemensamma utemiljöer att vistas på för de boende (mer eller mindre privata och som bidrar till skydd, komfort & njutning)
2. Bevara och utveckla en av uteplatserna för att identifiera hur utveckling av dessa ytor kan stärka trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet
3. Flytta och bevara så mycket som möjligt av befintlig vegetation
4. Introducera fältskikt och några träd enligt önskan från boende (rumsskapande, artvariation & upplevelsevärden)
5. Introducera mera belysning, papperskorgar och sittplatser
6. Tydliggöra entréer och funktioner
7. Möjliggöra för olika aktiviteter för olika grupper (till exempel leka, titta på blommor, träna, mötas, hänga, ta det lugnt & sitta)
8. Bevara och utveckla öppenhet för trygghetsupplevelse (med fokus på buskskikt)
9. Stärka skötsel och underhåll
10. Inkludera barn i processen (exv. skapa skyltarna och färga astfalten)

Koncept

För att kontrastera studieområdets formspråk, men även ta till vara på värden och det som varit har idén om *Kullar och dalar* genom denna process fötts (se Figur 55). Mellan radhusen i bostadsområdet Dala ska ett böljande landskap av kullar och dalar ta form, likt Söderåsen som sträcker sig genom nordvästra Skåne. Precis som slagghögen, kommunens landmärke i Nyvång, har studieområdet en alldeles egen *kulle* som landmärke och flera mindre kullar inne i området. Bostadsområdets namn påminner om den andra delen av detta landskap; *dalar*. Den befintliga gemensamma utemiljön ska alltså få förstärkt karaktär som skapar tydliga möjligheter till en mångfald av aktiviteter och trivsel för de boende. Med utgångspunkt i konceptet *kullar och dalar* ska mindre parker utvecklas och mötesplatser förstärkas. Som namnet Åstorp beskriver (se sida 42), finns även i detta landskap ett torp vid foten av en kulle eller närmare bestämt ett flertal torp med en gemensam trädgård som bjuder in till spontana möten. Konceptet följer samtida principer med inspiration från naturen för att skapa variation av både arter och funktioner med mjuk linjeföring men med geometriska och raka inslag för att också passa in i det befintliga formspråket.

Figur 55. Idéskiss för konceptet. Geometriska former och raka linjer möter böljande linjer. De nya platserna är centrala punkter för en mångfald av aktiviteter.

Parken

- En böljande oas i geometrin

Klädd i vajande ängsgräs breder den stora kullen ut sig och välkomnar dig in till parken. Avvik från det raka stråket och följ den slingrande stenmjölsgången till en oas i geometrin. Slå dig ned på en bänk eller ta den gräsklippta stigen upp till toppen av kullen för att se vilken utsikt den har att erbjuda. I parken kan du stanna upp ett tag, sätta dig i skuggan av ett träd, titta på ett variationsrikt örtskikt som surrar av pollinera-re eller gå vidare till bänken i solen för att höra ljudet av barn som leker tafatt upp och ned för kullen. I lekhörnet, som formas av en triangel av träd och låga buskar, balanserar några andra barn på stubbar och stockar. På gräsmattan har några ungdomar slagit sig ned för att njuta av sommarsolen. Denna böljande park omsluts av de befintliga dungarna som glesats ur för bättre sikt och träden vid lekhörnet. Här finns rum för paus, lek och njutning. Följande illustrationer ger en känsla för hur det skulle kunna se ut (se Figur 56-59).

Figur 56. Visionsbild av Parken. Kullen har fått förstärkt karaktär med ängsgräs och tydliga gångar som bjuder in till att gå upp på kullen.

Sophus

Befintlig uteplats

Tvättstuga

Bostadshus

Garage

Befintlig trädunge

Plantering

Klippt gräsmatta

Ängsgräs

Kullen bjuder in till att bestigas

Bevarad gräsmatta som bjuder in till häng

Rum för paus och njutning

Rum för paus och njutning

Offentligt gång- och cykelstråk

Den flyttade stefanandran skapar liv inne i dungen

Befintlig trädunge

Plantering

Ängsgräs

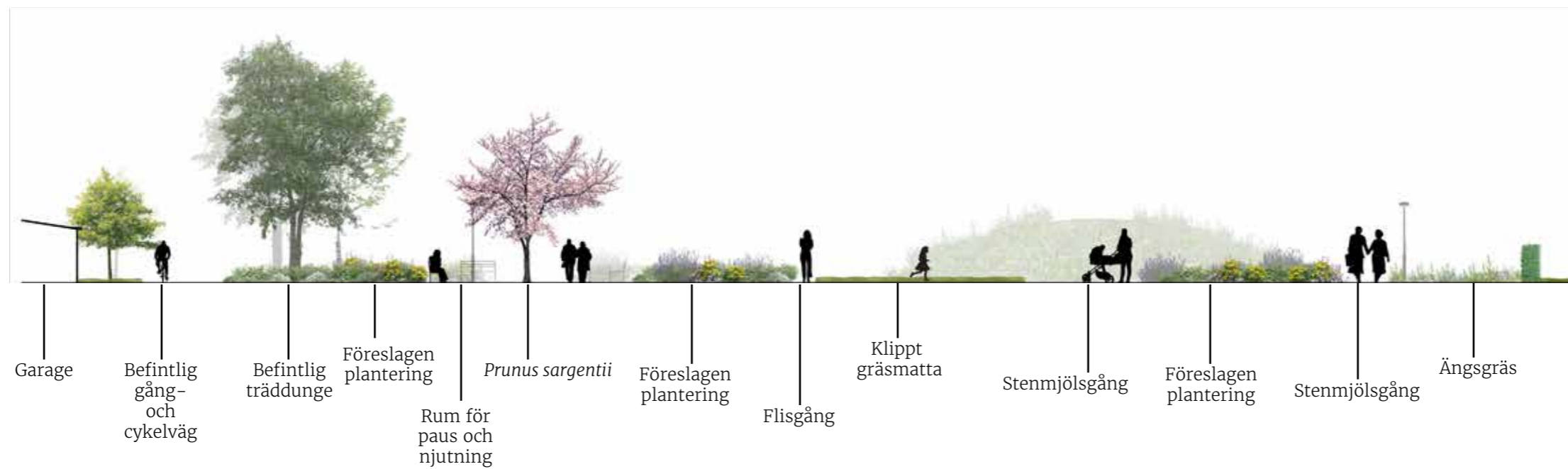
- T1 *Prunus sargentii*
- T2 *Corylus corlurna*
- T3 *Prunus serrula*
- B1 *Buddleja davidii*
- B2 *Rosa spinosissima*
- B3 *Philadelphus ssp. (flyttad)*
- B4 *Neillia incisa (flyttad)*
- Föreslagen papperskorg
- Föreslagen belysning
- ⊗ Befintlig belysning

Figur 57. Illustrationsplan cirka 30 år efter plantering.

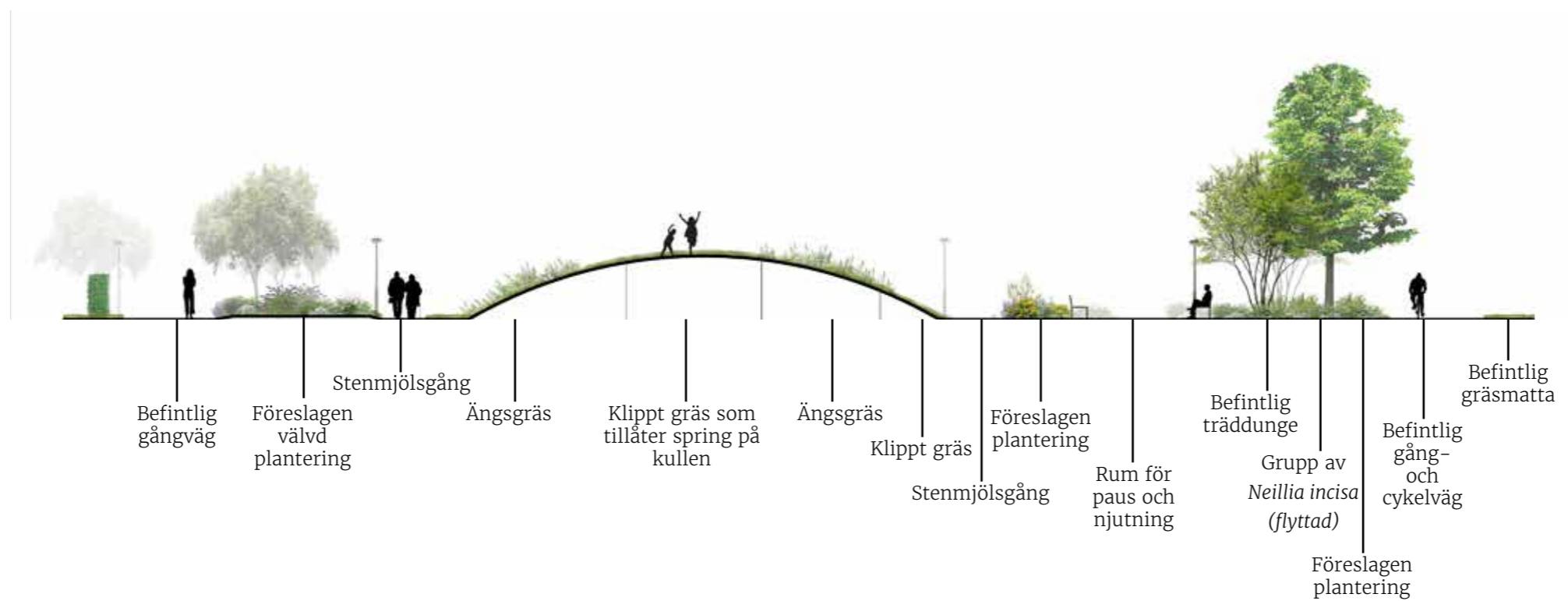
1:200 (A3)

70

Sektion A-A

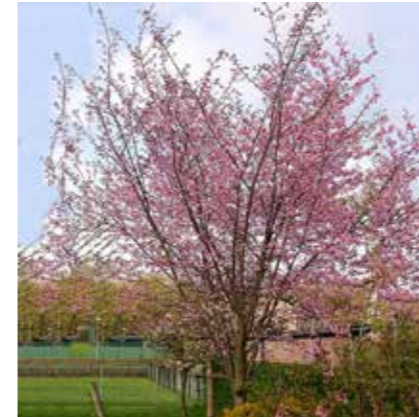
Sektion B-B

Figur 58. Sektioner över Parken cirka 30 år efter plantering.

1:200 (A3)

Föreslagen vegetation

På denna plats växer lövfällande träd som bidrar till säsongsvariation och några grupper av buskar som dels är flyttade och dels nya (se Figur 59–63). På våren blommar bergkörsbäret som bjuder in till att sätta sig ned en stund och njuta. Fältskiktet har en variation av pålitliga perenner och ett ängsgräs för spring (se Figur 63). Med skiftande färg, form och höjd är säsongen lång. Buddlejor vid den välvda planteringen i norr attraherar fjärilar med sina lila blommor. Perennerna är valda för att klara den vindexponerade platsen, den leriga jorden och soliga dagar.

Figur 59. *Prunus sargentii*

Figur 60. *Prunus serrula*

Figur 61. *Corylus corlurna*

Figur 62. *Buddleja davidii*

Figur 63. Exempel på hur ängsgräset skulle kunna se ut med bland annat rödklint, röllika, prästkrage och ängshavre.

Kullarna

- En myllrande mötesplats bland växtliv och kullar

I det sydvästra hörnet av studieområdet breder den andra parken ut sig. Denna mötesplats bjuder in till en rad olika aktiviteter för alla åldrar. Gunga, umgås, springa, gymma, grilla, leka och sitta är några av aktiviteterna du kan göra här. Runt de befintliga kullarna har en plats för lek av olika slag skapats genom bevarande och introduktion av både naturliga och byggda element. Här finns olika typer av vegetation, lösa material, en variation av detaljer samt byggda lekelement såsom rutschkana och gungor. Barnen kan exempelvis gå till kojförrådet för att hitta rekvisita till leken, springa upp och ned på kullarna, gömma sig i det nya bambusnåret eller klättra i träden. I kojförrådet har grenar och andra rester från skötsel nämligen lämnats. På andra sidan asfaltsgången står de tre fågelbären kvar, men planket har tagits bort och här finns nu flera gångar av stensmjöl som leder till platsens mitt. Likt fasaden på husen är denna mittpunkt klädd i gult marktegel och en pergola i det nordöstra hörnet omsluter detta uterum. Vid den cirkelformade uteplatsen finns nu en grupp av redskap för styrketräning. I den norra delen har den befintliga gräsmattan bevarats för att möjliggöra spring och lek samt för att bibehålla den öppna känslan för trygghet och i söder avgränsas platsen med en perennplantering som bjuder in till sinnesupplevelser. Från öst till väst myllrar alltså en variation av material, sittplatser och växter som möts i ett formspråk av rätvinklar och cirklar. Kullarna välkomnar umgänge och lek för alla åldrar. Följande illustrationer ger en känsla för hur det skulle kunna se ut (se Figur 64-67).

Figur 64. Visionsbild av Kullarna. Den nya mötesplatsen myllrar av liv.

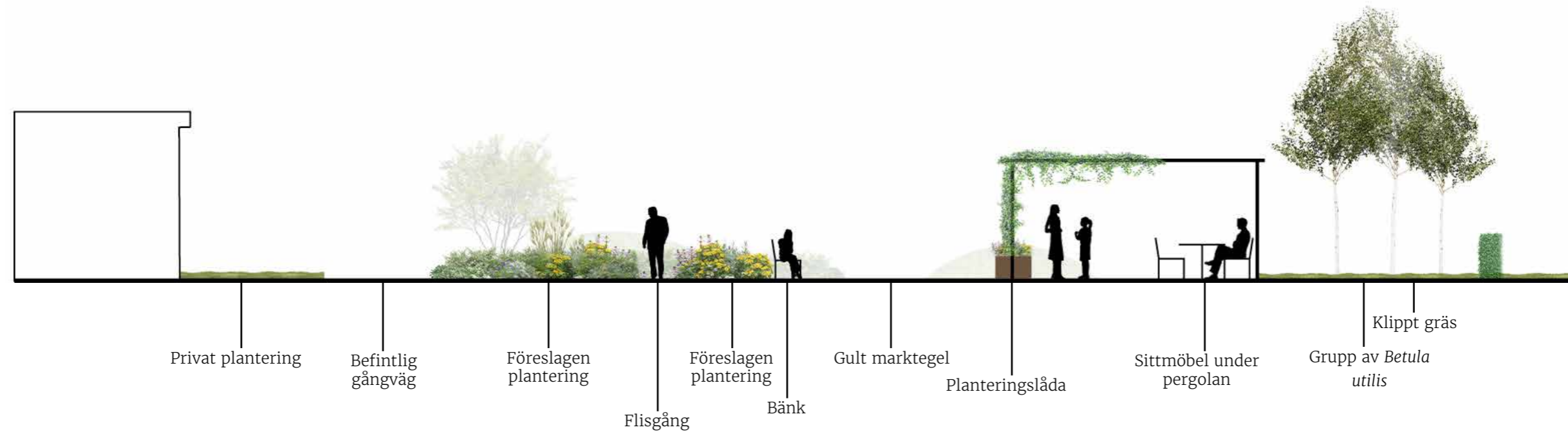

- T1 *Pterocarya fraxinifolia*
- T2 *Betula utilis*
- T3 *Prunus padus* (befintligt)
- T4 *Aesculus hippocastanum* (befintligt)
- T5 *Prunus avium* (befintligt)
- Föreslagen papperskorg
- Föreslagen belysning
- ⊗ Befintlig belysning

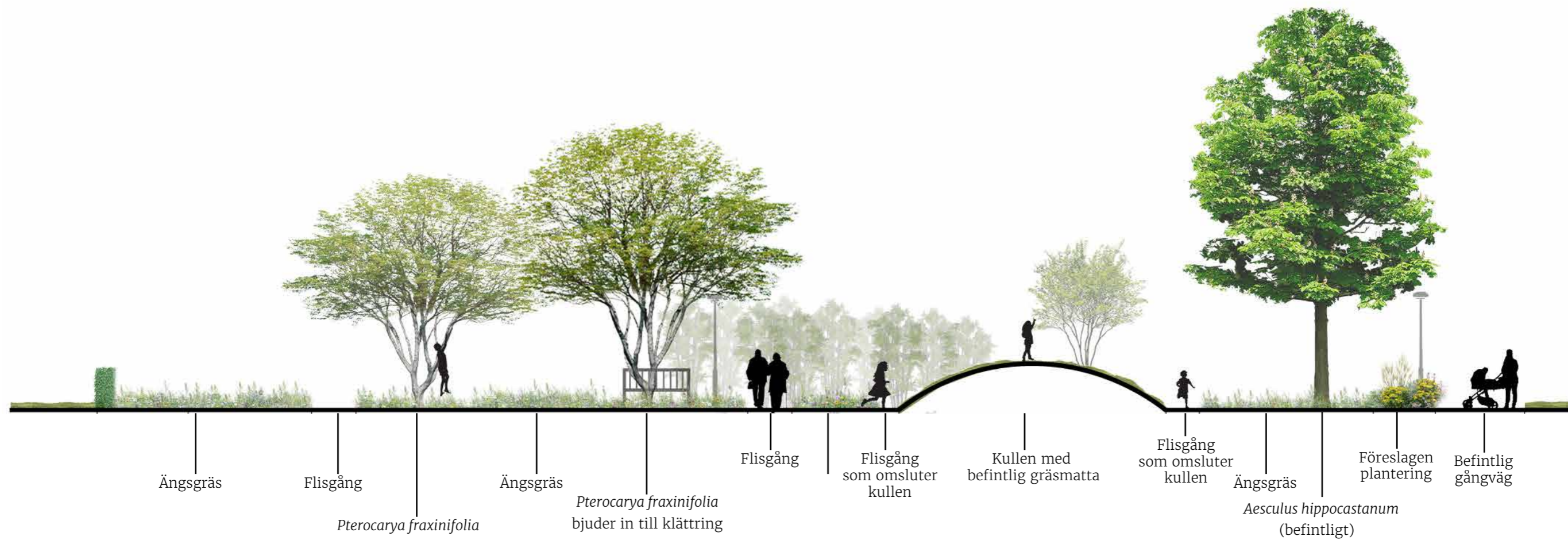
- B1 *Buddleja davidii*
- B2 *Spiraea spp.* (flyttad)
- B3 *Philadelphus ssp.* (flyttad)
- B4 *Syringa vulgaris* (befintlig)

Figur 65. Illustrationsplan cirka 30 år efter plantering.
1:200 (A3)

Sektion A-A

Sektion B-B

Figur 66. Sektioner över Kullarna cirka 30 år efter plantering.
1:100 (A3)

Föreslagen vegetation

På denna plats växer lövfällande träd såsom vingnöt och himalayabjörk (se Figur 67 & 68). Vingnöten bjuder in till klätterlek och bidrar med löst material till leken. Björkarnas vita stam står som vita pelare på den klippta gräsmattan. Flera buskar såsom spirea och schersmin är flyttade hit från uteplatsen (se Figur 69 & 70). I planteringarna som omfamnar platsen står pålitliga perenner med en lång blomningstid i färger av rosa, gult och violett (se Figur 71 & 72). Arterna är valda för att klara den vindexponerade platsen, soliga dagar och den leriga jorden.

Figur 67. *Pterocarya fraxinifolia*

Figur 68. *Betula utilis*

Figur 69. *Spiraea* spp.

Figur 70. *Philadelphus* ssp.

Figur 71. *Echinacea purpurea*
'Magnus'

Figur 72. *Geranium Rozanne*
'Gerwat'

Dalen

- En dalgång av färgrika och kontrastfulla rum

Precis som den kuperade karaktären varit utgångspunkten för de andra parkerna har Dalen delvis fått sitt namn efter den befintliga öppna karaktären. Denna dalgång, som välkomnar med rum för sinnesupplevelser, solhäng, lek och sittning, når du via det offentliga cykel- och gångstråket vid *Område 1*. Mellan två träd öppnar sig en gångväg av stenmjöl som diagonalt skär genom den rektangulära ytan. Här står en skylt som välkomnar besökaren till bostadsområdet. Parallellt med gångvägen sveper en torr bäckfåra genom dalen. Fåran karakteriseras av sand, grus, stockar och stenar med inslag av buskar och några perenner. Vid kraftiga regnfall kan denna fyllas med vatten. I söder är fåran breddad med en större bank av sand och omges både i norr och söder av ängsgräs. Här finns lösa material som bjuder in till lek och många stenar att hoppa på. Mot fåran slingrar sig mindre gångar från väst där den befintliga ligusterhäcken tagits bort för att ge fler ögon på platsen. I söder står häcken kvar, men öppningen vid päronträdet har vidgats och genom de klippta hålen kan barn krypa in och ut. Väster om fåran står en rundad långbänk. Här kan du titta på barnen som leker, med ett hav av färgglada blommor i förgrunden. Över bron på andra sidan om den diagonala gångvägen finns ett annat rum. Som kontrast till de organiska formerna står här en stor rätvinklig sittmöbel av trä i olika nivåer. Luta dig tillbaka och njut av solens strålar eller följ den mindre stigen genom perennerna för att finna lugn för en stund. Den öppna karaktären, som en dal kan förknippas med, har bevarats genom att introducera ett fåtal buskar och ytan omsluts istället av flera träd med högre kronor som gör sikten fri. Väl definierad bjuder denna dalgång på olika typer av rum. Följande illustrationer ger en känsla för hur det skulle kunna se ut (se Figur 73–77).

*Figur 73. Visionsbild av Dalen.
De raka linjerna möter den
slingrande bäckfåran.*

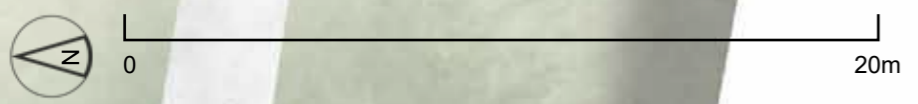

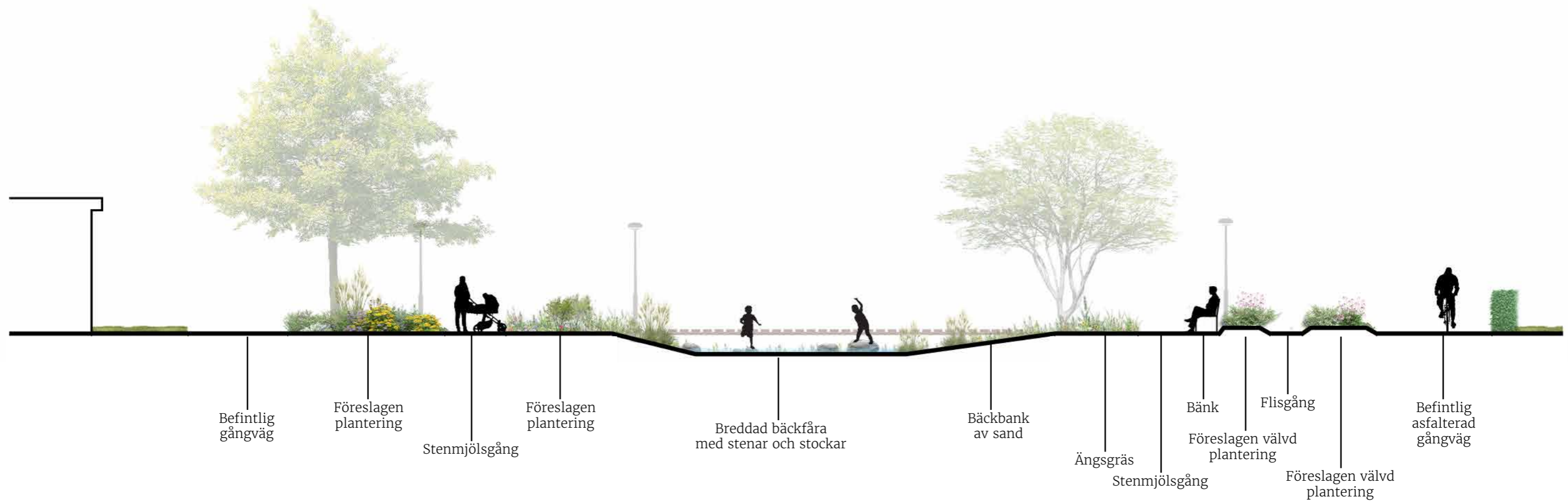
- T1 *Alnus cordata*
- T2 *Pinus nigra*
- T3 *Crataegus x persimilis 'Splendens'*
- T4 *Prunus domestica*
- T5 *Acer pensylvanicum*
- T6 *Prunus serrula*
- T7 *Prunus padus* (flyttad)
- T8 *Corylus colurna*

- T9 *Pyrus communis* (befintligt)
- T10 *Pterocarya fraxinifolia*
- B1 *Taxus cuspidata* (flyttad)
- B2 *Spiraea spp.* (flyttad)
- B3 *Malus toringo var. sargentii* (flyttad)

- Föreslagen papperskorg
- Föreslagen belysning
- ⊗ Befintlig belysning

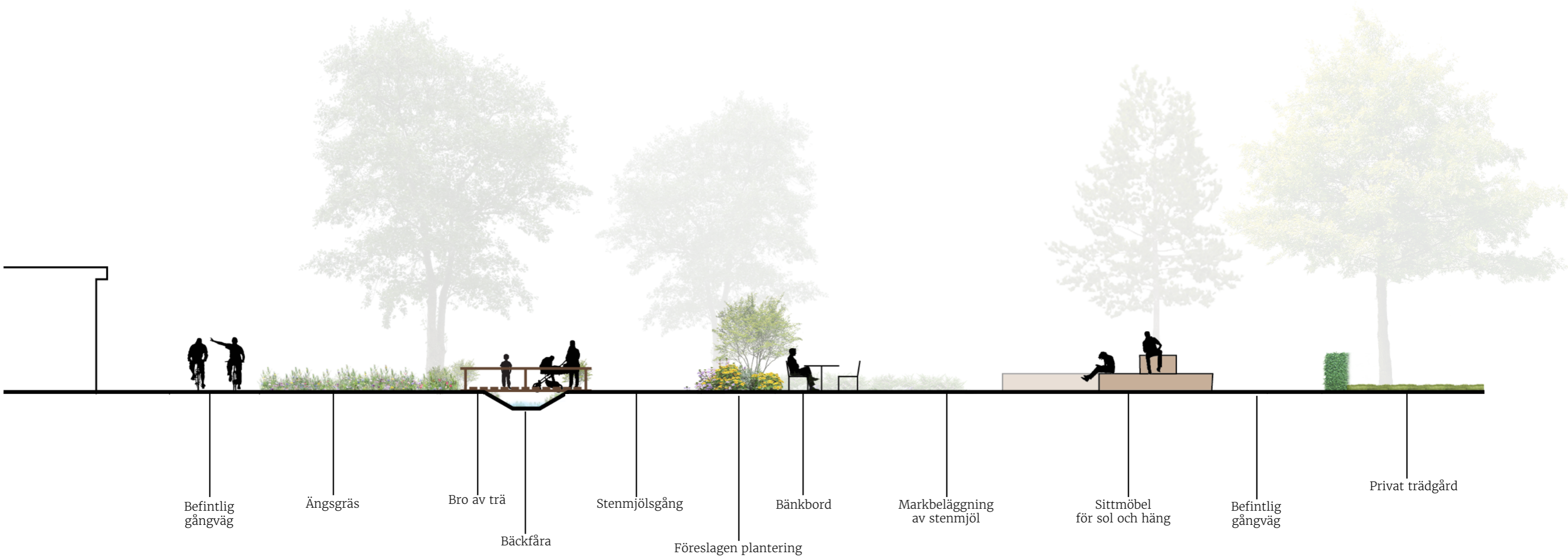
Figur 74. Illustrationsplan cirka 30 år efter plantering.
1:200 (A3)

Sektion A-A

Figur 75. Sektion över Dalen cirka 30 år efter plantering.
1:100 (A3)

Sektion B-B

Figur 76. Sektion över Dalen cirka 30 år efter plantering.
1:100 (A3)

Föreslagen vegetation

På denna plats välkomnar de italienska alarna, som är anspråkslösa och vindtåliga. Förutom lövfällande träd står här den ståtliga svarttallen som bidrar med kontrasterande karaktär och grönska under vintern (se Figur 77-84). Träden erbjuder även frukt, blomning, löst material till leken, säregen bark och intressanta höstfärger. I den torra bäckfåran står perenner som klarar både fukt och torka där bland annat rabattirisen lyser i blått (se Figur 84). I de olika planteringarna som skapar rummen står pålitliga perenner. Ett rum bjuder på lång blomningstid medan ett annat har ett varierat örtskikt som doftar och attraherar pollinerare. Arterna är valda för att klara den vindexponerade platsen, den leriga jorden och sol.

Figur 77. *Alnus cordata*

Figur 78. *Pinus nigra*

Figur 79. *Crataegus x persimilis*
'Splendens'

Figur 80. *Prunus domestica*

Figur 81. *Acer pensylvanicum*

Figur 82. *Prunus padus*

Figur 83. *Malus toringo* var. *sagentii*

Figur 84. *Iris sibirica*

Torpträdgården

- En trivsam glänta mellan husen

Den gemensamma uteplatsen vid tvättstugan har fått en förstärkt karaktär genom att utvecklas till Torpträdgården, den gemensamma trädgården mellan husen. Detta är en plats som många passerar dagligen. Precis som en trädgård fungerar denna plats som ett eget vardagsrum där du kan umgås, stanna upp, titta på blommorna, skörda frukt och bär, sitta ned en stund, njuta av vädret eller spontant samtala med någon som passerar. Platsen har återfått sitt namn vilket kan läsas på skylten och det är nu enklare att stämma träff med någon här. Det befintliga planket har tagits ned i väst och i norr och majoriteten av de befintliga buskarna har flyttats till andra platser i området medan de befintliga äppelträden sparats. Platsen känns nu enklare att överblicka. Den befintliga markbeläggningen är rengjord och jämn. Vid hörnet av tvättstugan står en oxel som bidrar till rumsligheten och agerar likt ett vårdträd för gården. Den nya pergolan skapar en trivsam känsla med växtlighet som klättrar på den. Rabatterna är fyllda av lägre örtartade växter för att hålla sikten fri och sandlådan har även den blivit till en plantering. Den befintliga planteringslådan är borttagen och här finns nu en variation av sittmöjligheter, både vid uteplatsen och tvättstugan. På ytan däremellan finns andra element såsom kuber av trä vilka bjuder in till att sitta eller klättra på. Här finns även ett färgat mönster målat på asfalten och lösa föremål för lek. Flera gångvägar har introducerats, som bidrar till en känsla av flykt och gör platsen mera tillgänglig. Under kvällstid förhöjs den trivsamma gläntan med en lysande ljusslinga som kors och tvärs hänger över och binder samman platsen med tvättstugan. Följande illustrationer ger en känsla för hur det skulle kunna se ut (se Figur 85-88).

Figur 85. Visionsbild av Torpträdgården. Den nya karaktären är öppnare och ger en hemtrevlig känsla.

Bostadshus

Befintligt plank tillsammans med spirea-häcken skärmar av platsen från den privata trädgården

Upprustad, flyttad och befintlig marksten

En ny gångväg bjuder in till sittplatserna

Hörnbänk

A

Pergola med klättrande murgröna

Upprustad befintlig asfaltad

Ljusslingan fäst på stolpar

Upphöjd plantering

T1

Löst material under träden

Bostadshus

Målad asfalt som bjuder in till lek

Träkuber att sitta, leka och klättra på

T1 *Malus domestica* (befintligt)

T2 *Sorbus intermedia*

B1 *Spiraea spp.* (befintligt)

B2 *Philadelphus ssp.* (befintligt)

B3 *Ribes 'Rondom'*

S1 *Miscanthus giganteus*

S2 *Deschampsia cespitosa 'Goldschleier'*

S3 *Calamagrostis acutiflora 'Karl Foerster'*

S4 *Paeonia festiva 'Alba Plena'*

S5 *Hedera helix*

□ Föreslagen papperskorg

○ Föreslagen belysning

⊗ Befintlig belysning

Vårdträdet skapar rum och karaktär

Mix 1

Flisgång

Mix 2

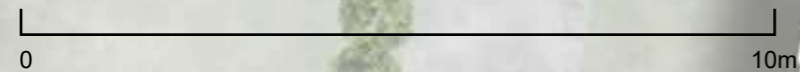
Stenmjöl

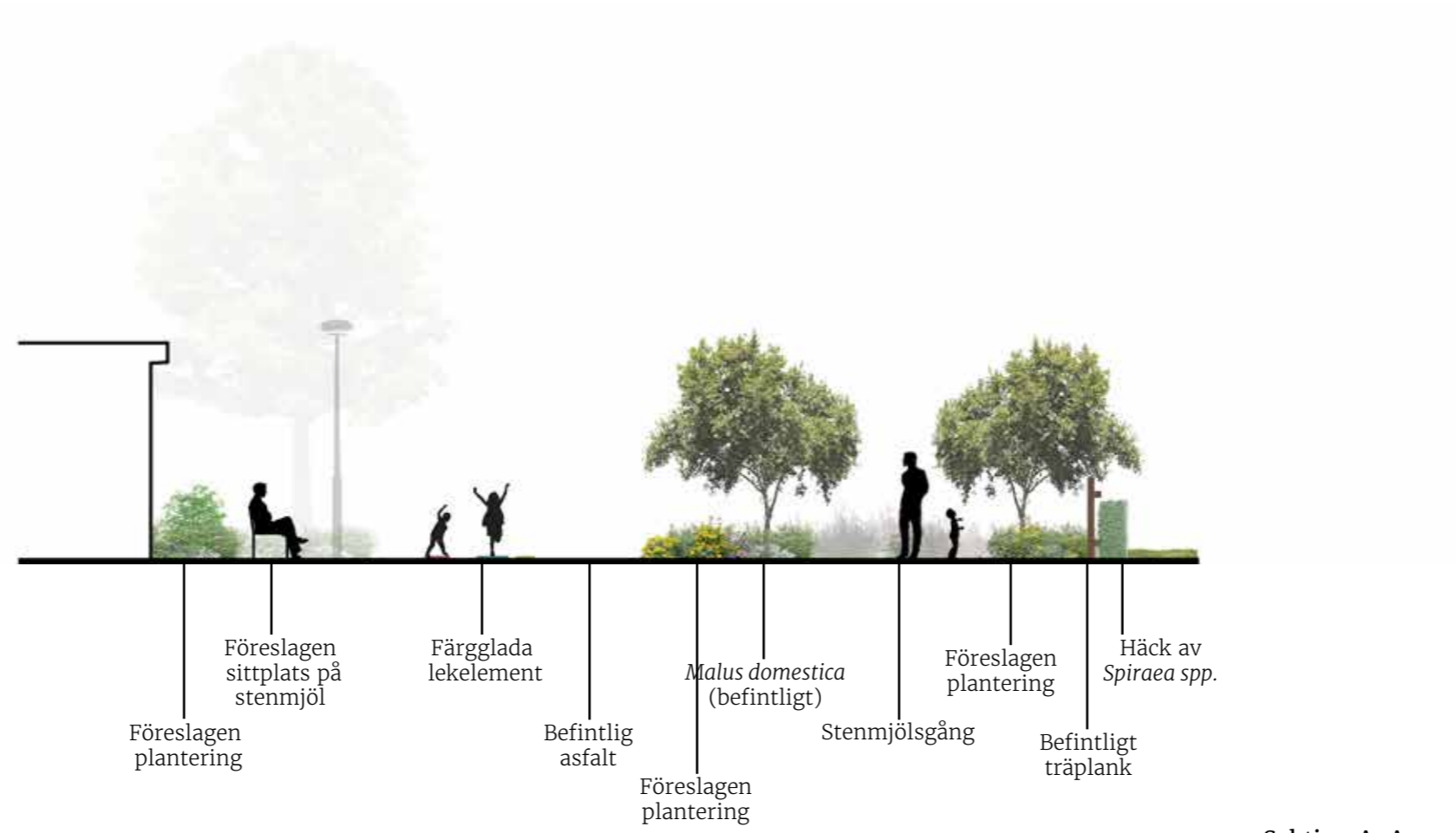
A

Tvättstuga

Figur 86. Illustrationsplan cirka 30 år efter plantering.

1:100 (A3)

Sektion A-A

Sektion B-B

Figur 87. Sektioner över Torpträdgården cirka 30 år efter plantering.

1:100 (A3)

Föreslagen vegetation

På denna plats växer arter som är pålitliga och omtyckta av många. I en färgskala av rosa, vitt, lila, blått och rött kan du hitta blommor tillsammans med de befintliga äppelträden och klätterväxter, som tillbaka i tiden var vanliga vid gamla torp. Utan att vara alltför perfekt, bidrar växterna till en mysig och ombonad känsla. Perennerna är valda för att klara den leriga jorden och soliga dagar. Solitärerna ger struktur och extra effekt till karaktären. Mixerna erbjuder en variation av uttryck, form, färg och höjd. Mix 3 är mer torktålig än de andra då den är placerad i den upphöjda bädden (se Figur 87). Under vintern står de torkade fröställningarna kvar och ger intressant struktur till platsen. För att förläng säsongen lite till föreslås att perennerna samplanteras med lökar som blommor från tidig till sen vår.

Solitärer

Deschampsia cespitosa
'Goldschleier'

Miscanthus giganteus

Calamagrostis brachytricha

Paeonia festiva 'Alba Plena'

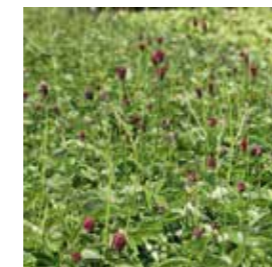
Hedera helix

Geranium 'Azure Rush'

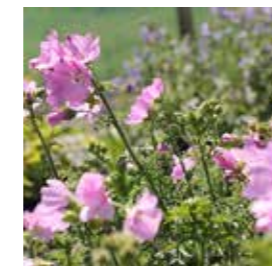
Geranium Rozanne 'Gerwat'

Sanguisorba officinalis 'Tanna'

Sesleria autumnalis

Malva moschata

Mix 1

Aconitum napellus 'Album'

Campanula persicifolia 'Alba'

Leucanthemum vulgare
'Maikönigin'

Aquilegia vulgaris stellata
Barlow-ser. 'Black Barlow'

Mix 2

Anemone hybrida
'Königin Charlotte'

Eurybia herveyi 'Twilight'

Phlox paniculata
'Blue Paradise'

Geranium macrorrhizum
'Spessart'

Carex grayi

Aruncus 'Horatio'

Hosta 'autumn frost'

Heuchera villosa

Mix 3

Echinacea purpurea 'Magnus'

Sesleria nitida

Hylotelephium 'Chocolate Drop'

Achillea millefolium
'red velvet'

Thymus longicaulis 'Odoratus'

Eryngium planum

Salvia nemorosa 'cara mia'

Nepeta faassenii
'Purrsian Blue'

Geranium sanguineum
'Max frei'

Origanum Laevigatum-Gr.
'Herrenhausen'

Att se gestaltningen som en process

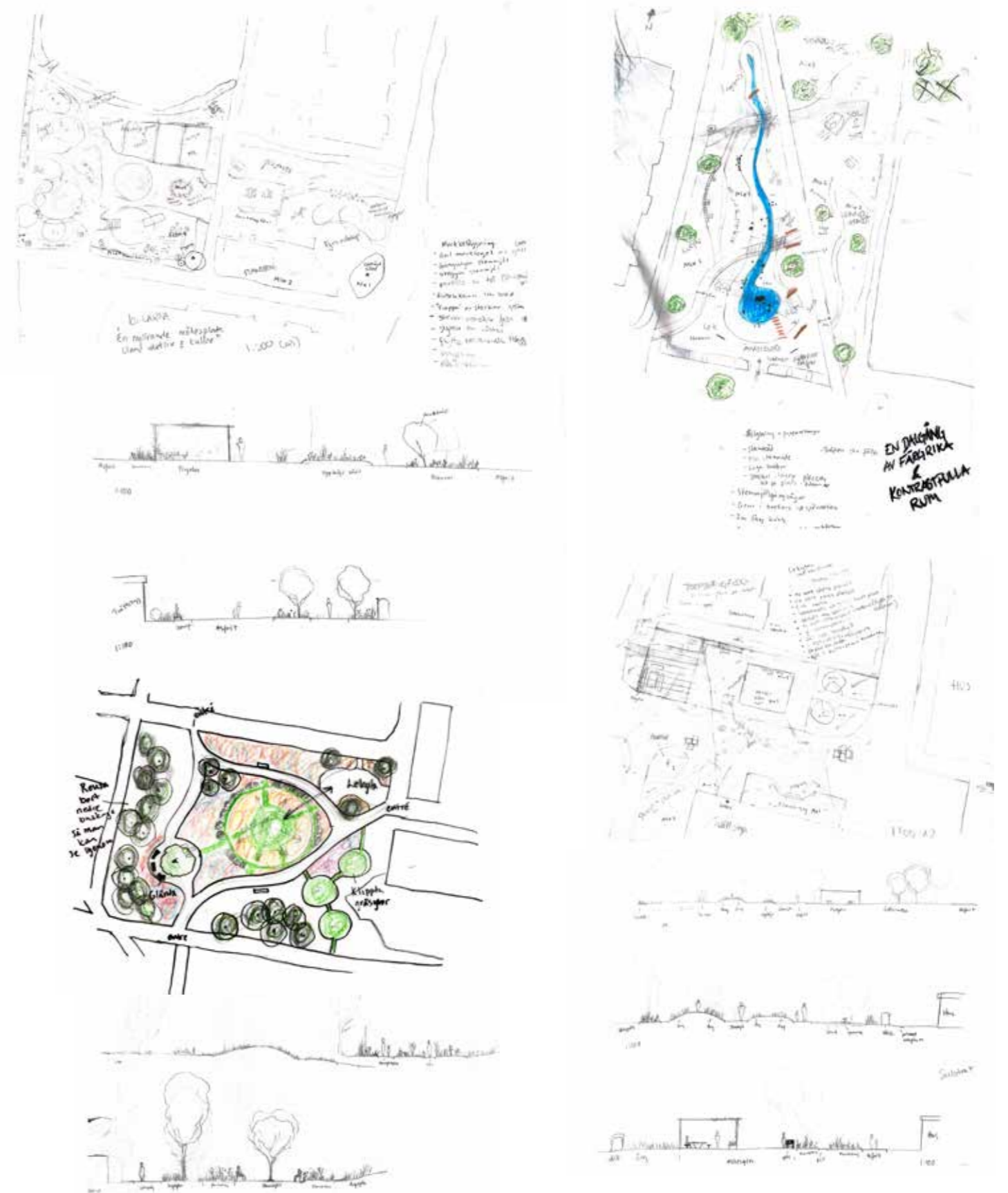
Detta förslag har utvecklats med fokus på trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet utifrån principer inspirerade från samtida referensprojekt, naturalistisk växtgestaltning och naturbaserade lekmiljöer. Utvecklingen av förslaget har inneburit en process av skissande. Vägen till illustrationerna har inte varit rak och andra val hade kunnat ge annat utfall (se Figur 88). Undersökningen har visat ett behov av att stärka skötsel och underhåll på platsen, vilket också föreslås som strategi i idéförslaget, men förslaget innefattar ingen specificerad skötselplan då detta kräver närmare undersökning. Skötsel och underhåll kan också spela en central roll för att bevara och utveckla den eftertraktade karaktären. Något som till en början i processen kan behövas lite mera av, men minskar med tiden då färre gräsytor kräver mindre tid till gräsklippning och naturalistiska planteringar generellt kräver mindre skötsel. Det kan också vara viktigt att belysa dynamiken i växtmaterialet vilket skapar förändring över tid. Illustrationerna visar hur förslagen kan se ut om cirka 30 år. De första tio åren kommer se annorlunda ut, vilket är viktigt att belysa. Beroende på vilka växtkvaliteter som väljs och hur växtförutsättningarna utvecklas, kan etableringen och successionen ge olika utfall. Detta illustreras ej då förslaget endast är en idé till gestaltning som bör utvecklas. Att landskapets karaktär tillåts förändras kan å ena sidan skapa nya värden för till exempel leken, men å andra sidan påverka trygghet, tydlighet och trivsel. Detta kräver därför tydlig planering och kunskap för skötseln, vilket i detta fall kan vara en utmaning med tanke på identifierade begränsade resurser. Med tanke på Balders nya planer för intern skötsel av utemiljön kan däremot skapa möjligheter.

Idéförslaget föreslås därför inte förstås som en slutprodukt utan ett förslag till en process. Det kan alltså fungera som ett program att förhålla sig till i processen som inte har ett slut eftersom skötsel och underhåll krävs fortsatt. För att också följa syftet att öka utemiljöns värden för de boende är detta viktigt då förslaget kan vidareutvecklas och förändras i dialog med de boende. Med inspiration från tidigare presenterade referensprojekt, kan vårt förslag användas som underlag för att de boende ska kunna komma med synpunkter. Vidare dialog med de boende

kan också användas som underlag för motivering av vilket intresse som valts vid en eventuell anläggning. Exakt placering av element behöver inte följas utan kan anpassas på plats i processen som strävar efter målbilder som trygghet, tydlighet, trivsel och en mångfald av aktiviteter. Denna mångfald kan även vara användbart ifall ålderssammansättningen i området skulle förändras då förslaget riktas till flera målgrupper. Att idéförslaget följer ett liknande uttryck enligt konceptet är ett medvetet val då alla fyra platser ska binda samman det stora området och ge en förstärkt karaktär och identitet som de boende kan knyta an till. Det finns en avvägd variation som kan förstärkas ännu mer beroende på exempelvis växtval eller utrustning medan vissa funktioner är återkommande för att bidra till tillgänglighet på alla platser i det omfattande området.

Genom det här projektet har även andra aspekter relaterade till den gemensamma utemiljön mellan radhusen i Dala utforskats, vilket förslagsvis skulle kunna användas eller undersökas vidare i processen. Detta var ett potentiellt samarbete mellan fastighetsägaren och kommunen för att utveckla marken i området som ägs av kommunen. Exempelvis identifierades en önskan om hundrastgård från de boende som också är ett generellt behov i Åstorp. Detta valdes bort i vårt förslag då det kanske vore lämpligare med en offentlig hundrastgård i Åstorp som anläggs av kommunen. Potential till utveckling identifierades också på tomten som tillhör den gemensamma lokalen och kraftledningsgatan som med annan utformning kan minska upplevelsen av den som barriär och istället sammanlänka de två olika fastigheterna. En annan aspekt som i detta förslag inte beskrivits i detalj är det övergripande behovet av underhåll och skötsel genom hela bostadsområdet Dala där asfaltsytorna är i särskilt behov av underhåll.

Utän en bestämd slutprodukt, men med en målbild att utveckla utemiljön för trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet och således öka för att öka värden för de boende i Dala, föreslås alltså detta idéförslag användas som ett underlag för påbörja processen som kan förändras och vidareutvecklas.

Figur 89. Ett urval från skissprocessen.

DEL 5

Avslutning

I följande del diskuteras resultat och slutsatser. Detta för att behandla projektets frågeställningar utifrån tidigare presenterad analys och gestaltning. Därefter redogörs olika val och ställningstaganden genom en personlig reflektion. Kapitlet avslutas därefter med en sammanfattande reflektion av projektet, ämnesområdet och framtiden.

Diskussion

Med målet att presentera ett idéförslag har syftet med detta projekt varit att utforska hur platsens värden och egenskaper i relation till de boende i radhusområdet Dala kan ökas samt att bidra till förståelse för olika tillvägagångssätt inför framtida utformning av bostadsnära utemiljöer. För att uppnå detta har processen drivits genom att besvara följande frågeställningar:

1. Vilka värden karaktäriserar en bra bostadsgård?
2. Vilka möjligheter och utmaningar kan identifieras i den gemensamma utemiljön i bostadsområdet Dala?
3. Hur kan ett idéförslag utformas som exempel på möjliga lösningar till att öka utemiljöns värden för de boende i området Dala?

Denna process har bland annat inneburit metoder som litteraturstudier, platsbesök, dialog och gestaltning för att utforska samtida principer och metoder inom landskapsarkitektur samt platsen och dess kontext. Kontexten i detta fall har inneburit platsens historia och omgivning, ämnesområdet bostadsgården och relaterade teman kopplade till utemiljöer. Genom processen har flera val övervägts och diskussioner väckts. Här följer en diskussion om projektets bakgrund och resultat med fokus på de första två frågeställningarna. Därefter reflekterar vi över idéförslaget och hur det förhåller sig till projektets syfte och frågeställningar. Under avsnittet *Personliga reflektioner* diskuteras projektprocessens ställningstaganden som gjorts och författarnas roll i det hela. Kapitlet avrundas sedan med några avslutande tankar.

Varför Dala?

Ursprungsidén till detta projekt kom från fastighetsbolaget Balder AB:s önskemål om att få hjälp med att utveckla utemiljön för de boende i radhusområdet Dala, Åstorp. Detta är ett område med liknande karaktär som när det byggdes i början av 1970-talet under Sveriges miljonprogram. Området är alltså enhetligt utformat och mellan husen finns en gemensam utemiljö som sträcker sig över stora ytor av gräs och asfalt. Här finns gott om utrymme, men frågan om dess användbarhet, kvalitéer och funktioner har i detta arbete utforskats. Runtom i landet finns idag bostadsgårdar som uppkommit under olika perioder med olika stadsplaneringsideal. Genom tiderna har gårdarnas utformning och olika funktioners betydelse alltså varierat. Vissa har förändrats medan andra har bestått. Dagens ideal försöker återknyta till den traditionella kvarterstaden för att möta kritiken från miljonprogrammet. Det är idag fokus på miljöns skönhet, platsens själ och historia. Den bostadsnära utemiljön spelar en viktig roll i spåren av klimatförändringarna samt för hälsa och välmående. Dock kan bostadsgårdars utformning från olika perioder och deras relevans i en nutida kontext ifrågasättas. I en tid av klimatförändringar och en växande befolkning, förtätas städer allt mer. Bristen på utrymme i den täta staden har gjort att grönytor och deras kvalitéer kommit att spela en allt mer central roll i sökandet efter hållbara samhällen. Grönytor såsom bostadsnära utemiljöer kan därför vara betydelsefulla i detta sammanhang och därmed inom landskapsarkitekturen (Boverket, 2010a; Braae & Steiner, 2019). Som landskapsarkitektstuderande, upplevde vi att detta projekt kunde vara en lämplig utmaning i vår önskan om att arbeta med att säkra tillgången, öka tillgängligheten, kvalitéerna och funktionerna i bostadsnära utemiljöer. Frågan om vad som karaktäriserar en bra bostadsgård kan dock diskuteras.

En bra bostadsgård

Genom projektet har vi utforskats en mångfald av värden som kan karakterisera en bra bostadsgård,

men detta behöver inte uppfattas som bra för alla eftersom det finns olika intressen. Med inspiration från Kahn och Burns (2020) sätt att tänka på en plats som komplex, konstruerad och samtidigt föränderlig, kan en bostadsgård uppskattas mer eller mindre. Denna delade upplevelse kan alltså bero på hur en specifik plats förstås av en specifik individ, men också beroende på situation. Utifrån detta tanke sätt har vi därför i projektet utforskat vilka specifika värden som kan karaktärisera en bra utemiljö för de boende i Dala. Platsens värden, egenskaper och bostadsgården som fenomen samt teman kopplade till utemiljöer har alltså undersökts och analyserats med tillvägagångssätt inspirerade från metoden *Traveling Transect* (Lee & Diedrich, 2019). Detta har genomförts för att få en helhetsbild av platsen samt ett intryck av hur de boende upplever den gemensamma utemiljön i relation till fastighetsbolaget Balders upplevelser. För ytterligare ett perspektiv har Åstorps kommuns upplevelser av platsen, dess omgivning och deras generella arbete med utemiljöer undersökts. Baserat på litteraturstudien och platsanalysen har vi identifierat generella grundläggande egenskaper i utformningen som behövs för att den gemensamma utemiljön ska kunna fungera, användas och möta dagens levnadsformer och behov. Detta behöver inte betyda att den faktiska användningen av bostadsgården ökar, men förutsättningarna behövs för att det ens ska ske. Samtidigt kan dessa egenskaper i utformningen upplevas som mer användbara av vissa individer än hos andra. Enligt projektets litteraturstudie kan bostadsgården alltså se olika ut och ändå uppskattas av boende för att miljöerna har liknande grundläggande värden. Exempelvis kan en bostadsgård med liknande utformning från 1960-talet uppskattas lika mycket som en bostadsgård från idag.

I litteraturstudien lyfts bland annat vilken betydelse bostadsgården kan ha ur perspektivet för de boende. Enligt Kristensson (2007) kan bostadsgården fungera som ett *bostadsnära uterum*, *lekmiljö*, *mötesplats* och *utsikt*. Med en fungerande samverkan mellan dessa funktioner kan bostadsgården alltså vara användbar. Element som trygghet och trivsel var något som framgick ingå i dessa funktioner, men vi tolkar

detta som något avgörande för alla fyra funktioner. Detta med referens till Gehl (2010) som menar att de tre kriterierna för skydd är grundläggande för en plats, där trygghet ingår i skydd. I platsanalysen uppmärksammades också teman som trygghet och trivsel, men även frågan om skötsel och underhåll.

Utifrån detta utvecklade vi idéerna om *trygghet, tydlighet, trivsel* och *aktivitet*, vilket är vår tolkning av resultatet och har varit en del av utgångspunkterna i idéförslaget. I litteraturstudien identifierades att trygghetsupplevelsen kan variera mellan individer, men det finns några aspekter som kan påverka den generella upplevelsen. Detta tolkade vi sammanfattningsvis vara tydlighet, trivsel och aktivitet. I detta fall diskuterades skötsel och underhåll som avgörande för tydlighet och trivsel. På samma sätt tolkade vi att tydlighet och trivsel behövs för att miljön ska möjliggöra aktiviteter och öka användningen av utrymmet, som också kan ge positiva effekter på trygghetsupplevelsen. Tydlighet och trivsel kan, liksom trygghet, upplevas olika. För tydliga gränser, som exempelvis ett stängsel, kan upplevas som en fysisk barriär trots att platsen kanske är öppen för att användas. Ett annat exempel är en välklippt gräsmatta som kan upplevas som en mental barriär då den vårdade ytan ger intrycket av att den ej får beträdas. Därför kan frågan om när det blir för trivsamt eller för tydligt ställas.

Resultatet visade på att *trygghet, tydlighet, trivsel* och *aktivitet* är något som Dala i nuläget inte riktigt uppfyller. Dessutom uppmärksammades ett behov och intresse från fastighetsägaren och de boende för förändring av Dalas utemiljö. Svarsfrekvensen på enkätundersökningen var dock relativt låg, vilket tyder på ett behov av vidare undersökning. Mera dialog med de boende hade kanske kunnat ge ett mer representativt resultat och kanske ett lämpligare förslag för flera intressen. Eftersom de boendes perspektiv varit en vägledande del av den utforskande processen, har detta också varit avgörande i utvecklingen av idéerna om trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet. Vår roll som tolkare av respondenternas svar kan här belysas då någon annan kanske hade tolkat det på ett annat sätt. Detta har även spelat

en roll i valet av litteratur. Därför hade resultaten och gestaltningen kunnat se annorlunda ut även om idéerna om trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet var desamma. Vi har utforskat de fyra temana trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet som något som kan karaktärisera en bra utemiljö för de boende i Dala specifikt. Dessa kategorier kan däremot ses som relativt generella då de inte beskriver en specifik fysisk åtgärd. Kategorierna skulle därför kanske kunna användas som angreppssätt för att undersöka en annan bostadsgård och identifiera specifika åtgärder. Detta är något som skulle kunna undersökas vidare.

Utmaningar och möjligheter

För att hitta befintliga aspekter i utemiljön relaterade till trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet så har vi genom analysen identifierat både möjligheter och utmaningar, som också har benämnts som värden och brister. Denna analys var vår tolkning av helhetsintrycket från platsanalysen, vilket också ligger till grund för valet av gestaltungsplatserna och idéprogrammet. Detta kan vara viktigt att belysa då utmaningar och möjligheter kan uppfattas på olika sätt. Med annat val av platser kunde gestaltningen kanske ha blivit något annat och likaså med annorlunda tolkningar av utmaningar och möjligheter.

Från analysen framkom ett flertal utmaningar då många aspekter värderades såsom beträffade med brister. Detta kan också ses vara möjligheter då de även indikerar konkreta områden som har potentialen att förbättras. Både materiella och immateriella delar av området uppmärksammades här. Exempelvis pekade analysen på att markbeläggningen är i dåligt skick vilket samtidigt skapar upplevelsen av en låg skötselnivå. Olika värden och brister kunde identifieras på platser såsom uteplatserna, aktivitetsytor, lokalen och de stora grönytorerna. Generellt kan dessa platser beskrivas som att de i nuläget inte möter brukargruppens behov av aktiviteter, men har potentialen att kunna göra det genom en förändring. Samtidigt kräver dessa stora ytor genomgående skötsel och underhåll. Något som också kräver kunskap och resurser. Frågan om skötsel och

underhåll är något som varit en betydande utmaning genom projektet. Detta då det i studieområdet kan uppfattas som bristande, men även som en generell utmaning för fastighetsägaren som belyste detta. Även kommunen menade att skötsel och underhåll kräver kunskap och resurser som inte alltid finns. Trots att det finns en medvetenhet hos fastighetsägaren om att den bostadsnära utemiljön är viktig för de boende har vi under projektets gång upptäckt att utemiljön inte är av högsta prioritet. Skötsel och underhåll av dessa har därför blivit eftersatt. Detta är också något som fastighetsägaren är medveten om, enligt intervjuerna. Varför den eftersatta skötseln inte åtgärdas trots att utemiljön verkar vara viktig kan därför ifrågasättas. Från intervjuerna framkom också att detta upplevs som ett återkommande problem i fastighetsbranschen. Något som hade kunnat undersökas närmare eftersom grönytor och dess kvalitéer blivit allt viktigare i spåren av klimatförändringarna, men också för hälsa och välmående. Kanske har bostadsgårdens betydelse, funktion och användning glömts bort i kontexten av bostadsbyggande och förtätning av våra städer?

Generellt sett, kan utformningen av den gemensamma utemiljön från detta projekt ses spela en viktig roll för funktion och användning, men vårt resultat har också visat på att skötsel och underhåll är avgörande för hur utformningen upplevs. Skötsel och underhåll kan därför tolkas som grundläggande för tryggheten, tydligheten, trivseln och aktiviteterna i Dala. Dessa tankar är också något som gestaltningen har baserats på för att just öka utemiljöns värden för de boende i området Dala. Hur dessa egenskaper uttrycks i form kan dock visa sig olika. Som ett resultat kan idéförslaget i detta projekt beskrivas vara vår tolkning av vad som är trygghet, tydlighet, trivsel och aktivitet utifrån de boendes önskemål.

Gestaltningprocessen

Med inspiration och insikter om platsen och ämnesområdet hämtade från en rad olika källor har alltså idéförslaget utvecklats. Ett förslags relevans kan dock diskuteras beroende på huruvida det svarar till sin kontext och följer sitt syfte. I detta projekt

har vi undersökt hur ett förslag kan skapas för att öka utemiljöns värden för de boende i området. Brukargruppens behov och önskemål har därför varit centralt genom processen som inneburit *Att lära känna platsen* och *Att lära av andra*. Brukargruppens upplevelser hade dock, som tidigare nämnt, kunnat utforskas ännu mer. Samtidigt har det varit viktigt för oss att skapa ett förslag som kan vara genomförbart i verkligheten. Att se förslaget som en process kan här belysas då det inte ska uppfattas som något fastslaget. Vi har därför föreslagit ett antal platser och strategier som kan antas mer eller mindre för att på så sätt skapa valmöjlighet eller bara ge inspiration. Beroende på vad vidare dialog kan erbjuda och vilka befintliga resurser som finns är förslaget föränderligt. Förslaget ska alltså inte ses som någon färdig slutprodukt. Därför har vissa detaljer inte inkluderats i förslaget då det kan vara relevant att bestämma längre fram i processen för att få en djupare förståelse för vad de boende önskar. Vi valde till exempel att genomföra val av växter i detalj på en plats som förslag, men utslöt val av substrat. Gestaltningen har också inneburit en balansgång mellan olika intressen där val och ställningstaganden har varit en naturlig del av processen. Att skapa ett förslag som är genomförbart har därför inneburit att hitta balans mellan för många eller för få åtgärder i relation till vad som faktiskt är möjligt att utföra i verkligheten.

Exempelvis kan valet av platser här uppmärksammas. Vi valde att gestalta fyra platser, vilket å ena sidan skapar en variation genom olika förslag men å andra sidan har detta gjort förslaget mindre detaljrikt. Valet av platserna, de tre stora grönytorerna och uteplatsen, baserades på platsanalysen där platserna upplevdes ha både befintliga värden och brister, exempelvis topografi och befintlig vegetation. En plats i varje delområde (Område 1, Område 2 och Område 3) valdes därför för att få en jämn spridning av de valda platserna över hela studieområdet. Vi hade kunnat välja andra grönytor, men de valda platserna bedömde vi ha fler intressanta värden och ett passande läge i förhållande till stråk och befintliga strukturer som till exempel byggnader och privata trädgårdar. Storleken på ytorna spelade också roll för att kunna tillgodose de önskade funktionerna.

Om funktionerna är på rätt plats och om de är tillräckliga kan däremot ifrågasättas, vilket skulle kunna utforskas i den fortsatta dialogen.

En annan balansgång har varit mellan trygghet och vegetation. Med inspiration från designprinciper från naturalistisk växtgestaltning och lekotoper, har vegetationen varit en stor del av gestaltningen. Detta val har också delvis påverkats av våra egna intressen för dessa designprinciper. Det kan bedömas som en lämplig inspiration eftersom det kan möta de boendes behov av aktiviteter och trivsel gällande en variation av funktioner och estetiska kvalitéer. Detta kan också vara passande då principerna förhåller sig till den nutida kontexten av sökandet efter hållbara utvecklingsstrategier. Här kan även nämnas att vi har velat skapa ett förslag som bidrar med mångfald till en mångfald av målgrupper. En begränsning med valet kan dock vara att naturalistiska planteringar ibland upplevs som stökiga. I detta sammanhang blir skötsel viktigt. Vi hade också kunnat välja andra gestaltungsprinciper som kunde svarat till de boendes önskemål. Exempelvis hade vi kunnat inspirerats av mer dagvattenhantering, vilket hade gett ett annat uttryck. Det finns alltså flera lösningar än endast det som vi använt oss av i det här idéförslaget.

Strategierna kan beskrivas lämpliga då de är användbara på storsidor, långsiktigt hållbara och kan kräva mindre skötsel vid väl planerade projekt. Utan tanke på skötsel i förhållande till trygghet kan dock sådana planteringar påverka trygghetsupplevelsen negativt. Vi har därför medvetet fokuserat på trygghet vid valet och placeringen av växter, vilket emellanåt varit utmanande. Valen har här guidats av forskningsrapporten *Vegetationsstyrning för ökad trygghet* (Gunnarsson et al., 2012). Detta har därför gett upphov till balansgången mellan att ta bort eller bevara befintliga växter. Ur hållbarhetssynpunkt valde vi att bevara många växter eftersom de kan uppfattas som ekonomiska, sociala och ekologiska resurser. Detta genom att flytta vissa för att bidra till tryggheten, skapa mera rumslighet på en annan plats och för att bevara något som vissa boende

kanske uppskattar.

Buskskiktet har varit centralt i de här valen. Det har därför resulterat i att förslag som innehåller introduktion av framför allt örtskikt och träd. Träden har dock genom undersökningen upplevts som en intressekonflikt mellan de boende och fastighetsägaren för att flertalet träd har tagits bort av fastighetsägaren som en trygghetsåtgärd, men också för att minska skötselnivån. I kontrast till detta uttryckte de boende en önskan om mera träd då vissa menade att för många tagits bort. Till följd av detta har den här intressekonflikten tagits hänsyn till i valet att introducera träd eller ej. Å ena sidan, för att förslaget ska vara genomförbart bör det vara i linje med fastighetsägarens resurser. Å andra sidan kan träd bidra till trivsel och behöver inte ha en negativ inverkan på trygghetsupplevelsen, men korrekt skötsel krävs. De föreslagna träden i gestaltningen har därför valts utifrån de boendes önskan, trygghetsaspekter samt med vetskapen om Balders planer på att utveckla sina kunskaper och rutiner inom skötsel av utemiljön i Dala. Så länge rätt skötsel görs så tror vi att de naturalistiska planteringarna inte kommer påverka trygghetsupplevelsen negativt, utan snarare tvärtom. I detta sammanhang föreslår vi också att kunskap om, till exempel fruktträd som får skördas, förmedlas till de boende.

Denna balansgång har alltså inneburit att kanske inte alla intressen tillgodosetts, men vi har med de boendes perspektiv i fokus försökt att skapa ett relevant förslag inom den givna tidsramen. Med konceptet *Kullar och dalar* har vi försökt förstärka Dalas karaktär och skapa platser mellan radhusen som erbjuder trygghet, tydlighet, trivsel och en mångfald av aktiviteter. Detta är ett koncept som inspirerats från platsen och dess omgivning. Förslaget är ett exempel på möjliga lösningar och här bör belysas att det finns oändliga möjligheter. Därför föreslår vi att det vidareutvecklas i dialog med de boende för att hitta något specifikt. Illustrationerna i gestaltningen kan i detta fall vara användbara för att få in synpunkter från de boende. Det är dock viktigt att uppmärksamma att sektionerna visar en

vision om hur det skulle kunna se ut om ungefär 30 år och blomningstider för specifika växter har ej tagits hänsyn till i illustrationerna.

Enligt Kahn och Burns (2020), är det området av kontroll som är avgörande för gestaltningen. Detta har varit fallet i vårt idéförslag för Dala, där det fysiska innehållet varit en av utgångspunkterna, men andra företeelser såsom historia, människor och omgivningen har även påverkat. Vårt idéförslag är ett av många potentiella förslag. Att platsen är konstruerad och föränderlig är något som vårt idéförslag belyser och vad som karaktäriserar en bra bostadsgård kan se olika ut och uppfattas olika. Detta kan också förändras över tid, vilket visar på behovet av att bostadsgårdar fortsatt bör studeras för att utvecklas i samspel med brukargruppen.

Personliga reflektioner

Detta projekt har medfört många val och ställningstaganden genom hela processen. Metoder och teorier har valts, och avgränsningar har gjorts vilket alla har påverkat projektets analys och gestaltning. Att reflektera över processen är viktigt. Samtidigt kan det också vara givande att uppmärksamma oss som författare i projektet för att vår roll och bakgrund kan spela en avgörande roll för valen. Vi är båda uppväxta på landsbygden med naturen som lekplats, vilket kan spegla intresset för lekotoper. Delarna "gestaltningprocessen", "att lära av andra" och "att lära känna platsen" har alla inneburit val av flertalet metoder för datainsamling och analys. Väsentliga val diskuteras nedan.

I projektet valde vi att kombinera olika metoder såsom litteraturstudier, inventering, intervjuer, enkäter, platsanalys och referensstudier för att basera gestaltningen på en så nyanserad bild av platsen som möjligt och de olika intressen som finns här. Projektet omfattade flera platsbesök som alla genomförts under dagtid och ett besök genomfördes på en helgdag. Eftersom platsen inte besöktes under kvällstid gick vi miste om denna upplevelse. Detta kan ha begränsat vår analys då belysning

och mörker är viktiga aspekter för trygghetsupplevelsen. Ett platsbesök i mörker hade kunnat bidra med ytterligare ett perspektiv till analysen. Vi gick också miste om ett helårsperspektiv eftersom platsbesöken endast gjordes under vintermånader. Detta kan ha begränsat vår platsanalys och gett oss en snedvriden upplevelse av platsen. För att få en nyanserad bild av platsen hade platsbesök under alla årstider varit att föredra, men detta rymdes inte inom projektets tidsram. Att använda sig av för många olika metoder kan å ena sidan göra att arbetet upplevs som spretigt och ytligt. Å andra sidan kan de olika perspektiven ge flera olika lösningar på problemet. Metoderna valdes eftersom vi ansåg de vara lämpliga för att besvara frågeställningarna. Dessa val och hela arbetsprocessen har påverkats av våra personliga roller som präglas av våra olika bakgrunder, tidigare livserfarenheter och personliga intressen. Vår förståelse och tolkning av det insamlade materialet har varit centralt för analysen och gestaltningen. Detta kan därför innebära att vissa perspektiv inte berörts då det kanske inte rymts inom våra tidigare erfarenheter. Det kan därför vara viktigt att belysa att vi aldrig tidigare varit på platsen och ingen förkunskap om den. Projektet är en sammanställning av våra intryck av Dala idag. Eftersom vi varit två i projektet har dessa intryck kunnat jämföras och diskuteras. Likaså har detta jämförts med de personer som vi kommit i kontakt med och deras upplevelse.

I linje med detta har en väsentlig del i projektet varit att uppmärksamma de boendes uppfattning om platsen. Därför har vi genomfört en enkätundersökning, en undersökning via sociala medier och spontana samtal med de boende. Detta gav oss en bild av deras upplevelse men kanske inte en heltäckande bild för att svarsfrekvensen inte var så hög. Huruvida representativa svaren är kan ifrågasättas. Exempelvis är det svårt att säga hur många svar som kom från barn och ungdomar då enkäten skickades ut till vuxna i hushållet. För att undersöka barn och ungdomars perspektiv hade alternativa metoder kunnat användas såsom workshops eller andra kommunikationskanaler. Dessa metoder hade vi också kunnat använda för att under pro-

cessen kunna återkoppla med konkreta förslag som sedan hade kunnat utvecklas. Att intervjua de boende hade även varit användbart, men det var svårt att få kontakt med dem. I detta fall var tidsramen också avgörande. Dialog har därför föreslagits som en viktig del i det vidare arbetet med förändringen av utemiljön i Dala. Därför kan det vara väsentligt för fastighetsägaren att ha en fortsatt dialog med de boende för att uppnå flera perspektiv men också synpunkter på det här projektets utfall. Detta kan också skapa ett större förtroende mellan de boende och fastighetsägaren då analysen gav tecken på ett behov av att relationen mellan de boende och fastighetsägaren utvecklas. Valet av litteratur kan här också belysas eftersom det inte bara påverkats av oss utan även av tillgängligheten. Exempelvis var det utmanande att hitta och få tillgång till nutida och historisk information om studieområdet Dala. Tillgänglig akademisk litteratur om ämnesområdet bostadsgården inom fältet landskapsarkitektur var även svår att hitta, vilket kan tyda på ett behov av vidare undersökning inom ämnet. Valet av analysmetoderna av Gehl (2010) och Lynch (1964) kan också diskuteras. Dessa val baserades på metodernas lämplighet för vårt fall, men också på att vi som författare är bekanta med modellerna sedan tidigare. Metoderna var användbara eftersom de inte kräver några särskilda mätverktyg och kan bidra med flera sätt och perspektiv att se på platsen, men också för att kartlägga företeelser som kan uppfattas som utmaningar och möjligheter på platsen. Vi hade kunnat använda oss av andra metoder, som exempelvis Landscape Biography (Kolen, Renes & Bosma, 2019) eller SWOT-analys av den amerikanske affärskonsulten Humphrey, vilket hade kunnat bidra till ett annat utfall.

Avslut

Utemiljön som ligger direkt intill bostaden är en viktig del av våra liv. I detta projekt har vi behandlat den bostadsnära utemiljön och närmare bestämt bostadsgården. Bostadsgårdens utformning, användbarhet och funktion har betydelse för de boende. Bostadsgårdar kan se olika ut. Bostadsgårdarna

kan också uppskattas olika av deras brukare. Även om bostadsgården kan tänkas vara mindre aktuell idag för våra levnadsvanor så har den ändå flera viktiga funktioner. Att miljön erbjuder dessa funktioner är grundläggande för användbarheten och på så vis för välmående och hälsa. Vi har genom detta projekt undersökt Dalas bostadsnära utemiljö där potentialen till att förstärka kvalitéerna belysts genom ett idéförslag. Att lära känna platsen har för oss varit en betydande del för att ha en bred kunskapsgrund att stå på. Det har tvingat oss se på platsen ur olika perspektiv och på olika skalor som dock har varit tidskrävande. Med mer tid till gestaltningen hade kanske förslaget blivit ännu lämpligare. Dock har vårt förslag kanske resulterat i flera alternativ som kan vidareutvecklas och undersökas i dialog med de boende. Vi hoppas att detta idéförslag kan vara ett första steg i processen av förändringen av den gemensamma utemiljön mellan radhusen i Dala och att flera bostadsgårdar fortsatt uppmärksammas.

Referenser

Intervjuer

Intervju 1

Informant 1, Fastighets AB Balder, personlig intervju i Åstorp, 40 minuter, 2023-02-02

Intervju 2

Informant 2, Åstorps kommun, personlig intervju i Åstorp, 45 minuter, 2023-02-07

Intervju 3

Informant 3, Fastighets AB Balder, personlig intervju i Åstorp, 40 minuter, 2023-02-13

Källförteckning

Balder (2022a). *Om Balder*

<https://www.balder.se/om-balder> [2023-03-16]

Balder (2022b). *Hållbarhetspolicy*.

https://www.balder.se/sites/balder/files/attachments/hallbarhetspolicy_2022.pdf [2023-03-15]

Balder (u.å.). *Balders hållbarhetsarbete*.

<https://www.balder.se/balder/hallbarhet/hallbarhetsarbete> [2023-03-15]

Beckman, M., Eriksson, E. & Simonsson, E. (2022) *Lekotoper – en vägledning för naturliga gröna landskap*. Vinnova: Hållbara lekmiljöer i staden 2018-04049 [2023-03-23]

Boverket (2022a). *Visgatan i Vivalla, Örebro*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/brottsforebyggande-och-trygghetsskapande-atgarder/hur-har-andra-gjort/bostadsomraden/vivalla-i-orebro/> [2023-03-02]

Boverket (2022b). *Lekotoper – en ny typ av leklandskap*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/halsa-forst/lek-och-rorelse/lekotoper/> [2023-04-01]

Boverket (2020). *Under miljonprogrammet byggdes en miljon bostäder*. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/miljonprogrammet/> [2023-02-28]

Boverket (2010a). *Låt staden grönska – Klimatanpassnings genom grönstruktur*. <https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/lat-staden-gronska.pdf> [2023-03-09]

Boverket (2010b). *Plats för trygghet – Inspiration för stadsutveckling*.

https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2010/plats_for_trygghet.pdf [2023-03-09]

Boverket (2008). *Gårdsutveckling i miljonprogramsområden*. https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2008/gardsutveckling_i_miljonprogramsomraden.pdf [2023-02-28]

Braae, E & Steiner, H (2019). *The Role of Landscape Architecture Research*. I: Braae, E. & Steiner, H. (eds.). *Routledge research companion to landscape architecture*. London New York: Routledge. pp. 1-12.

Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken – För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund, Studentlitteratur AB. Fourth edition.

Doherty, G. (2019). *The vertical and the horizontal. Combining ethnographic and geographic methods in understanding landscape*. I: Braae, E. & Steiner, H. (red) *Routledge research companion to landscape architecture*. New York: Routledge

Dunnett, N. (2004). *The dynamic nature of plant communities—pattern and process in designed plant communities*. I: Dunnett, N. & Hitchmough, J. (red) *The Dynamic Landscape*. New York: Routledge

Dunnett, N. (2019). *Naturalistic planting design: the essential guide*. Bath: Filbert Press

Gehl, J. (2011). *Life between buildings – using public space*. Washington DC: Island Press

Gehl, J. (2010). *Cities for life*. Washington DC: Island Press

Gunnarsson, A., Jansson, M., Fors, H. & Kristensson, E. (2012). *Vegetationsstyrning för ökad trygghet*.

https://pub.epsilon.slu.se/9014/7/gunnarsson_et_al_120903.pdf [2023-03-08]

Hitchmough, J. (2004). *Naturalistic herbaceous vegetation for urban landscapes*. In Dunnett, N. & Hitchmough, J. (red) *The Dynamic Landscape*. New York: Routledge

Jackson, J. & Stafford, M. (2009). *Public health and fear of crime. A prospective cohort study*. *The British Journal of Criminology* 49 (6), ss. 832-847. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjc/azp033>

Kahn, A., & Burns, C.J. (2020). *Why Site Matters*. I: Kahn, A., & Burns, C.J. (red). *Site Matters: Strategies for Uncertainty Through Planning and Design* (2nd ed.). London: Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429202384>

Kingsbury, N. (2004). *Contemporary overview of naturalistic planting design*. In Dunnett, N. & Hitchmough, J. (red) *The Dynamic Landscape*. New York: Routledge

Kling, A. (2013). *Landskapsarkitekturens historia i Sverige*. I: Kling, A. & Hallmar, D. (red). *Guide till svensk landskapsarkitektur*. Stockholm: Arkitektur förlag AB.

Kolen, J., Renes, H. & Bosma, K. (2017). *Landscape Biography*. I: Van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H., & Bell, S. (red). *Research in landscape architecture. Methods and methodology*. New York: Routledge

Landsbyggs- och infrastrukturdepartementet (2010). *Kap. 8. Krav på byggnadsverk, byggprodukter, tomter och allmänna platser*. 9 §. I: *Plan- och bygglag* (2010:900). <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2010:900> [2023-03-08]

Lee, G. & Diedrich, L. (2019). *Transareal excursions into landscapes of fragility and endurance: a contemporary interpretation of Alexander*

von Humboldt's mobile science. I: Braae, E., & Steiner, H. (red) *Routledge Companion for Research in Landscape Architecture*. London: Routledge. s. 90-102.

Lynch, K. (1964). *The image of the city*. Cambridge: MIT Press.

Länslantmäterikontoret i Kristianstad (1967). *Åstorps köping*.
https://gts.klippan.se/arcgis/rest/services/Astorp/Planor_med_bilagor_Astorp/MapServer/dynamicLayer/1193/attachments/1415?layer=%7B%22source%22%3A%7B%22type%22%3A%22mapLayer%22%2C%22mapLayerId%22%3A0%7D%7D [2023-02-27]

Länsstyrelsen Skåne (u.å;a). *Kulturmiljöprogram: Åstorps kommun*.
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/oversiktliga-kommunbeskrivningar/kulturmiljoprogram-astorp.html> [2023-02-02]

Länsstyrelsen Skåne (u.å;b). *Industrisamhällets tätorter*.
<https://www.lansstyrelsen.se/skane/besoksmal/kulturmiljoprogram/kulturmiljoprogram-skanes-historia-och-utveckling/kulturmiljoprogram-stadens-landskap/industrisamhallets-tatorter.html> f [2023-02-06]

Länsstyrelsen Skåne (2022). *Naturvärdesöversikt: Åstorps kommun*.
https://www.lansstyrelsen.se/download/18.428fe85c17a75de648a1ab/1663160935098/Åstorps%20kommun.pdf?TSPD_101_R0=088d-4528d9ab200048e72e2117941cc7d83ced5db-8fd749a1679217b5187124c27c73bea7c9dfc-08c3673ae41430006cc6dfc6ca6499d7aa4cb1c-8518c53e8826c9bda15175f49218457dfc-399ce446bc73624792235b624d496dce753136 [2023-02-06]

McHarg, I. (1995). *Design with nature*. Hoboken: John Wiley & Sons Inc.

Minoura, E. (2018). *Bostadsgården - territoriell arkitektur*. Lund: Studentlitteratur AB.

Nationalencyklopedin (u.å.). *Åstorp*. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/åstorp> [2023-02-01]

Norell, M. (1989). Hur gick det med växterna i 60-talsområden? *Stad & Land*, 72 (1989).

Nord, L. & Birgerstam, P. (1997). *Skissandet som didaktiskt fenomen*. Uppsala: Sveriges lantbruksuniversitet.

Persson, B. och Persson, A. (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930-59 : miljökvatiteter för framtiden*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne (2012). *Nyvång - bland kolbodas och hag-torn*.
https://regionmuseet.se/wp-content/uploads/2020/12/2012_007.pdf [2023-02-06]

Schultz, H. & van Etterger, R. (2017). Walking. Van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H., & Bell, S. (red). *Research in landscape architecture. Methods and methodology*. New York: Routledge

Skogsstyrelsen (2022). *SLU markfukighet*.
<https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/?startapp=skogligagrunddata> [2022-04-12]

SMHI (2021). *Vind i Sverige*.
<https://kartor.skogsstyrelsen.se/kartor/?startapp=skogligagrunddata> [2023-04-12]

SMHI (2022). *Normalperiod 1991-2020*.
<https://www.smhi.se/kunskapsbanken/klimat/normaler/normalperioden-1991-2020-1.166930> [2023-04-12]

Svensk trädgård (u.å.). *Sveriges zonkart för ved-artade växter*.
<https://svensktradgard.se/media/dm3c2i4t/fak->

[tablad_41_zonkartan.pdf](#) [2023-04-11]

Sveriges lantbruksuniversitet (2021). *Lekotop i teori och praktik- forskning om barns lek i naturmark*.
<https://www.slu.se/institutioner/institutionen-for-manniska-och-samhalle/miljopsykologi/vara-forskningsprojekt/pagaende-projekt/lekotop-i-teori-och-praktik/> [2023-03-23]

Sveriges geologiska undersökning (2018). *Kartvisare jordarter 1:25000-1:100000*.
<https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-jordarter-25-100.html> [2023-03-15]

Sveriges geologiska undersökning (2014). *Geokemisk atlas över Sverige*.
<http://resource.sgu.se/dokument/mineralnaring/Geokemisk%20atlas/text/geokemisk-atlas-over-sverige.pdf> [2023-06-01]

Statistiska centralbyrån (2022). *Nästan 5,1 miljoner bostäder i landet*.
<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/boende-byggande-och-bebyggelse/bostadsbyggande-och-ombyggnad/bostadsbestand/pong/statistiknyhet/bostadsbestandet-31-december-2021/> [2023-02-20]

Sveriges miljömål (2022). *En god bebyggd miljö*.
<https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/god-bebyggd-miljo/> [2023-01-30]

UNDP (2022). *11 Hållbara städer och samhällen*.
<https://www.globalamalen.se/om-globala-malen/mal-11-hallbara-stader-och-samhallen/> [2023-01-30]

UR (2020). *Lekotoper*.
<https://urplay.se/program/219437-ur-samtiden-lat-staden-gronska-lekotoper> [2023-03-23]

van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H. & Bell, S. (2017). Introduction. I: van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H. & Bell, S. (red.) *Research in*

landscape architecture: methods and methodology. London New York: Routledge. pp. 1-11

Van lammeren, R., Theile, S., Stemmer, B., & Bruns, D. (2017). Social media. Van den Brink, A., Bruns, D., Tobi, H., & Bell, S. (red). *Research in landscape architecture. Methods and methodology*. New York: Routledge

Ward Thompson, C., Aspinall, P. & Bell, S. (2010). *Innovative Approaches to Researching Landscape and Health Open Space: People Space 2*. London: Routledge Taylor and Francis Group.

Yin, R. K. (2007). *Fallstudier: design och genomförande*. Stockholm: Liber AB.

Åstorps kommun (2021). *Översiktsplan för Åstorps kommun*.
<https://astorp.se/download/18.6f58d051804a30125510e54/1650523676298/Antagandehandling%20ÖP%202021.pdf> [2023-01-30]

Åstorps kommun (2022). *Befolkning*.
<https://astorp.se/kommun-och-politik/kommunfakta/befolkning.html> [2023-01-30]

Örebro kommun (2022). *Hjälmarviksparken*.
<https://www.orebro.se/kultur--fritid/natur--parker/lekplatser--lekmiljoer/hjalmarviksparken.html> [2023-04-12]

Figurförteckning

Om inget annat anges: © Björk & Johansson (2023). Detta gäller kartor, illustrationer, skisser och fotografier.

Figur 4: Larssons Ateljé (1908). *Skeppargatan 49 A, gårdsinteriör* [fotografi]. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/6281> [2023-05-09]

Figur 5: Ranch, C.M. (u.å.). *Egnahemsförening, på Östermalm, bildad av anställda vid järnvägen Varberg-Borås. På bilden arbetare och arbetsledare, eventuellt blivande ägare framför en del av villorna. Från 1905-1906* [fotografi]. Varberg: Hallands kulturhistoriska museum <https://digitaltmuseum.se/0210110483306/egnahemsforening-pa-ostermalm-bildad-av-anstallda-vid-jarnvagen-varberg> [2023-05-09]

Figur 6: Johnsson, B. (u.å.). *Rörsjöstaden. Kvarteret Öda. Gårdsinteriör från söder mitt på dagen* [fotografi]. Malmö: Malmö Museer <https://kringla.nu/kringla/objekt?referens=MM/foto/602917> [2023-05-09]

Figur 7: af Petersens, L. (u.å.). *Lekplats och plaskdamm i Traneberg* [fotografi]. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/20379> [2023-05-09]

Figur 8: af Petersens, L. (u.å.). *Parkarbete i Hjorthagen* [fotografi]. Stockholm: Stockholms stadsmuseum <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/20251> [2023-05-09]

Figur 9: Lenadersson, B. (u.å.). [fotografi]. Göteborg. <https://arkitektur.se/kritik/essa/bo-stadsgardens-uppgang-och-fall/> [2023-05-09]

Figur 10: © Arkivbildare, Malmö stadsarkiv. (u.å.). *Manligheten. Östra Sorgenfri* [fotografi]. Malmö: Malmö stadsarkiv. <https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=24322&index=103&total=112&view=view-SearchItem> [2023-05-09]

Figur 11: © Arkivbildare, Malmö stadsarkiv. (u.å.). *Persborg* [fotografi]. Malmö: Malmö stadsarkiv. <https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=150563&index=0&total=43&view=view-SearchItem> [2023-05-09]

Figur 12: © Arkivbildare, Malmö stadsarkiv. (u.å.). *Pukan. Dammfri* [fotografi]. Malmö: Malmö stadsarkiv. <https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=24484&index=33&total=46&view=view-SearchItem> [2023-05-09]

Figur 13: af Petersens, L. (u.å.). *Lekplats i kv Lillinge i Tensta. I bakgrunden kvarteret Stranninge* [fotografi]. Stockholm: Stockholms stadsmuseum. <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/5161> [2023-05-09]

Figur 14: © Arkivbildare, Malmö stadsarkiv. (u.å.). *Lorensborg* [fotografi]. Malmö: Malmö stadsarkiv. <https://bildarkivet.malmo.se/asset-bank/action/viewAsset?id=27352&index=66&total=175&view=view-SearchItem> [2023-05-09]

Figur 15: Olsson, N. A. (2020, 4 januari). *Dala sumpmark* [fotografi]. [bild bifogad] [Statusuppdatering]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10216509876484274&set=gm.2765889163490301> [2023-05-09]

Figur 16: Olsson, N. A. (2020, 4 januari). *Dala sumpmark* [fotografi]. [bild bifogad] [Statusuppdatering]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10216509876484274&set=gm.2765889163490301> [2023-05-09]

Figur 17: Dunnett, N. (u.å.). *The Barbican. A public realm transformation* [fotografi] <https://www.nigeldunnett.com/barbican/> [2023-05-09]

Figur 18: Oudolf Garden Detroit. (u.å.). *Maximilianpark, Hamm, Germany* [fotografi]. Detroit: Oudolf Garden Detroit. <https://oudolfgardendetroit.org/about/piet-oudolf/> [2023-05-09]

Figur 19: Oudolf Garden Detroit. (u.å.). *Maximilianpark, Hamm, Germany* [fotografi]. Detroit: Oudolf Garden Detroit. <https://oudolfgardendetroit.org/about/piet-oudolf/> [2023-05-09]

Figur 20: Urbio. (2022). *Lekotoper: naturmiljöer för lek!* [fotografi]. <https://urbio.se/projekt/lekotoper-naturlika-lekmiljoer/> [2023-05-10]

Figur 21: White Arkitekter. (u.å.). *Vivalla, Örebro* [Fotografi]. <https://whitearkitekter.com/se/projekt/vivalla-orebro/> [2023-05-09]

Figur 22: Örebro bostäder AB. (u.å.). *Vi förnyar stadsdelen Vivalla* [Fotografi]. <https://www.obo.se/sok-ledigt/vi-bygger/vi-fornyar-stadsdelen-vivalla/> [2023-05-09]

Figur 23: Urbio. (u.å.). *Lekotoper: naturmiljöer för lek!* [Fotografi] [Illustration] <https://urbio.se/projekt/lekotoper-naturlika-lekmiljoer/> [2023-05-09]

Figur 24: Urbio. (u.å.). *Lekotoper: naturmiljöer för lek!* [Fotografi]. <https://urbio.se/projekt/lekotoper-naturlika-lekmiljoer/> [2023-05-09]

Figur 25: © Lantmäteriet. (2022). *Ortofoto av Åstorp* [Ortofoto]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-05-10]

Figur 26: © Lantmäteriet. (1975). *Historiskt ortofoto av Åstorp* [Ortofoto]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-05-10]

Figur 27: © Lantmäteriet. (1969). *Historiskt ortofoto av Åstorp* [Ortofoto]. <https://geolex.lantmateriet.se/> [2023-05-10]

Figur 28: © Lantmäteriet. (1939). *Historiskt ortofoto av Åstorp* [Ortofoto]. <https://geolex.lantmateriet.se/> [2023-05-10]

Figur 29: © Statistiska centralbyrån (2019). *Statistik på ruta från SCB. Register över totalbefolkningen (RTB) 2018-12-31.* [2023-05-10]

Figur 30: © Outdoormap AB. (u.å.). *Björnekulla klint utsiktsplats, Åstorp* [Fotografi]. <https://www.naturkartan.se/sv/skane-lan/bjornekulla-klint> [2023-05-10]

Figur 31: Gustafsson, N. (2021). *Drönbild av vår fotograf Niklas Gustavsson* [Fotografi]. [bild bifogad] [Statusuppdatering]. Facebook. https://www.facebook.com/hd.nst.astorp/photos/a.167398840359704/1187651328334445/?type=3&source=44&paipv=0&eav=AfYdo9TZFsxeTS58_Za35_EwQvVRuD28REyh9DcNLhR9lo-lM6Gz-BBYfzLMkPPYyog&_rdr [2023-05-10]

Figur 32: © Lantmäteriet. (2022). *Geodataportalen*. <https://www.geodata.se/geodataportalen> [2023-02-20]

Figur 33: © Lantmäteriet. (2022). *Ortofoto av Dala* [Ortofoto]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-03-14]

Figur 34: © Lantmäteriet. (2022). *Ortofoto av Dala* [Ortofoto]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-03-14]

Figur 35: © Lantmäteriet. (2022). *Ortofoto av Dala* [Ortofoto]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-03-14]

Figur 36: © Lantmäteriet. (2022). *Ortofoto av Dala* [Ortofoto]. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2023-03-14]

Figur 37: © Copyright Wexthuset Sverige AB. (u.å.). *Bergkörbär, Prunus sargentii* [Fotografi]. <https://www.wexthuset.com/froer-lokar/pe-renna-vaxter-och-buskar/krukodlade-prydnadstrad/bergkorsbar-prunus-sarengetii> [2023-05-11]

Figur 38: © Odlan i Sverige AB. (2023). *Glanskörbör* [Fotografi]. <https://www.odla.nu/produkt/glanskorsbar-utr-150-200-co> [2023-05-10]

Figur 39: © Biopix: J Madsen. (u.å.). *Tyrkisk Hassel (Corylus colurna)* [Fotografi]. http://www.biopix.dk/tyrkisk-hassel-corylus-colurna_photo-116665.aspx [2023-05-10]

Figur 62: © Copyright Wexthuset Sverige AB. (u.å). *Syrenbuddleja 'Nanho Blue'* [Fotografi]. <https://www.wexthuset.com/froer-lokar/perenna-vaxter-och-buskar/buskar-och-trad/syrenbuddleja-buddleja-davidii-nanho-blue> [2023-05-11]

Figur 63: © Pratensis AB. (u.å). *103- Torräng kalkrik* [Fotografi]. <https://pratensis.se/fro-blandningar/103/> [2023-05-11]

Figur 67: © Van den Berk Nurseries. (u.å). *Pterocarya fraxinifolia* [Fotografi]. <https://www.vdberk.se/trad/pterocarya-fraxinifolia-var-dumosa/> [2023-05-11]

Figur 68: © Erica Garden. (2023). *Betula utilis jacquemontii* [Fotografi]. <https://www.bomen.be/product/betula-utilis-jacquemontii> [2023-05-11]

Figur 69: © Bygghemma Sverige AB. (2023). *Norsk Brudspirea* [Fotografi]. <https://www.bygghemma.se/trad-gard-och-utemiljo/odling-och-trad-gardsskotsel/vaxter-och-plantor/prydnadsbuskar/prydnadsbuske-norsk-brudspirea-plant-100-125cm/p-474802> [2023-05-11]

Figur 70: Granngården. (u.å). *Schersmin Goliat* [Fotografi]. <https://www.granngarden.se/schersmin-goliat-100-150-cm-5-pack> [2023-05-11]

Figur 71: © Perenner.se. (2023). *Echinacea purpurea 'Magnus'* [Fotografi]. <https://perenner.se/vaxt/echinacea-purpurea-magnus-solhatt/> [2023-05-11]

Figur 72: © Perenner.se. (2023). *Geranium RO-ZANNE 'Gerwat'* [Fotografi]. <https://perenner.se/vaxt/geranium-rozanne-gerwat-tradgardsnava/> [2023-05-11]

Figur 77: © Van den Berk Nurseries (u.å). *Alnus cordata* [Fotografi]. <https://www.vdberk.se/trad/alnus-cordata/> [2023-05-11]

Figur 78: © Van den Berk Nurseries (u.å). *Pinus nigra subsp. Nigra* [Fotografi]. <https://www.vdberk.ro/trees/pinus-nigra-subsp-nigra/> [2023-05-11]

Figur 79: Tönnersjö Plantskola. (u.å). *Crataegus x persimilis 'Splendens'* [Fotografi]. <https://tonnersjo.se/crataegus-x-persimilis-splendens/> [2023-05-11]

Figur 80: Fotosidan. (2018). *Plommonträdet* [Fotografi]. <https://www.fotosidan.se/blogs/sticans-blogg/plommontraedet.htm> [2023-05-11]

Figur 81: Oakland nurseries. (u.å). *Acer pennsylvanicum* [Fotografi]. <https://plants.oaklandnursery.com/12130001/Plant/16/Moosewood/> [2023-05-11]

Figur 82: © Copyright Blomsterlandet. (2020). *Prunus padus fk ULTUNA* [Fotografi]. <https://www.blomsterlandet.se/produkter/vaxter/utomhus/prydnadstrad/hagg-fk-ultuna-28248/> [2023-05-11]

Figur 83: Monika på Mora i Sörmland. (2012). *Bukettapel* [Fotografi]. <https://monicapamora.blogspot.com/search?q=bukettapel> [2023-05-11]

Figur 84: © Plantagen AB. (2023). *Rabattiris 'Blue King'* [Fotografi]. <https://www.plantagen.se/rabattiris-blue-king-011-cm-bla-511967.html> [2023-05-11]

Figur 88: © Perenner.se. (2023). *Fotografier av perenner* [Fotografi]. <https://perenner.se/> [2023-05-10]

Bilagor

Bilaga 1 - Inventering

Karta visar förutbestämd rutt för inventering. Rutten kunde avvika ifrån. Tillsammans med spontana upplevelser visar följande lista på punkter som skulle observeras i varje område:

- Intresseväckande platser och element
 - Belysning
 - Papperskorgar
 - Växter
 - Strukturer
 - Material
 - Rörelsemönster
 - Uteplatser

Kartunderlag: ©2023 Lantmäteriet redigerad av författarna

Bilaga 2 - Guide som visar teman för intervjuerna

Beskriv din roll

Skötsel av utemiljön

Bra / dåligt

Avsaknad

Utveckling / förbättringar

Utmaningar / möjligheter

Samarbete

Övrigt

Bilaga 3 - Enkätundersökning

o | BAL DER

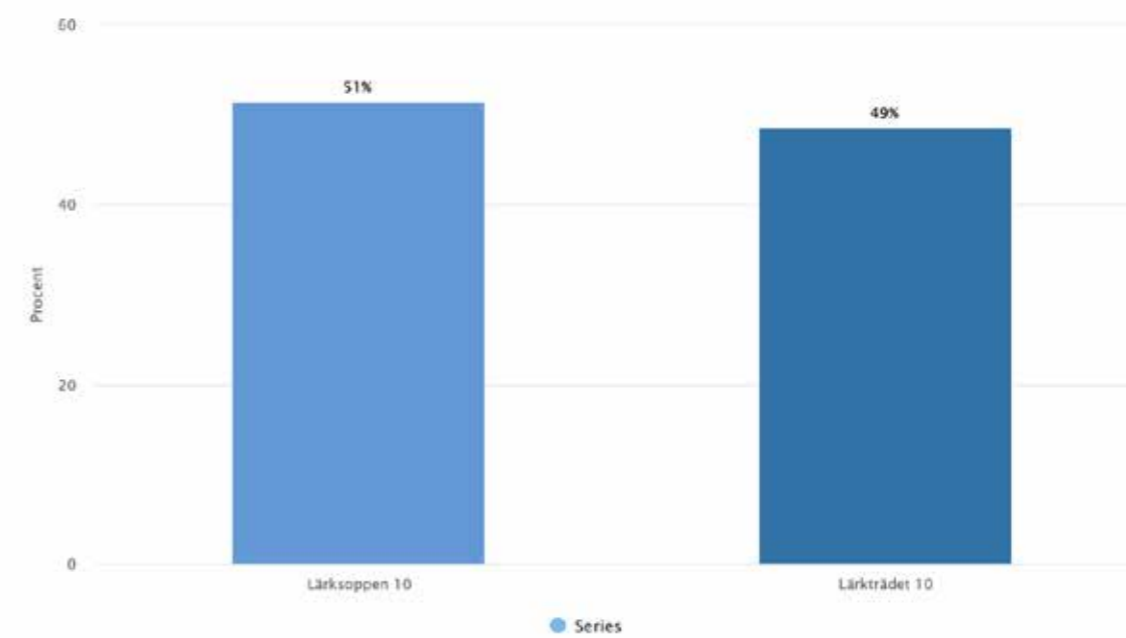
Utemiljö Dala, resultat

Undersökningsinformation

Fastighet (Objekt) (Objekt) BGD

Sida 1 - Fråga 5

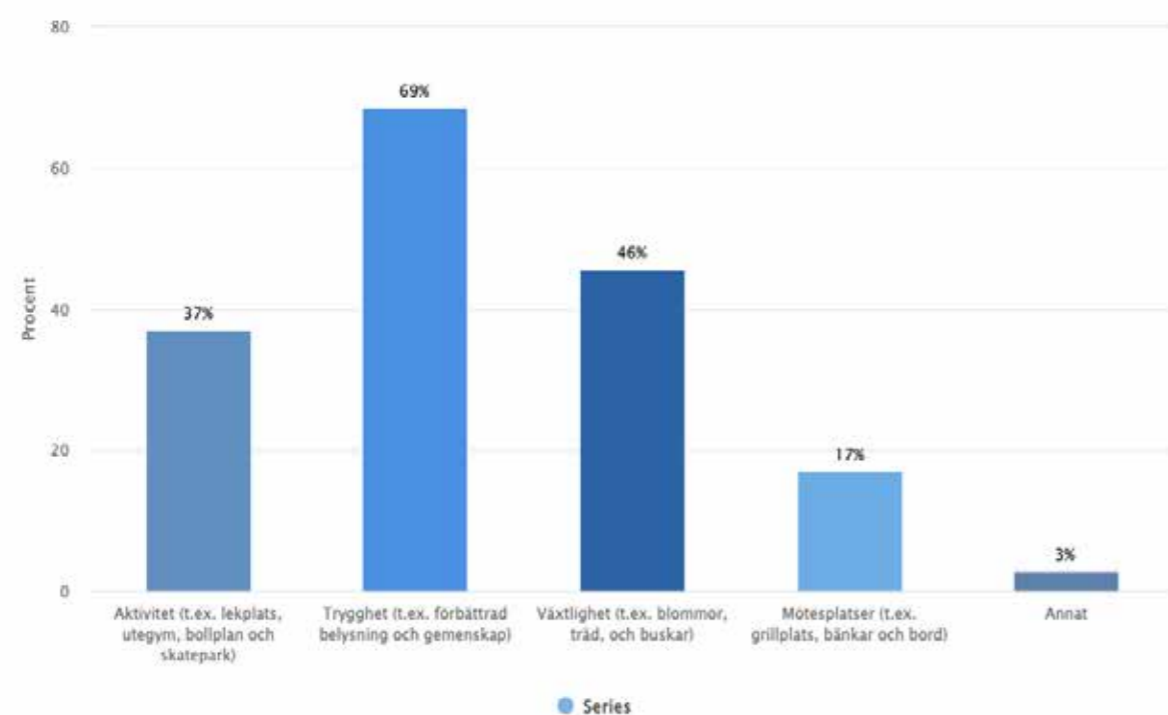

1 Lärksoppen 10	18 (51%)
2 Lärträdet 10	17 (49%)
Svar	35

Vad är viktigast för dig i din utemiljö?

Möjligt att välja upp till två alternativ.

Sida 1 - Fråga 2

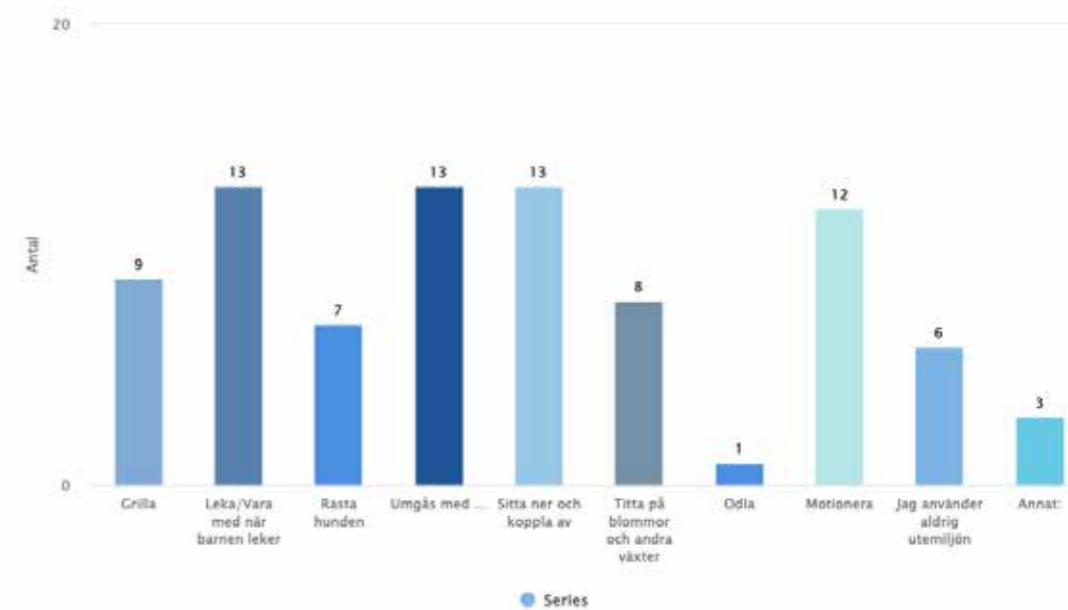

1 Aktivitet (t.ex. lekplats, utegym, bollplan och skatepark)	13 (37%)
2 Trygghet (t.ex. förbättrad belysning och gemenskap)	24 (69%)
3 Växtlighet (t.ex. blommor, träd, och buskar)	16 (46%)
4 Mötesplatser (t.ex. grillplats, bänkar och bord)	6 (17%)
5 Annat	1 (3%)
Svar	35

Vad skulle du vilja ha möjlighet att göra i den gemensamma utemiljön?

Möjligt att välja upp till fem alternativ.

Sida 1 - Fråga 4

1 Grilla	9 (27%)
2 Leka/Vara med när barnen leker	13 (39%)
3 Rasta hunden	7 (21%)
4 Umgås med familj/vänner/grannar	13 (39%)
5 Sitta ner och koppla av	13 (39%)
6 Titta på blommor och andra växter	8 (24%)
7 Odla	1 (3%)
8 Motionera	12 (36%)
9 Jag använder aldrig utemiljön	6 (18%)
10 Annat	3 (9%)
Svar	33

Annat:
Sida 1 - Fråga 6

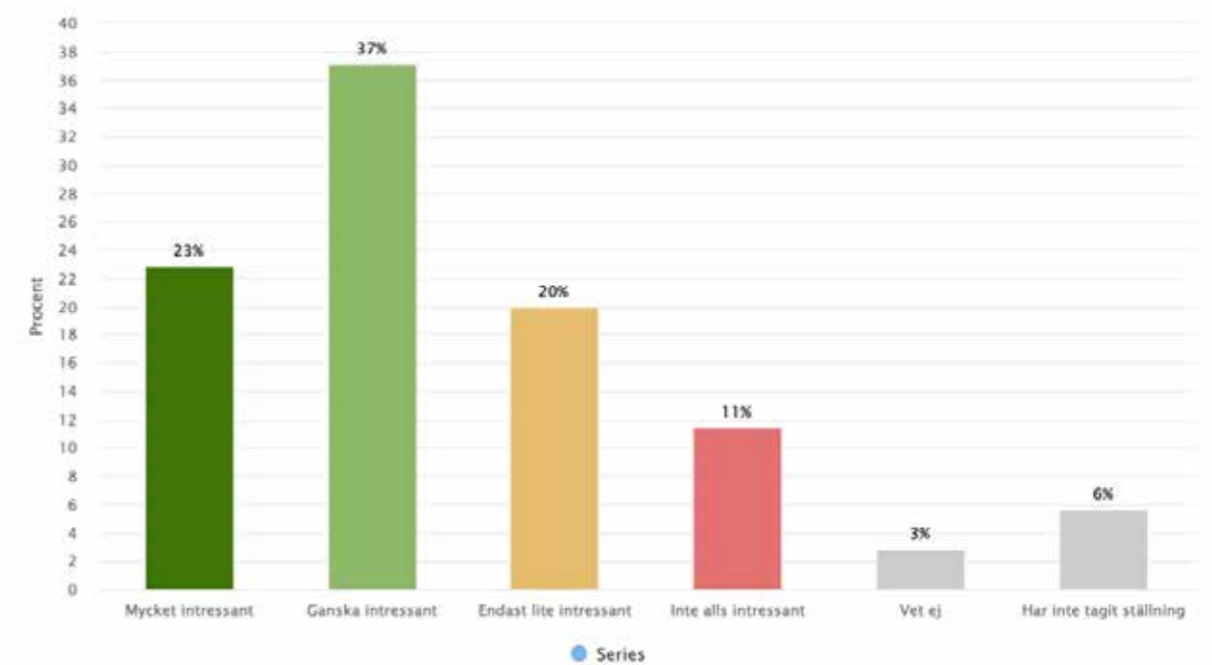
SVAR

Går en del runt om i området med barnen och för det mesta är det gamla grill/sittplatser och sandlådor som används av katterna som toaletter. Barnen blir därför ombedd att inte leka där när man går förbi istället fixade vi vår egna sandlåda i trädgården. Hade nog hellre sett man plockade bort allt sånt som inte används.

FLER PARKERINGAR BÅDE FÖR GÄSTER OCH BOENDE, ofta mina föräldrar/kompisar inte kommer förbi för där finns inga parkeringar

Hur intressant skulle det vara med fler rabatter/planteringar i området?

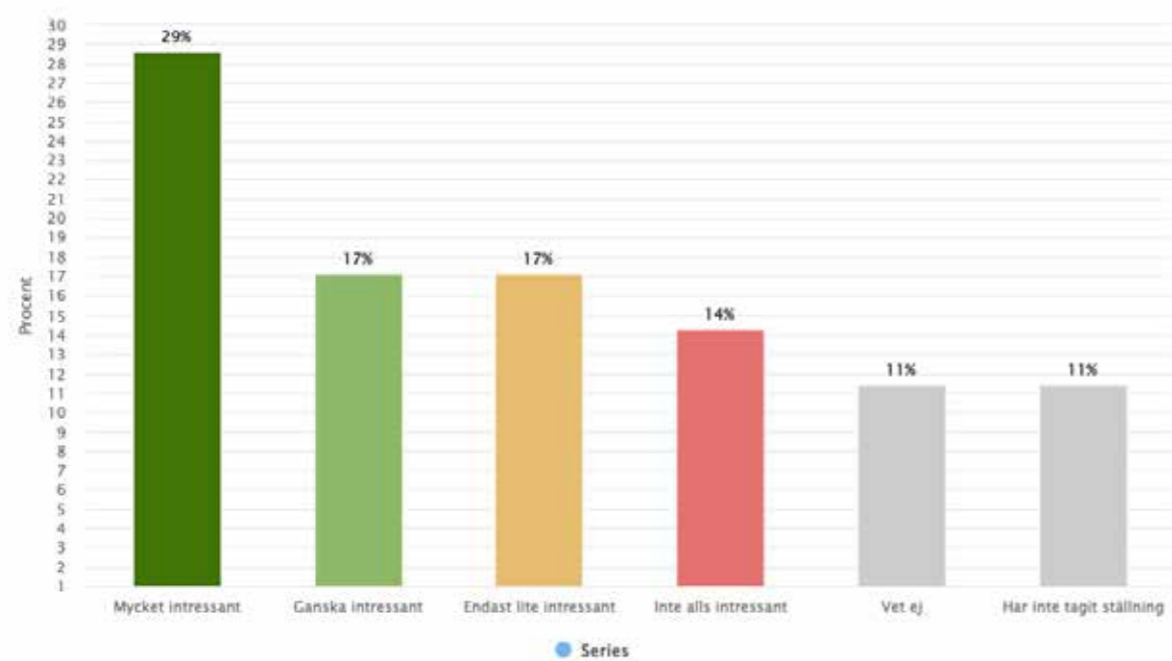
Sida 2 - Fråga 1

1 Mycket intressant	8 (23%)
2 Ganska intressant	13 (37%)
3 Endast lite intressant	7 (20%)
4 Inte alls intressant	4 (11%)
5 Vet ej	1 (3%)
6 Har inte tagit ställning	2 (6%)
Svar	35

Hur intressant skulle det vara med en **hundrastgård** i området?

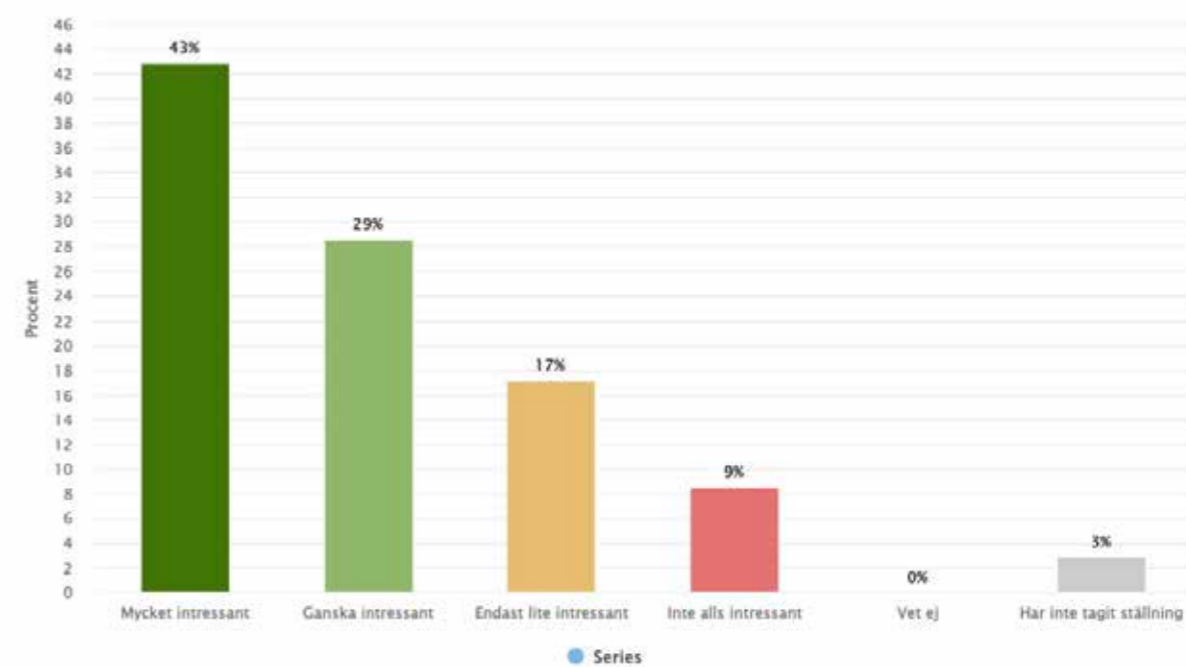
Sida 2 - Fråga 2

1 Mycket intressant	10 (29%)
2 Ganska intressant	6 (17%)
3 Endast lite intressant	6 (17%)
4 Inte alls intressant	5 (14%)
5 Vet ej	4 (11%)
6 Har inte tagit ställning	4 (11%)
Svar	35

Hur intressant skulle det vara med en **lekplats** i området?

Sida 2 - Fråga 3

1 Mycket intressant	15 (43%)
2 Ganska intressant	10 (29%)
3 Endast lite intressant	6 (17%)
4 Inte alls intressant	3 (9%)
5 Vet ej	0 (0%)
6 Har inte tagit ställning	1 (3%)
Svar	35

Har du några förslag/önskemål på vad en eventuell lekplats i området kan innehålla?

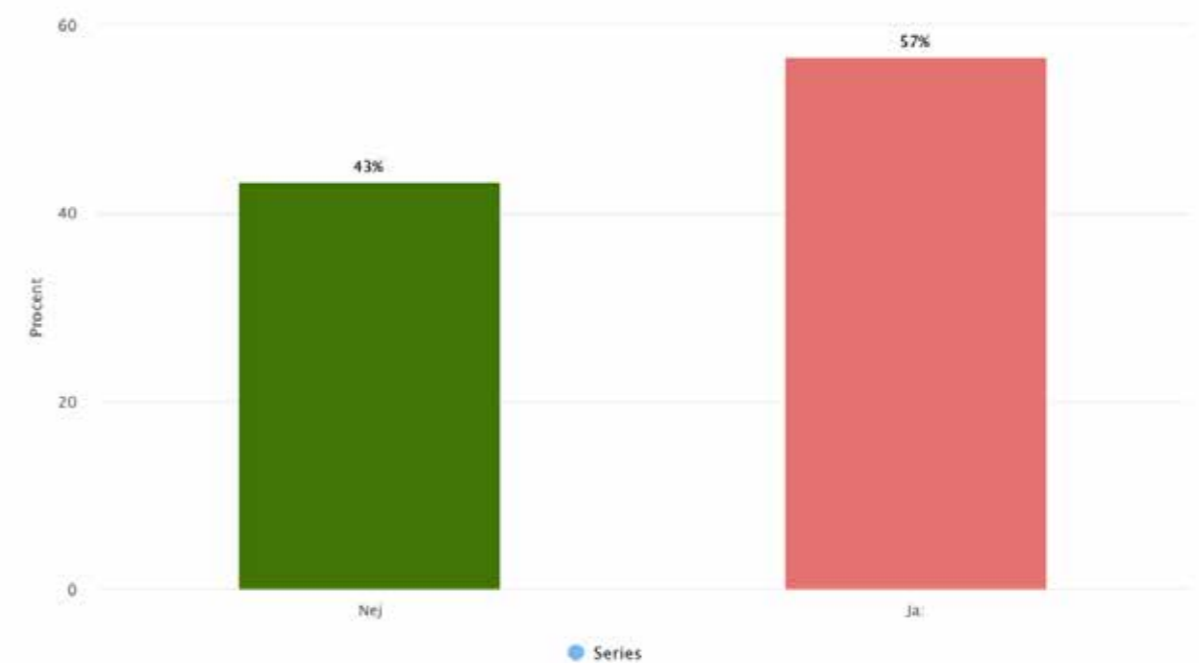
Sida 3 - Fråga 1

SVAR
Att de båse skulle innehålla utegym & lekplats bredvid varandra.
Gungor, klätterställning, bra möjlighet till bollsport, rutschkana
Klätterställning, gungor, rutschkana, sandlåda
Bullervallar
Rutschkana som är enklare att klättra upp på, grejer barnen kan snurra på. Och även lite mer färglagda färger. Vi med barn med autism och andra diagnoser har barn som gärna leker i mer färglagda lekplatser med tex alfabetet/ siffror som man kan läsa.
en del av lekplatsen ska vara anpassade för barn i förskoleåldern. sen kan man ha en del för lite äldre barn.
stor rutchkana, gungor klätter ställning såna runda grejer man snurar på
Något som sätta igång barbans tänk tex: 5 i rad...
Här är gott om små sandlådor men ingen riktig lekplats i området så det hade varit bra att ha något större som samlade barnen med olika saker för olika åldrar.
Stor sandlåda
Lekplats för barnen med rutschkana gungor klätterställning och stort utegym för vuxna!

Finns det något du saknar eller vill ändra på i den gemensamma utemiljön?

Om ja, berätta gärna vad och varför.

Sida 4 - Fråga 1

1 Nej	13 (43%)
2 Ja:	17 (57%)
Svar	30

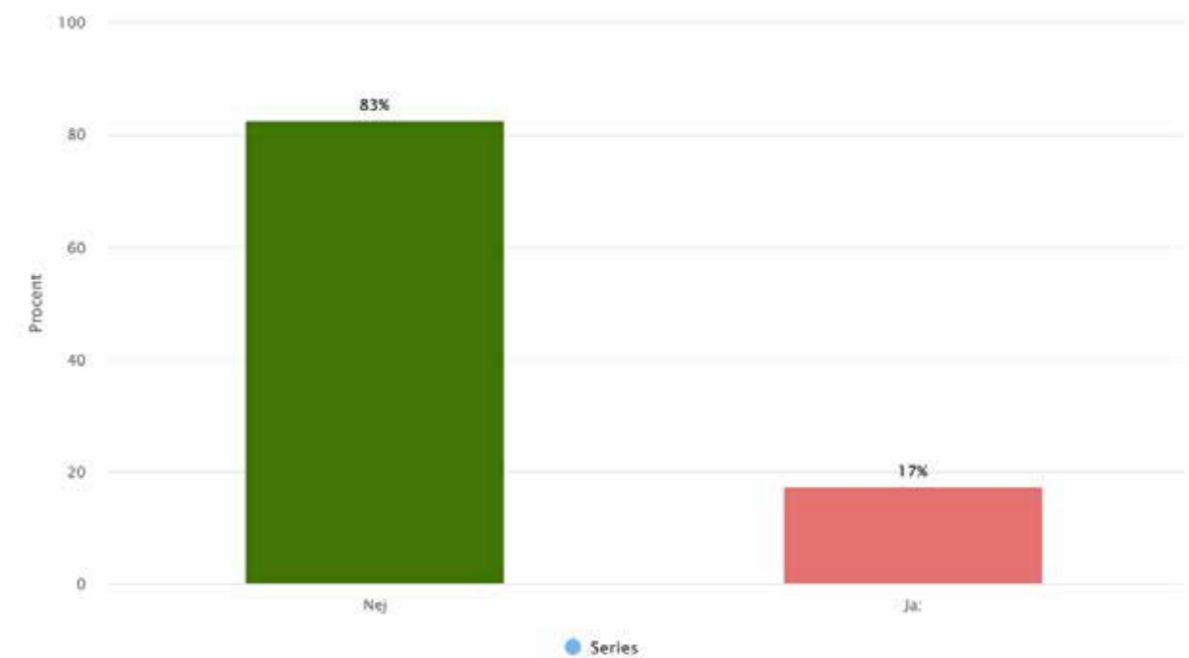
Ja:
Sida 4 - Fråga 2

SVAR
Bättre belysning
Mer bänkar.
Bättre belysning, mer blommor, mindre skräp
Belysning och lekplatser till barnen
Mer blommor, det gör det mer mysigt och trivsamt. Mer lekplatser, aktiviteter för barnen
Fler papperskorgar/soptunnor. Bättre dränerade gräsmattor.
Växtligheten, här plockas det bara BORT
Upprustning av äldre lekplatser och mötesplatser
Där finns inga ställen att sitta och umgås på, inga lekplatser inga grillplatser
bättre gräs i trädgården grannens hundar och katter bajsar och kissar överallt
Något för alla barnen i området
Parkeringsplatser
bänker
Fler parkeringsplatser för gäster som inte används av boende vilket det gör i detta nu.
Beplantningar - blomster
Stort utegym

Finns det något som skulle kunna tas bort i den gemensamma utemiljön?

Om ja, berätta gärna vad och varför.

Sida 4 - Fråga 3

1 Nej	24 (83%)
2 Ja:	5 (17%)
Svar	29

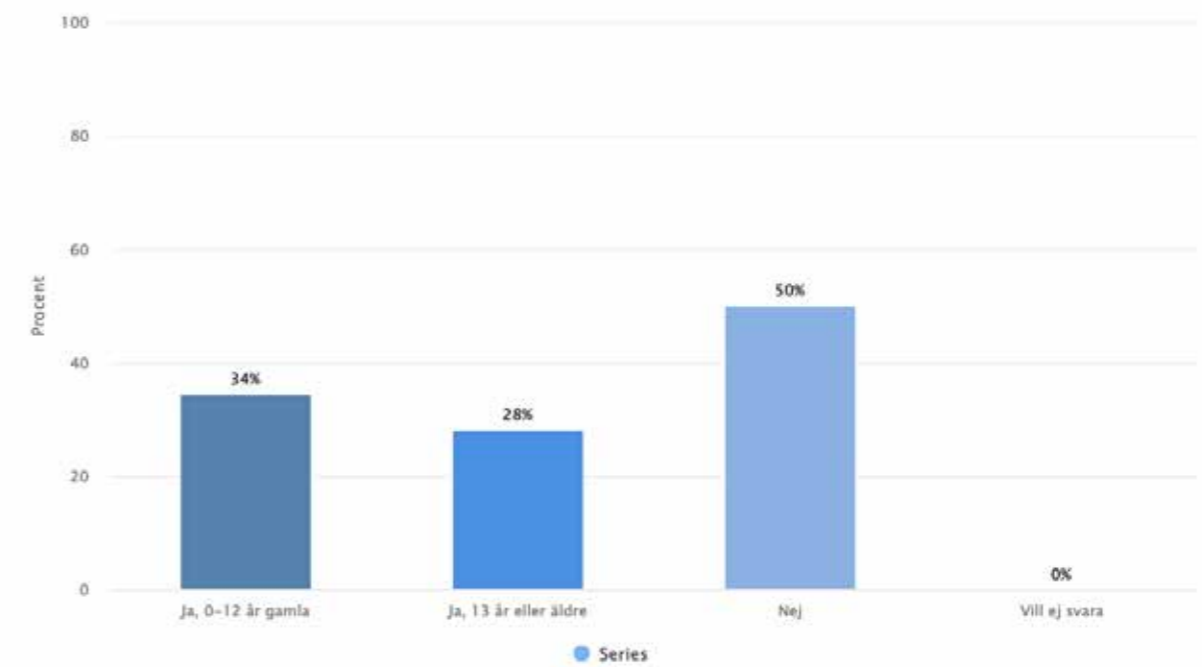
Ja:
Sida 4 - Fråga 4

SVAR
Grillplatser, alla har grill hemma. Sandlådorna som inga barn leker i men som istället alla djur använder som toalett. Många sittplatser som är gamla och ofräscha.
Är några utvändiga torkställningar som ingen använder
De äldre platser från 70-80 där de inte är så stort behov för för renovering
De gamla lekplatserna som är ruttna och sandlådorna
Nedfaldne frugter - huller på Vägrne/vejene - At blomstrende buske ikke beskæres før Blomstringen

Finns det några barn i hushållet?

Fyll i båda alternativen om det finns barn i båda åldersgrupper.

Sida 5 - Fråga 1

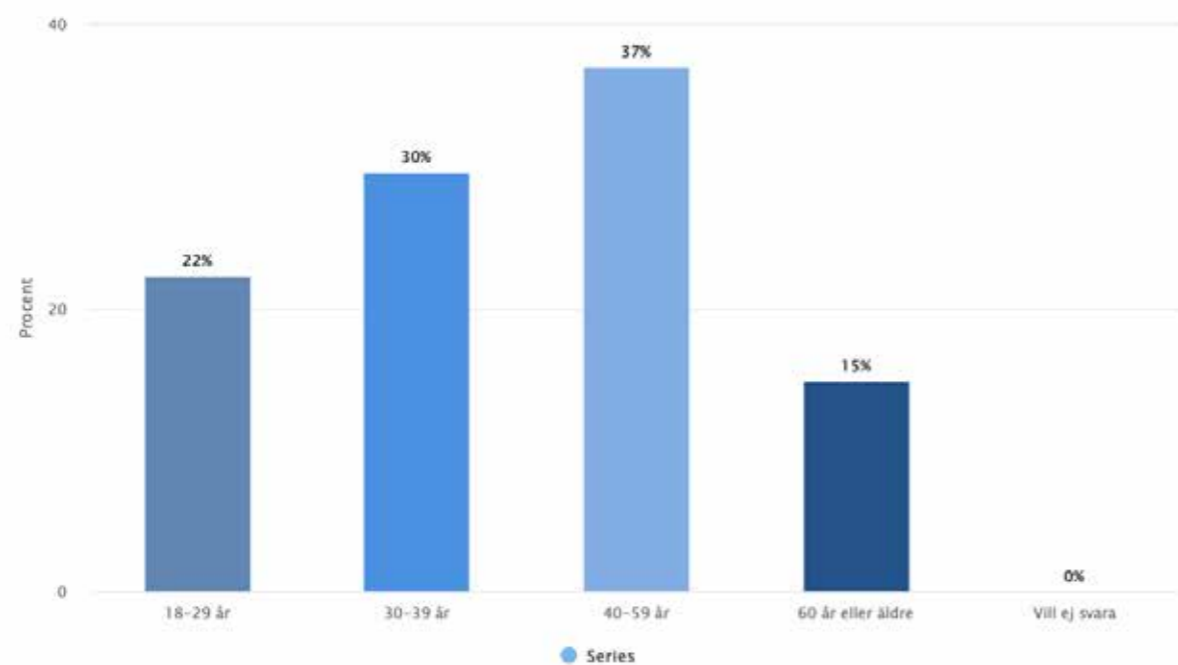

1 Ja, 0-12 år gamla	11 (34%)
2 Ja, 13 år eller äldre	9 (28%)
3 Nej	16 (50%)
4 Vill ej svara	0 (0%)
Svar	32

Alder på dig/er som svarat på enkäten:

Möjligt att fylla i flera alternativ om ni har svarat på frågorna tillsammans.

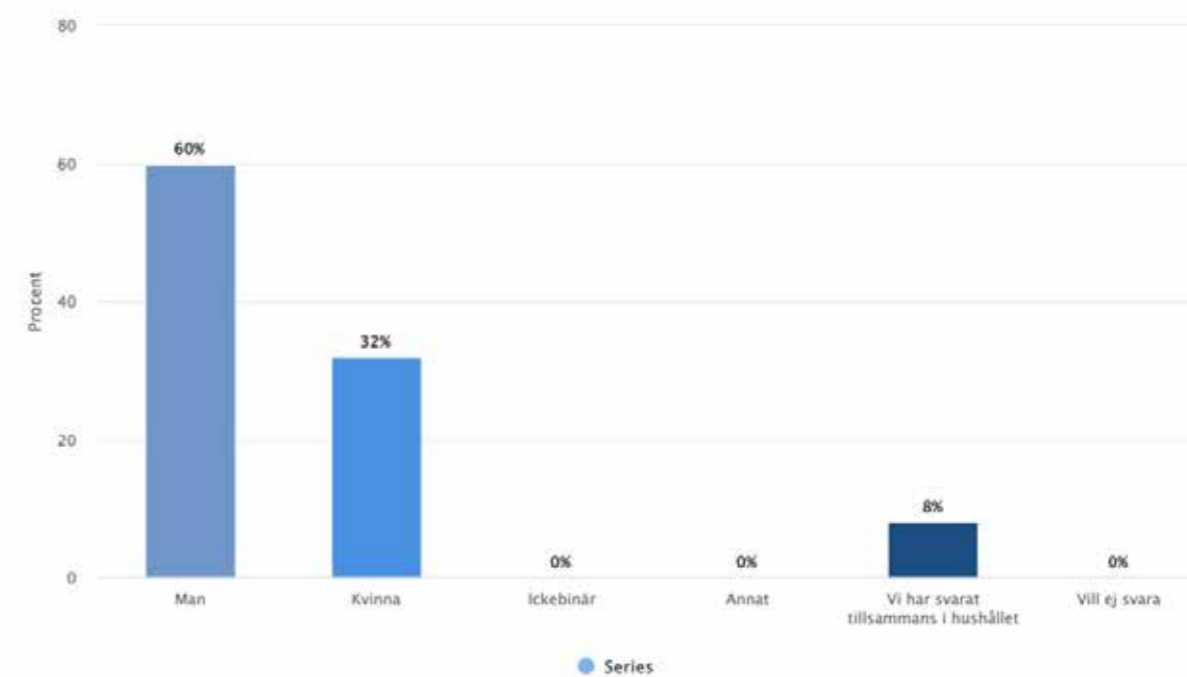
Sida 5 - Fråga 2

1 18-29 år	6 (22%)
2 30-39 år	8 (30%)
3 40-59 år	10 (37%)
4 60 år eller äldre	4 (15%)
5 Vill ej svara	0 (0%)
Svar	27

Kön på dig/er som svarat på enkäten:

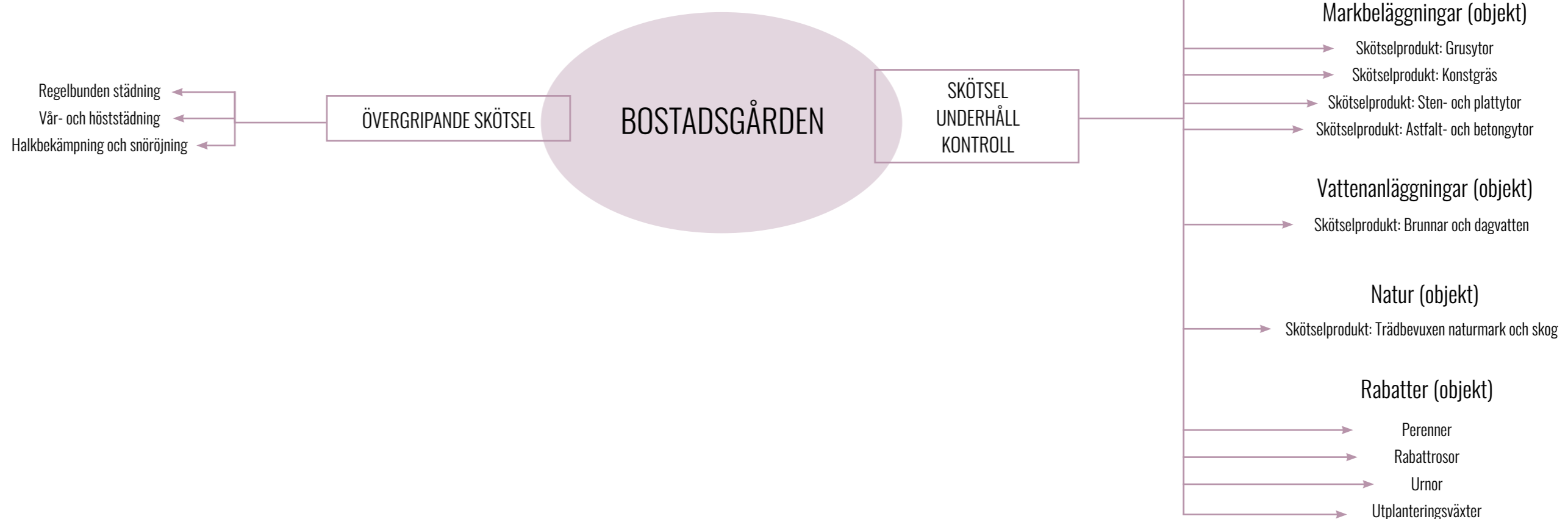
Sida 5 - Fråga 3

1 Man	15 (60%)
2 Kvinna	8 (32%)
3 Ickebinär	0 (0%)
4 Annat	0 (0%)
5 Vi har svarat tillsammans i hushållet	2 (8%)
6 Vill ej svara	0 (0%)
Svar	25

Bilaga 4 - Bostadsgårdens skötseldelar

Enligt *Skötselmanual för bostadsgårdar* delas utemiljön in i åtta olika objekt som sedan har 21 skötselprodukter (Persson, Kristoffersson & Fors, 2009). Utöver detta finns även produktövergripande skötselåtgärder. Skötselprodukterna kräver alla olika nivåer och typer av skötsel, underhåll och kontroll (Persson, Kristoffersson & Fors, 2009). Till höger är vår tolkning av skötseldelarna illustrerad.

Bilaga 5 - Trygghetsskapande skötselåtgärder av vegetationen

I rapporten Vegetationsstyrning för ökad trygghet (Gunnarsson et al., 2012) identifieras fyra egenskaper hos vegetationen som kan vara användbara vid trygghetsskapande skötselåtgärder. Dessa punkter har varit vägledande genom vårt projekt. Se punkterna till höger. De är alla interrelaterade och kan generellt gynnas av att buskskiktet reduceras. Med hänvisning till skötselmanualen kan det alltså vara användbart att lägga särskilt fokus på objektet Buskar och häckar med de olika skötselprodukterna (se Bilaga 4).

1. Vegetationen i förhållande till utemiljön i sin helhet

- Vegetationens samspel med belysning
- Slutna rum av vegetation upplevs otrygga
- Vad finns på vardera sida av vegetationen?
- Avstånd till vegetation

3. Vegetationens täthet och att se igenom

- Möjlighet till att se in i vegetationen mellan knä- och ögonhöjd vilket ger en känsla av flyktväg
- Högt fältskikt = intryck av barriär för flykt
- Medeltät vegetation kan bidra till trygghet, bra sikt och trivsamma upplevelser

2. Möjligheter att överblicka och ha kontroll över platsen

- Skymmande vegetation ska hållas efter
- Öppna siktstråk
- Tillgängliga flyktvägar kombinerat med att känna sig skyddad och ha utsikt

4. Vegetationens skötselnivå och uttryck

- Vild och oordnad karaktär = otrygghet
- Prydligt och välkött skapar känsla av trygghet
- Friväxande vegetation kan vara ett tecken på oordning, vilket kan bidra till otrygghet i bostadsområdet